

1928.

XIII. ÉV

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

REINER JÁNOS

FŐTITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

1931

TARTALOM.

I. Ülési előadások és felolvasások.

	Lapszám
A Szent István Akadémiának XII. rendes ünnepi-ülése 1928. évi december 16-án.	
I. Elnöki megnyitó beszéd. Gróf Apponyi Albert elnöktől	1
II. Főtitkári jelentés. Reiner János főtitkártól	3
III. Szent Benedek és a szerzetesi életeszmeny. Strommer Viktorin rendes tagtól	9
IV. A kőszegi harangok. (Elbeszélés.) Kincs István rendes tagtól	21
V. Költemények. Sik Sándor rendes tagtól	27
<i>A történelem-, jog- és társadalomtudományok osztályának felolvasásaiból.</i>	
A római kérdés szerepe a hármasszövetség megkötésében. Tartalmi ismertetés Balanyi György o. t., r. tagnak 1928 márc. 16-iki felolvasásából	32
Czuczor Gergely pöre. Kivonat Friedreich Endre vendégnek 1928 márc. 16-iki felolvasásából	34
<i>A nyelv- és széptudományi osztály felolvasásaiból.</i>	
Magyar helységnevek a nyugatmagyarországi németsegnél. Részlet-kivonat Schwartz Elemér r. tagnak Nyelvészeti problémák a nyugatmagyarországi német helységnevekben címen 1928 október 5-én előadott székfoglaló értekezéséből	37
A katolicizmus és a modern francia irodalom. Kivonat Birkás Géza r. tagnak a III. osztály 1928 dec. 7-én tartott székfoglaló előadásából	41
<i>A mennyiségtan-, természettudományi osztály felolvasásaiból.</i>	
Egymásra lefejtető terek. Suták József o. e., tiszteleti tagnak 1928 febr. 17-én tartott előadása	49
A burgonyarak gombájának biológiai viszonyai és rendszertani helyzete. Schilberszky Károly r. tag 1928. évi április 20-án tartott felolvasása	52
<i>II. A Szent István Akadémia tagjai</i>	63

III. Hivatalos rész.

A Szent István Akadémia jegyzőkönyvei

Rendkívüli együttes-ülés 1928. évi január hó 27-én	67
Az I. osztály első felolvasó-ülése	67
A II. osztály első felolvasó-ülése 1928. évi február hó 3-án	67
A III. osztály első felolvasó-ülése 1928. évi február hó 10-én	68
A IV. osztály első felolvasó-ülése 1928. évi február hó 17-én	68
Első együttes-ülés 1928. évi február hó 24-én	69
Az I. osztálynak második felolvasó-ülése 1928. évi március hó 2-án	71
Második rendkívüli együttes-ülés 1928. évi március hó 16-án	71
A II. osztálynak második felolvasó-ülése	71
A III. osztálynak második felolvasó-ülése 1928. évi március hó 30-án	72

	Lapszám
A IV. osztálynak második felolvasó-ülése 1928. évi április hó 20-án...	72
Második együttes-ülés 1928. évi május hó 11-én	72
Az I. osztálynak harmadik felolvasó-ülése	74
A II. osztálynak harmadik felolvasó-ülése 1928. évi május hó 19-én	74
A III. osztálynak harmadik felolvasó-ülése 1928. évi október hó 5-én	74
A IV. osztálynak harmadik felolvasó-ülése 1928. évi október hó 19-én	75
Harmadik együttes-ülés 1928. évi október hó 26-án	75
Az I. osztálynak negyedik felolvasó-ülése 1928. évi november hó 9-én	77
A II. osztálynak negyedik felolvasó-ülése 1928. évi november hó 23-án	77
A III. osztálynak negyedik felolvasó-ülése 1928. évi december hó 7-én	77
Negyedik együttes-ülés 1928. évi december hó 14-én	77
A IV. osztálynak negyedik felolvasó-ülése	79

IV. Beszédék és méltatások.

Mihályfi Ákos osztályelnök üdvözlő beszéde.	
1. 1928. évi január hó 27-én Czapik Gyula rendes tag székfoglalója alkalmából	79
2. 1928. évi március hó 2-án Tower Vilmos rendes tag székfoglalója alkalmából	80
Kollányi Ferenc osztályelnök üdvözlő beszéde 1928. évi május hó 19-én Divéky Adorján rendes tag székfoglalója alkalmából ...	80
Suták József elnök üdvözlő beszéde az 1928. december 14-iki osztály-ülésen Weszelszky Gyula rendes tag székfoglalója alkalmából	81

V. Bírálatok és véleményes jelentések.

Jelentés a Szent István Akadémia Fraknoi Nagyjutalma tárgyában	81
--	----

VI. Halálozások... ..

Rejtő Sándor ravatalánál Horusitzky Henrik rendes tag búcsúztató beszéde	84
---	----

VII. Függelék.

Közlemények kivonatainak fordításai.

Sankt Benedikt und das monastische Lebensideal. Auszug aus dem Festvortrag des o. Mitgl. Viktorin Strommer	85
Le catholicisme et la littérature française contemporaine. Extrait du discours de réception prononcé par G. Birkas le 7 déc. 1928 à la IIIe section de l'Académie Saint-Etienne	88

A Szent István Akadémia kiadásában megjelent:

A Szent István Akadémia Értesítője 1916. évi két szám, 1917. évi négy szám, 1918. évi négy szám, 1919. évi 1. szám s 1920. évi 1. s 2. szám, 1921. évi 1. s 2. szám, 1922. évi két szám, 1923. évi 1. s 2. szám, 1924. évi 1. s 2. szám, 1925. évi 1. s 2. szám, 1926. évi 1. szám, 1927. évi 1. szám.

	Alapár
A licentiatusi intézmény Magyarországon. Juhász Kálmántól ...	K 2.50
Kommunista könyvtárpolitika. Gulyás Páltól	K 2.40
Megemlékezés IV. Károly királyról. Gr. Apponyi Albert elnöktől ...	K —.80
Szent Tamás nagysága. Zubriczky Aladár r. tagtól	K —.70
Lonovics József római küldetése. Várady L. Árpádtól. Függelékül: Lonovics római naplója	K 16.—
A Magyar-Horvát unió felbomlása. Bajza Józseftől	K —.—
A Szent István Akadémiának a Magy. Tud. Akadémia alapításának százéves évfordulóját ünneplő ülése	K —.—

A hittudomány-, bölcséleti osztály felolvasásaiából:

1. sz. Szent János apokalipsisa és a világtörténet. Székely István osztályelnöktől	K 1.—
2. sz. A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. I. Rész. A bibliai Jeruzsálem története. Pataky Arnold vendégtől	K 1.20
3. « Vervorn Miksa pszichonómizmusa. Madarász István r. tagtól	K 2.—
4. « A haza és hazaszeretet bölcséleti alapjai. Horváth Sándor r. tagtól	K 1.20
5. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. II. rész. A XIX. és XX. században végzett jeruzsálemi ásatások története. Pataky Arnold r. tagtól	K 2.20
6. « Ismereteink egyneműsége és a hittételek. Horváth Sándor O. P. r. tagtól	K —.—

A történelem-, jog- és társadalomtudományok osztályának felolvasásaiából:

1. sz. A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei. Iványi Béla r. tagtól	K 1.20
2. « A király-koronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordóbeli kialakulása. Király János r. tagtól	K 1.—
3. « A katolikus autonómia főbb problémái. Hanuy F. r. tagtól	K 1.20
4. « Martinovicsnak istentagadó elveket hirdet, imént fölfedezett francia munkája. Fraknoi Vilmos tiszteleti tagtól	K 1.20
5. « Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII. században. Székfoglaló Hóman Bálint r. tagtól	K 1.60
6. « A közigazgatás és bíraskodás elválasztása a katolikus egyházban. Stolpa József vendégtől	K 4.20
7. « A pápai udvar lakásviviszonnyai a XIII. század második felétől a XIV. század közepéig. Tóth László vendégtől	K —.—
8. « Adalékok a káptalanok történetéhez. Baró Forster Gyula r. tagtól	K —.—

A nyelv- és széptudományi osztály felolvasásaiából:

1. sz. Cervantes élete és művei. Kőrösi Albin r. tagtól	K 1.20
2. « Magyar könyvtermelés és világgönyvtermelés. Erdősi Károly r. tagtól	K —.80
3. « Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum. Vargha Damján osztálytitkártól	K —.40
4. « Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig. Szinnyi Ferenc r. tagtól	K 1.50
5. « Klasszicizmus és romanticizmus. Zlinszky Aladár r. tagtól	K 2.20

A mennyiségtan-, természettudományi osztály felolvasásaiából:

1. sz. Konstans görbületű felületek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól	K —.80
2. « A görbék abszolút elmélete. Suták József r. tagtól	K —.80
3. « A régi Széchenyi-láncidíj anyagának kimerülése. Rejtő Sándor r. tagtól	K 1.20
4. « Adatok a Mátrántúli barnaszénerület geológiai alkotásához. Székfoglaló Schafarzik Ferenc osztályelnöktől	K 1.60
5. « Visszaverődés a kettősen-törő forgató közegek belsejében. Rybár István r. tagtól	K 1.20
6. « Az ólom öndiffúziója megolvastott és szilárd állapotban. Gróh Gyula r. tagtól	K 1.20
7. « Az energia átalakulásának iránya. (A történés törvénye.) Bognár Cecil r. tagtól	K —.80
8. « A relativitástan csillagászati bizonyítékainak kritikája. Wodetzky József r. tagtól	K 1.10
9. « Részlet Budapest székesfőváros Dunabalszárterülete földtani, talajtani és vízi viszonyainak ismeretéhez. Horusitzky Henrik r. tagtól	K 1.30
10. « Folyadékok diffúziós állandójának mérése az interferenciális refraktorméterrel. Békésy György vendégtől	K 1.30
11. « Magyar planktontanulmányok. (A magyar phytoplankton két új tagja.) Gimesi Nándor O. Cist. vendégtől	K —.—

A Szent István Akadémia Emlékbeszédei:

1. sz. Emlékbeszéd Dudek János felett. Mihályfi Ákos r. tagtól	K —.50
2. « Emlékbeszéd Jedlicska Pálról. Zelliger Alajos r. tagtól	K 1.20
3. « Emlékbeszéd Nagy Beniről. Kiss Albin r. tagtól	K 1.20
4. « Emlékbeszéd Mémethy Lajosról. Áldásy Antal r. tagtól	K 1.20
5. « Emlékbeszéd Löczy Lajosról. Papp Károly osztálytitkártól	K 1.20
6. « Emlékbeszéd Ortway Tivadarról. Márki Sándor r. tagtól	K 1.50
7. « Giesswein Sándor emlékezete. Mihályfi Ákos osztályelnöktől	K —.—

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIÁNAK

XII. RENDES ÜNNEPI-ÜLÉSE 1928. ÉVI DECEMBER 16-ÁN.

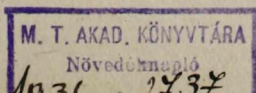
I.

ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉD.

Gróf Apponyi Albert elnöktől.

Mai ünnepi ülésünk a magyarországi Szent Benedek-rend jegyében foly le. Az általános római katolikus anyaszentegyháznak, de az egyetemes emberi kultúrának is kevés olyan dátuma van, amely fontosságban mérkőzhetik Szent Benedek alapításának emlékével. Ő vezette be egyházunk belső életébe a szerzetesi rendet, az evangéliumi tanácsok e szerves megvalósítását, a keresztény tökéletesség intézményes megszervezését. Szent Benedek regulája volt az első, amelyben az egyházi életnek e kicsúcsosodása testet nyert. A lelkiségnek gazdag virágzása egyházunkban számos, a lelki szűkséglet minden árnyalatának, az apostoli munka minden elágazásának megfelelő szerzetesi szabályt termelt ki szent alapítóknak a Szentlélektől vezérelt elméjéből; de az alaprajz Szent Benedek regulája maradt és sokoldalúságban egyetlen szervezet sem multa felül ezt az örök érvényű mintát. A tudomány művelésében mindig elüljárt a Szent Benedek-rend; kutatásainak fáradhatlansága szinte közmondásossá vált. Franciaországban „bencés szorgalom“ elnevezéssel jellemzik a legmélyebben szántó tudományos munkát. Amit ez a rend a polgárosodás előmozdítása terén, beleértve a gazdasági tevékenységnek fejlesztését, fél barbár népek közt mívelt, arról az összes nemzetek története tanuskodik.

Ha pedig ettől az általános szemlélettől visszafordítjuk tekintetünket édes hazánkra, úgy a keresztény Magyarország bölcsőjénél ott találjuk a Szent Benedek-rendet, mint Szent István oktatóját és munkatársát, mint őseink első nevelőjét és nemzetünk lelki fejlődésének évszázadokon át hűséges kísérőjét, sokban irányítóját, mindenkor megbecsülhetetlen segítőtársát, még pedig sokféle minőségben: a szerény szerzetesi cellától és az igénytelen középiskolai tan-

És Akadémiánkban megvan a második leghatalmasabb erő, a történelmi s ennek szüleménye a magyar nemzeti szellem, amely tulajdonképen legbensőbb egységbe olvadó része a katolikus szellemnek, hiszen a katolikus szellem az, amely a keresztény Magyarország születésétől, alaptételétől kezdve ezer évnek egész folyamata alatt az ország megtartásának, erkölcsi, nevelési, szellemi s materialis erői kifejlésének, naggyátételének sokszor megmentésének s régi nagysága visszaszerzésének legigazabb részese.

Ez a katolikus szellem, legbensőségesebb mivoltában magyar, hiszen összeforrt az egész magyar történelemmel, a keresztény Magyarország megalapításától kezdve.

Ennek egy jelensége csak az a szerep, amelyet hazánk történetében játszott az 1400 éves Szent Benedek-rend, amelyről mai ünnepi ülésünk emlékezik meg az örök hála hódolatával.

És bizonyára a mindenható kegyelem csodás rendelése az, hogy a magyar állam, a magyar királyság megalapításakor ennek a rendnek fia, a pécsváradi bencés apát, a későbbi kalocsai érsek, Astrik hozta el nekünk azt a szent jelvényt, amely a népek elhelyezését tekintve Magyarországnak — bármily sors között is — örök létet biztosít; ma viszont egyházunknak magyarországi legfőbb vezetőhelyére, a magyar közjogtól is a legelső és legnagyobb feladatokra rendelt méltóság viselőjéül, ennek a királyság megalapítását is megelőző időktől kezdve e hazában dolgozó, minden ízében s munkájában magyar rendnek fiát hívta meg; aki a tudományos munkában szerzett nevével — mint tiszteleti tag — Akadémiánkban helyet foglal.

Hogy Akadémiánk ebben a katolikus magyar szellemen mit képvisel, arra nézve talán mindjárt gondoljunk arra a dicsőségre, amelyet Serédi Jusztinián, most Akadémiánk tiszteleti tagja, a világ-egyház kodifikációjában munkájával a magyar névnek szerzett.

Múlt évi ünnepi ülésünk egyszerre emlékezett meg Akadémiáknak arról a veszteségéről, amely a katolikus magyar szellemnek négy oly nagy megtestesítőjének halálával érte, amilyenek voltak: a diplomata okosságú, a magyar szent koronához s annak viselőjéhez s a magyar alkotmányhoz haláláig hű, mélyen tudományos gondolkodású magyar primás, Csernoch, akinek nagy értékét és jelentőségét halála után — a sok megemlékezés között — nemes szépségekben állapította meg Akadémiánk elnöke, a magyar vallás-és közoktatásügyi miniszter s Akadémiánk I. osztályának elnöke; Prohászka Ottokár, a nagy tudós, a nagy író, az érzésekben s gondolatokban nagy pap, a páratlan társadalom nevelő és szónok, aki-

ről talán a legszebben emlékezett meg a lelkét kereső nagy Prohászka-ismerő, Schütz Antal múlt évi ünnepi ülésünk költői dicsbeszéde; amilyen volt Székely István, akinek a hittudományban nagyságát csak a legnagyobbak mértékével lehet mérni s amilyen volt Fraknói, a nagy történész, a tudományban s nagy magyar célok érdekében új gondolatokat s terveket termelő, a lelkes szervező, nagy Maecenás, Akadémiánk Fraknói-alapjának létesítője.

Az Akadémia élő tagjairól alig szabad az értékelés szempontjából külön megemlékezni, de az itt említett nevek kellőképpen mutatják, mily hatalmas szellemi s erkölcsi erők és értékek részesei Akadémiánk munkájának.

Ezért kétségtelen, hogy csak az anyagi eszközök elégtelensége miatt nem végezhetette eddig Akadémiánk az akadémiák feladatainak s munkájának azt a részét, amelyek forrásanyagok feltárására, nemzedékek folytatólagos munkásságát feltételező feladatok megoldására vonatkoznak s amilyeneknek tervei Akadémiánk célkitűzéseiben is meg vannak állapítva.

Ezek közül azonban komoly javaslatként tárgyalta máris a III. osztály az egyházi énekek történetének és egybegyűjtésének, Perényi Józseftől előterjesztett tervét s várhatjuk, hogy ez már legközelebb a keresztúlvitelre jut.

Az Akadémikus munka méltó eredményeként jelentem be a Bibliotheca Corvina, Mátyás király budai könyvtára címén, magyar és olasz nyelven megjelent díszművet, amely Fraknói Vilmosnak, a magyar művelődés-, művészet- s általában szellemtörténet és a politikai történet körébe vágó nagy terveinek egyikét valósította meg.

Ez a díszmű Mátyás budai könyvtárának történetét, annak anyagát s az anyag művészi voltát dolgozza fel s 30, részben színes műmellékleten be is mutatja.

A Fraknói-alapítványból kiadott ezt a könyvet — Fraknói halála miatt — Berzeviczy Albert, Kollányi Ferenc és Gerevich Tibor szerkesztette.

Fraknói ebben a munkában a Corvina-könyvtár alapítása címén írt fejezetben azt az értékes új megállapítást tette, hogy a kulturai eszményeket, amelyeket Mátyás király megvalósított, atyjától, Hunyadi Jánostól örökölte, aki azokat viszont az ő trónjelöltjétől Aragoniai Alfonz nápolyi királytól vette át.

A könyvtár történetének többi szakaszát Fogel József és Gulyás Pál dolgozta fel. A Corvin-kodexek művészi díszje címén Hoffmann Edith, a Corvina könyvkötéséről Gulyás Pál írt, a könyvtárkatalógust Fogel József állította össze.

Akadémiánk egyéb munkásságáról az év folyamán megjelent 14 kiadvány tesz tanúságot, amelyek címének felolvasását itt mellőzöm.

Ebben az évben döntött Akadémiánk a történeti tárgyú Fraknoi-nagyjuttalom kiadása tárgyában, amelyet az 1919—27-iki évkörben megjelent történelmi munkák közül Jablonkay Gábornak Loyolai szent Ignác élete és munkája című munkájának ítélte oda.

Jelen alkalommal pedig kitűzi pályázatra a Fraknoi-nagyjuttalmat az 1920—1928-iki évkörben megjelent szépirodalmi és széptudományi munkák közül legérdemesebbeknek találtaknak jutalmazására.

Anyagi tekintetben örvendetes eredményt jelent az, hogy gr. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megértő kezdsére és primásunk Ő Főmagasságának Akadémiánk iránti szeretetteljes hozzájárulásával erre az évre 10.000 pengő segélyt kapott Akadémiánk a katolikus vallásalapból.

Ezért Akadémiánk ezen ünnepélyes alkalomból is hálás köszönetet mond Ő Eminenciájának és Ő Excellenciájának.

És hálás köszönetet mond a Budapesti Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaságnak azért, hogy ebben az évben is 2000 pengővel járult Akadémiánk támogatásához, amelyhez járult a Tudományos Társulatok és Intézetek útján juttatott rendes évi segély, valamint a földművelésügyi miniszter urnak legnagyobb hálával fogadott 500 pengő segélye, amellyel Aujeszký Aladárnak az állategészség körébe tartozó egyik nagyértékű tanulmánya kiadását támogatta.

A megjelent munkálatok kis részét teszik csak annak az élénk, lelkes szépirodalmi és tudományos tevékenységnek, amellyel Akadémiánk tagjai s az Akadémia részéről nyújtott helyen vendéglőadók is a magyar irodalom és tudomány, ma mind több követeléssel fellépő céljainak s feladatainak áldoznak.

Fájdalom, ez az év sem kímélte meg Akadémiánkat a veszteségektől.

Ennek a veszteségnek mértékét nem rajzolhatom meg s Akadémiánk más alkalmakkor és helyeken emlékezett meg és fog megemlékezni azokról, az érdemeikről, amelyeket szereztek s arról a munkásságról, amelyet végeztek halottaink, akiknek ez ünnepi alkalommal — a legbensőbb fájdalom kifejezésével — csak neveit sorolom fel.

Ebben az évben haltak meg Boromissza Tibor igazgatósági, Breznay Béla, Lőrincz Gyula, Bársony István, Magyary Géza és

Rejtő Sándor rendes tagok, akikben nemes és lelkes érzésű tagokat, részben kiemelkedő tudósokat, részben a magyar nyelvnek s a természet s magyar népelet rajzolásának művészt veszítettük el.

A veszteségekkel szemben Akadémiánk nagyszámú taggal növekedett; mert Akadémiánk szükségesnek látta az egyes osztályoknak taglétszámát egyenlővé tenni s ezzel emelni.

Akadémiánk megválasztotta a hittudomány-bölcséleti osztályba, tiszteleti tagnak:

Serédi Jusztiniánt, Magyarország bíbornok-hercegprímását, az egyházjog tudományának alkotó nagymesterét;

a történelem-, jog- és államtudományok osztályába rendes tagnak:

Divéky Adorján történészt;

Szandtner Pál szegedi egyetemi tanárt, a politika tudományának művelőjét;

Meszlényi Zoltán érseki titkárt, szentszéki jegyzőt, egyházjogászt;

a nyelvtudományi- és szépirodalmi osztályba rendes tagnak:

Tordai Ányos ciszterci áldozópapot, gimnáziumi igazgatót, író, irodalomtörténészt, kritikust;

Mécs László prémontrei kanonok, plébánost, lírai költőt s

a mennyiségtan-, természettudományi osztályba tiszteleti tagnak:

Hutyra Ferencet, Akadémiánk rendes tagját;

rendes tagnak:

Rigler Gusztáv egyetemi tanárt, a közegészségtan művelőjét;

Weszelszky Gyulát, a budapesti tudományegyetemi radiológiai intézetnek igazgatóját, radiológust;

Kádics Ottokár országos főgeológus, egyetemi magántanárt, a magyar barlangkutatásban megalapítóját;

Skrop Ferenc orvos, egyetemi tanársegédet, biochemikust és bakteorológust.

Az Igazgatótanácsot Akadémiánk kiegészítette: Serédi Jusztinián, Hutyra Ferenc tiszteleti- és Wolkenberg Alajos rendes taggal.

Új tagjainkkal megerősödve dolgozunk mind többnek és nagyobbaknak elérésére.

Ebben a munkában vezet a bevezetésben említett katolikus magyar szellem, amely itt országot formált, nemzetet nevelt, szenteket adott a magyaroknak; Hunyadiban s mellette Kapisztránban magyar erővel védette meg az egész kereszténységet; Mohácsnál a saját vérükkel „leöntött” főpapokban, Branyiskónál a Guyon újon-

cait lelkesítő piarista Erdősiben s az utolsó forradalmakkal szemben is vértanu és vértanuságra kész papokban, templomait s szerzeteit s apácáit védő hívekben ragyogott fel; mely a magyar művelődésnek — az állami erővel létesítetteken kívül — leghatalmasabb központjait teremtette meg a jelenlegi Bpesti Kir. Magyar Tudományegyetemben, a Magyar Nemzeti Múzeumban, a Magyar Tudományos Akadémiában s amely minket is vezet mind többre, mind magasabbra.

III.

SZENT BENEDEK ÉS A SZERZETESI ÉLETESZMÉNY.

Strommer Viktorin rendes tagtól.

Előadásom címe, amint méltóztatnak látni, az „e“ betűknek egyhangú zuhataga. Valóságos merénylet az eufónia ellen. S én, bár egyfelől teljes mértékben tudatában vagyok ennek s bár másfelől egy cseppet sem szimpatizálok a merényletekkel, még sem tudtam elkerülni felolvasásom címének azt a megfogalmazását, amely e sorok élén az olvasó szemébe mered. Azt a gondolatot ugyanis, amelyet az alábbiakban kifejtteni és tisztázni óhajtanék, ez a fogalmazás fejezi ki a legjobban.

A Szent István Akadémia ebben az ünnepi ülésben a mi szent atyánknak, Szent Benedeknek, illetőleg az ő immáron 1400 éves törvénykönyvének, a Szent Regulának is kíván áldozni. A jövő évben 1400 esztendeje lesz annak, hogy nursiai Szent Benedek Monte Casinón rendjének törvénykönyvét, a Szent Regulát, megírta s általa elsősorban a bencés rendet, de a nyugati egyházban a szerzetes életet általában is megalapította. Akadémiánk m. t. vezetősége, ismerve Szent Benedek regulájának vallás erkölcsi, hitéleti, de ezeken túl is felmérhetetlen kultúr- és világtörténelmi jelentőségét, úgy gondolta, hogy ez a regula-centenárium nemcsak a bencés rendnek, Szent Benedek fiainak és leányainak ünnepe, hanem ebbe bele kell kapcsolódnia minden kultúrembernek és minden kultúr-intézménynek, ezek közül fokozott mértékben is azoknak, amelyek, mint Akadémiánk is, a katolikus életközösség talajából nőttek ki s innét kapják legértékesebb indításait, a legfőlegelőbb inspirációkat kultúrmunkájuk eredményes folytatásához.

Amikor e percekben ennek az elgondolásnak folyamányaként az ünnepi oltár körül egybegyűltünk, nekem jutott az a kitüntető feladat, hogy az áldozati oltár tűzét rakjam s tiszta lángját felszítсам. Anyag volna hozzá bőviben. Hiszen Szent Benedek rendjének 1400 éves története s most már több mint 900 esztendő élete ebben a hazában özönével szolgáltat felemelő, soha el nem mosódó jelentőségű eseményeket és életnyilvánulásokat az egyházi és a nemzeti

élet színteréről, a tudomány, az irodalom, az alsóbbrendű és a magas kultúra területéről, amelyek mind méltó tárgyai lehetnének ebben az órában a szó nemes értelmében vett ünnepi megemlékezésnek. Mint bencés, pláne mint magyar bencés kedvem szerint, büszke, szent örömmel duskálhatnak rendünknek, ennek az 1400 esztendőre visszatekintő s ma is életerős intézmények nagy és halhatatlan emlékeiben. De nem teszem, Szántsándékkal elzárkózom mindentől, ami a multból felém szállva a tollam hegyére kívánczik. Elzárkózom pedig azért, mert nem vagyok historikus s mert azt, ami ebből a szempontból a mai magyar kultúrember érdeklődésére joggal számot tarthat, nálamnál hivatottabb tollak fogják megírni abban az Emlékkönyvben, amely mint a *Pannonhalmi Szemle* jubiláris száma két hónap múlva a nagy nyilvánosságé lesz. A nagy mult eseményeinek felelevenítése helyett a magam részéről inkább azt a lelket, még jobban megközelítve a dolgot, azt az élet típust akarom megrajzolni, amelyben Szent Benedek elgondolása szerint az ő szerzeteseinek életideálja kifejeződik s amely a dolog természete szerint hordozója és Isten kegyelme mellett létesítője mindannak, ami nagyot és áldásosat ez a rend 1400 éves életében alkotott s ami jelzi és megszabja jövő életének útirányát és munkásságának természetét is.

* * *

A szerzetes élet gyökerei az evangéliumba nyúlnak vissza. Az ú. n. evangéliumi tanácsok teszik minden szerzetesrend alapját és lényegét. Ezek nélkül lehetnek vallásos társulások, hitbuzgalmi alakulatok, állandósult vagy csak ad hoc létrejött alkalmi egyesülések, de ha az evangéliumi tanácsok közül csak egy is hiányzik, nincs és nem is lehet szerzetes élet. Az Úr Jézus ezeket az evangéliumi tanácsokat nem mondta ki kötelezőleg sem egyesekre, sem csoportokra, legkevésbé az egész egyházra, hiszen épen azért tanácsok. De ha valakit megkap a Lélek s az Ő sugallatára megkívánja azokat a gyönyörű csúcsokat, amelyeket a Krisztuskövetés királyi útján ezek a tanácsok jelentenek, annak az engedelmesség, az örökös tisztaság s a szent szegénység hármasságával kell magát a Mesterhez, az ég felé tartó ezen meredek út isteni kalauzához kötnie. E nélkül — ismétlem — nincs szerzetes élet.

Világos, hogy ezek az evangéliumi tanácsok közvetlenül a Krisztus utáni időkben is megihlették a lelkeket és kezdet óta sokan voltak, akik e tanácsok követésével törekedtek magasabb tökéletességre, anélkül azonban, hogy ezek a lelkek szövetségbe, valamiféle

szervezett társasággá tömörültek volna. Ezek tehát még nem igazában szerzetesek. A remeték sem azok. A remeték olyan emberek a kereszténység első századaiban, akik, hogy a lelküket megmentseék, elhagyják a világot, a pusztába vonulnak s ott nekünk szinte elképzelhetetlen lemondásban, állandó böjtölésben és imádságban, teljes magányban, remetetársaiktól is elkülönítve egyedül Istennek és a lelküknek élnek. Az a sokat emlegetett Weltflucht viszi ki őket a magányba. A kor szelleméből folyó egyéb okok mellett a lehanyagló pogány világ erkölcsi romlottsága s az üldözések okozta veszedelmek népesítik be velük a sivatagokat.

Az üldözés aztán lassan elül, hiszen a pusztító fergetegnek is vége szakad. A lelkek sóvárgása a magasabb tökéletesség után s a saját maguk féltése a világi életben továbbra is érvényesül és mert a változott viszonyok mellett ez a vágy a pusztába való formális menekülés nélkül is teljesedésbe mehet, lassacskán megkezdődik a megszervezett szerzetesi élet. Először a keleti, de csakhamar a nyugati egyházban is. Az ötödik századforduló körül ez már teljesen befogadott életmód. Nursiai Szent Benedek is, akit a lelkéért való szorgoskodás a romlott Rómából először remeteségbe visz — tehát ez a Weltflucht nála is szerepel — szintén erre a társas szerzetes életre adja magát, sőt regulájával és rendjével ő lesz ennek a nyugati egyházban az igazi megszervezője.

S itt most egy kérdés tolakszik az előtérbe. Egy kérdés, amelyre nekünk, akik tanulmányainkból s a való életből a szerzetes élet formáinak olyan változatos sokféleségét ismerjük, felelünk kell.

A szerzetes élet mivolta, lényege, mint már fentebb hangsúlyoztam, minden rendben, minden korban s a legkülönbözőbb viszonyok és körülmények között is szükségképen ugyanaz, t. i. a három evangéliumi tanács. Mi az oka annak, hogy mégis annyiféle szerzet van s hogy a különféle szerzetek nemcsak ruházatukban és külső életmódjukban különböznek, hanem más és más bennük a lélek is?

Profanizálása volna egy nagy és szent gondolatnak, ha valaki azt hinné, hogy ez egyszerűen a szerzetes életre való átvitele annak, amit az élet más viszonylataiban nap mint nap tapasztalunk: az ember a változatosság utáni vágyból, feltűnési viszketegből s hogy ő is gründoljon, alapít valamit, ami még nincs. A rendalapítók szentéletű emberek s később rendszerint kanonizált szentek voltak, akik lelkének idegen volt az ilyen hívságos gondolkodás. Egészen más és mélyen fekvő oka van e jelenségnek. A Krisztus kereszténysége egy és ugyanaz minden idők, minden embere számára és mégis,

mennyire másképp és másképp verődik ki azokon, akik azt komolyan és tartalék nélkül átélik!

Az egység mellett milyen bámulatos változatosság! Isten egyetlen rózsakertjében milyen bámulatos a színpompa s ezeknek a rózsáknak milyen csodásan változatos az illata! Hogy tárgyunknál maradjak: Más Szent Benedeknek, más Assisi szentjének s ismét más Loyola Szent Ignácnak az arculatja, más a szemük ragyogása, az energiák munkábaállása. Nos, a különböző szerzetekben mindenekelőtt az alapítóknak ez a differenciálódott lelkisége kíván megrögződni, hogy megtermékenyítse s hasonló formára kialakítsa évszázadok, talán évezredek mulva is azokat, akik pont ennek a lelkiségnek húrjaira rezonálnak. Így gondoskodik Isten övéiről s lelki strukturájukat épségben hagyva, majdnem azt mondanám: tisztelttel respektálva így vonzza őket. E mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a szerzetes rendekkel a Gondviselés korok és társadalmak konkrét szükségleteit is ki akarja elégíteni s egy adott történelmi helyzet talán halálos betegségét kívánja orvosolni. Az ötödik század végén s a hatodik elején egy összeomló világ romjai felett új világ, új társadalmak keletkeznek, a túlfinomult, de romlott római nép helyébe nyers, szinte félvad népek jönnek. Ekkor küldi Isten nursiai Szent Benedeket, hogy épségben megőrzött római lelkének jogi érzékével, a kegyelem hatása alatt a természetfölöttiség jegyében mozgó szervező képességével megtérítse, megszervezze és civilizálja ezeket a népeket. Szent Benedek rendjének ez volt a speciális világtörténelmi küldetése. Később, századok mulva, külsőségekben merül el s anyagiakba akar fulladni a keresztény társadalom s forr, lázong és inog minden, amit előbb megingathatatlannak gondoltak. Megvénült a világ s veszni készül. Ekkor támasztja Isten Assisi Szent Ferencet, a szent szegénység szerelmesét, akinek szabad, üde, bensőséges lelke újra kihozza a fiatalság igéző pompáját, a madárdalos, virágillatos tavaszt. Ismét századok mulva, mintha megrendülne a kereszténység fundamentuma s félni lehet, hogy a rengés felborít s elpusztít mindeneket. A reformáció új s rettenetes bajokat tár fel s válság elé viszi az egész kereszténységet. Ekkor lépnek fel a jezsuiták.

Nem szabad azt gondolni, hogy az ilyen küldetés egy korszaknak, egy adott történelmi helyzetnek szól csupán s az a rend, amely épen ehhez a világtörténelmi helyzethez és beteg korszakhoz kapott missziót, dolga végeztével elveszti létjogosultságát, tehát felszámol s letűnik a történelem színpadáról. A szerzetes rendek Isten gondolatainak kivirágzásai, Isten földi országa fokozatos kialakulásá-

nak stációi, azzal a rendeltetéssel, hogy amíg Istennek úgy tetszik, képviseljék és szolgálják azt az isteni gondolatot, amely végett a jóságos Gondviselés létre hívta őket. Tehát nem lomtárba való, elkopott értékek. A legtöbbnél úgy áll a dolog, hogy vele és általa olyan energiaforrás nyílik meg, amelyre mindig szükség van; olyan erők kapcsolódnak az élet eleven árába, amelyeket onnét kikapcsolni és sutba dobni, legalább is akkora kockázat, amelyért véges ember nem vállalhatja a felelősséget. Szent Benedek építő erejére, szelíd, de mindig öntudatos organizáló és civilizáló munkásságára, komoly, de az atyai szív szeretetétől mitigált fegyelmező hatására, Assisi Szent Ferencnek meleg, bensőséges lelkére s a jezsuitáknak a katolikus igazságért való bátor kiállására mindig szüksége lesz a világnak.

Senki félre ne értsen: én itt három szerzetes rendet emlegetek, hogy a rájuk való utalással gondolatomat illusztráljam. Ez azonban nem azt jelenti, hogy amit mondtam, csak rájuk vonatkozik. Egy kis módosítással, áll ez körülbelül valamennyire.

Most már, az előzményeket jól szemügyre véve, felvetődik a kérdés: Szent Benedek rendje a hasonló alakulások sorában minő különleges, talán csak neki sajátos helyet foglal el? Nem arról van most szó, mi az a világtörténelmi szerep, amelyre ez a rend elhívott, erre már rámutattam. Most azt keresem, a különféle szerzetes élettípusok között mi a sajátlagosan benedeki élettípus. Más szóval: miben látja Szent Benedek a szerzetesi élet eszményét?

Amikor erre a kérdésre válaszolni akarok, forrásom mindössze a regula és a bencés hagyomány, úgy, amint ez utóbbi a regula életbeléptetésével karöltve már a szent alapító életében kialakulni kezdett. Ebben a kettőben fejeződik ki számunkra Szent Benedek elgondolása, amely a felvetett kérdés elbírálásánál egyedül lehet irányadó. A rend immáron 1400 esztendeje ebből a kettőből él s ha reformra szorul, ebből a kettőből nyer megújhodást.

Mit is akart hát Szent Benedek, mikor rendjét megalapította?

Ő maga nyíltan, félreérthetetlenül nyilatkozik. Szerzete legyen: dominici schola servitii.¹ Az Úr szolgálatának iskolája. Ebbe az iskolába hívja mindazokat, akik egészen és visszavonhatatlanul az Isten szolgálatára szentelik magukat. A világban sok minden elvonhatja ettől az embert. A kísértő ezer formában leselkedik reá, hogy az ilyen magasabbrendű törekvésnek a nyakát szegje, sőt, hacsak lehet, a lélek üdvözülését is megghiúsítsa. Jó tehát a claustrum, a kolostor, mert ez a lélek számára vár, ahová sok mindennek, ami vesze-

¹ Regula, Prologus.

delmet jelenthetne, nincs bebocsátása. Az ide vonult lélek védelmére sáncokat épít, bástyákat emel. A világgal való szakítás, a klauzura, az imádság, a sok önmegtagadás, a hallgatagság, főleg pedig az ember belső és külső világát átható, izzig-vérig őszinte és mélységes alázatosság s a minden legkisebb életnyilvánulást is szabályozó fegyelem szolgál a lélek védelmére s magasabb törekvéseinek biztosítására, elősegítésére és támogatására. Ennél a fegyelemnél, illetőleg fegyelmezésnél jól meg kell figyelni a nyomában támadt benediktinus engedelmességnek egészen sajátos karakterét. Szent Benedek a római nép volt, előkelő patricius család ivadéka. A vérébe idegződött nemzetének és nemzetségének sok katonás vonása; regulájának részleteiben nem egyszer ezekre a katonai vonásokra lehet ráismerni. De a szervezet, amelyet rendjének adott s a fegyelem, amelyet ebben a rendben elgondolt, életbe léptetett és megkívánt, még sem katonai. Az őskereszténység családi életét óhajtotta szerzetében megrögzíteni és állandósítani. Kolostora szerzetes család, amelynek élén — ami modern nyelvünkön szólva — nem generális áll, hanem abbas, a szerzetes család atyja, aki szeretettel, ha kell szigorral, de mindig és minden körülmények között atyai szívvel és atyai felelősséggel kormányozza a maga családját, a család tagjai pedig az atyának kijáró tisztelettel és szeretettel fogadják az apát intézkedéseit. A benediktinus engedelmesség nem katonai engedelmesség, hanem filialis obedientia, vagyis olyan, amilyennel a gyermekek tartoznak édesatyjuknak. Ez annyira benedeki vonás, hogy enélkül nincs bencés lelkületem, nincs benedeki életem.

A világtól így visszavonulva, sok-sok aszketikus eszköz és gyakorlat által megedzve, szerető atyai kéztől kormányozva, gyermeki szeretetből engedelmeskedve éli Szent Benedek elgondolása szerint a bencés szerzetes a maga csendes, zajtalan életét, de korántsem puha, gondtalan semmittevésben, hanem az éjtszakát is nappallá tevő komoly elfoglaltságban. Abban a dominici schola servitiiben ugyancsak próbára teszik az embert. A pihenésre és felüdülésre okvetlenül szükséges időn kívül minden perc a komoly és lelkiismeretes kötelességteljesítésé. Két dolog között oszlik meg az idő: az egyik a tulajdonképeni istentisztelet, az imádság (breviarium!), a liturgia, a másik a szoros értelemben vett munka. Innét a híres bencés jelszó: ora et labora, imádkozzál és dolgozzál, mert enélkül nem volt és nem lehet bencés élet. Az első és alapvető az istentiszteleti rész, a liturgia vagy mint Szent Benedek magát kifejezi, az opus Dei. Ezen épül fel minden. Operi Dei nil praeponatur.¹ Ennek nem

¹ Regula, cap. 43.

enged semmit sem eléje tenni. Aki a léleknek, pláne a szerzetes léleknek Istenre való ráutaltságát és a benne való életet megérti vagy legalább megérzi, természetesnek fogja ezt találni. Ezen alapszik Szent Benedek rendjének a katolikus egyház liturgiájával való ősi és soha meg nem szüntethető bensőséges kapcsolata. Amíg bencés lesz a földön, mindig hallani fogja s Isten akárhová tegye, mindenüvé magával viszi szent atyánk parancsát: operi Dei nil praepo-natur. Isten szolgálatának semmit sem szabad eléje tenni.

A benedeki életprogram második pontja a munka, amit a közfelfogás és az egyetemes nyelvhasználat akár szellemi, akár fizikai munkának tart. Ez a munka azonban a bencés kolostorokban egészen jellegzetes valami. A rendeknek általában meghatározott munkakörük szokott lenni. A piaristák rendeltetése a nevelés és oktatás, az irgalmas rendüeké a betegápolás, a dominikánusoké az igehirdetés és így tovább. Nekünk bencéseknek nincs ilyen, alapítónktól megszabott munkaterünk. A bencés szerzetes odamegy s azt csinálja, ahová a törvényes felsőbbség rendeli s azt a munkát végzi, amit kolostorának előjárósága kötelességévé tesz. Ha azt kívánják tőle, hogy erdőt irtson, mocsarakat lecsapoljon, utakat csináljon, hidakat építsen, szántson-vessen avagy ipart üzzön, megteszi s a rend közel másfél évezredes története folyamán számtalanszor meg is tette, épen úgy, mint ahogyan térített, prédikált, gyóntatott, lelkeket gondozott, nevelt és oktatott a legalsóbb fokú iskoláktól fel az egyetemi katedráig vagy az íróasztala fölé görnyedve kódexeket másolt, értekezéseket és munkákat írt, előadásokat tartott vagy esetleg mint művész dolgozott, ha az engedelmesség ezt kívánta tőle. Senkit meg ne tévesszen, hogy manapság a bencések nagy részét, a magyar benedektinusokat is, az iskolában látja elfoglalva. Ezeknek a bencéseknek, köztük a magyaroknak is, jelenleg ez a törvényes felsőbb-ségtől megszabott munkakörük. Örömmel végezzük, mert úgy ére-zük, hogy azok közül a feladatok közül, amelyeket ez a modern világ ró reánk, épen az ifjúság nevelése és oktatása nagyszerűen belepasszol rendi tradíciónkba. Ezt a munkát már maga a szent rendalapító, Szent Benedek is végezte, már ő is nevelt és oktatott. Szent Placid és Szent Maurus ilyen, nevelésre hozzá adott előkelő ifjak voltak, akikkel személyesen ő maga foglalkozott. Ezen a nyom-on elindulva a rend mindenütt, ahol letelepedett, a kolostor mel-lett kolostori iskolát is nyitott s a rendtagok egy része kezdet óta ennek a szellemi feladatnak élt. Ennek a munkának köszönhető a népvándorlás zivataros századaiban az antik világ szellemi értékei-nek megmentése s a kialakuló új világ számára való átmentése,

ennek köszönhető Európa civilizációja. De azért hangsúlyoznom kell, hogy jól megértsenek bennünket: a mi rendünknek nincs rendi szabályainkban eleve meghatározott munkatere; ellenben bencés feladat és szorosan benediktinus kötelesség lelkiismeretesen, a tőlünk telhető legnagyobb készséggel és odaadással belefeküdni abba a munkába, amelynek elvégzését törvényes felsőbbségünk megkívánja. Benedictinus ad omnia paratus, tartja egy régi mondás. A jó bencésnek készséggel kell vállalnia minden munkát, amelyre apátja küldi. A rendi előjárók dolga a munkakört, mindeneket bölcsen mérlegelve, kijelölni, a mi kötelességünk pedig benedeki lélekkel engedelmeskedni s a ránk bízott feladatot lelkiismeretesen elvégezni, ut in omnibus glorificetur Deus,¹ mert Szent Benedek az egész szerzetes életet erre állítja be. Minden imádságunkkal és önmegtagadásunkkal, minden kicsi és nagy munkánkkal Isten dicsőségét kell szolgálunk. Ezt a célkitűzést, az egész életnek erre a célra való rendelkezését mint jelszót ő hangoztatja először a rendalapítók közül. A történelem tanuságtétele szerint ez a rendszer eleddig pompásan bevált s az egyházra és a társadalomra számtalan áldás fakadt belőle. Aki mélyebben belelát a dolgokba, könnyen megtalálja az eredményeknek — Isten kegyelmét mint legfőbb tényezőt sohasem feledve ki a számításból — lélektani magyarázatát. Engedtessek meg nekem, hogy nyíltan és bátran beszéljek, hiszen nem a magam portréját festem, hanem a benedeki életideált iparkodom bemutatni.

Ahhoz a képhez, amelyet a fentiekben a bencés lélekről rajzoltam, még hozzá kell adnom néhány ecsetvonást, hogy teljes és befejezett legyen, ha nem is a kép, hát legalább az én iparkodásom.

Ha valaki a világtól elvonulva, mindenről lemondva, mindent elhagyva s az alsóbb rendű vágyakat pórázra fogva, bizalmas családi körben, szeretetteljes atyai vezetés mellett Isten szolgálatában és az Ő dicsőségére végzett munkában tölti napjait, abban egész természetesen gyermekded lelkület alakul ki s marad ébren. Ennek a gyermekded léleknek pedig velejárója a béke, amelyet Szent Benedek nem győz övéinek a lelkükre kötni. A békével meg kart karba öltve jár az öröm és derű. A gyermek nyugodtan, békésen, bizodalmas szívvel és derűs szemmel néz bele a világba. A benediktinus léleknek ez a béke és öröm, a Szent Pál pax et gaudium in Spiritu Sancto² a legboldogítóbb és talán a legvonzóbb kivirágzása. Olyan, mint a virágdíszben pompázó orgonabokor, vagy talán még inkább, mint az erdők csendjében meghuzódó, csapatosan élő gyöngyvirág.

¹ Regula, cap. 57.

² Rom. 14, 17.

Szép, illatos, kívánatos. Hódít, mert nem leigázni, hanem inkább adni akar. Bonum est diffusivum sui. A jónak az a természete, hogy kiömléssze, kiárássza magát és közölje magát mással is. Szent Benedek valódi gyermekeinek drága atyai örökségként ez a béke és szelíd öröm van a tarsolyukban, életüknek ez a sava-boldogsága, lemondásuknak, imádságuknak, munkájuknak ez a kísérő zenéje és mindeneket megbékéltető muzsikája. És kiütözik belőlük minden lépten-nyomon. Az ilyen lélek nem tépelődik feleslegesen, nem viaskodik szüntelen, hanem atyja kezét fogva békés örömben imádkozik és dolgozik. Innét van, hogy a mi rendünk szelleme nem szereti a negatívumokat. Az örömmel és a békével a pozitívum az élet-eleme. Ezért a rend pozitív iránya, a hivatásos polémia helyett a csöndesen alkotó és építő munka. Innét, Szent Benedek finom, gyöngéd, szeretetteljes egyéniségéből, szerzetének családias szervezetéből és berendezéséből, a rend pozitív irányából, a béke és öröm diadalmas felülkerekedéséből a bencés lélek melegsége, nyíltsága és természetes közvetlensége, amelyet már annyian megfigyeltek, akiknek benediktinusokkal akadt dolguk. A zseniális Langbehn tanúsága szerint¹ ennek a léleknek kiszámíthatatlan missziója lehet a mai világnézeti zavarokban is.

Ime, ez az az életideál, amelyet Szent Benedek szerzeteseinek szeme elé állít s amelyre törekedni, amelyet egyre jobban megközelíteni nekünk bencéseknek élethivatásunk.

Legyen szabad ezek után röviden rámutatnom egy tévedésre, amely a mi rendünk karakterének vizsgálatánál a legnagyobb tehetőséget is megkönykezheti.

Az újkor egyik legnagyobb szellemének, Newman kardinálisnak egyik könyvét² olvasva, igen tetszetős formában és nagyon meggyőző előadásban azt látja az ember, hogy az a három rend, amelyekről ott szó esik, t. i. a bencések, a dominikánusok és a jezsuiták az egyház folyton fejlődő életében egy-egy fontos korszaknak felelnek meg. Szent Benedek rendje az egyház ifjú korából való, tele költészettel, katolikus termékeny fantáziával s az épen a hivatása, hogy intézményesen képviselje a Krisztus egyházának örökű ifjúságát. Szent Domonkos rendjében az érett ész és értelem jut diadalra, az ő szerzetesei a középkor egyházi tudományosságának képviselői, míg ellenben a jezsuiták, a modern kor minden tudásával felvértezve a praktikus élet, a tettek emberei. Bocsnat merészségemért, de megvallom, nem szeretem a túlságosan sikerült skatulyá-

¹ Benedikt Momme Nissen: Der Rembrandtdeutsche, 181. l.

² Newman—Hans Schwarz: Der heilige Benedikt. 1926.

zásokat, mert azt tartom és látom, hogy az ilyen megállapításokban a szerző minden jóakarata és éleslátása mellett sem érvényesül néha valami, ami kellő figyelemre méltatva, talán kevésbé sikerültté tenné a csoportosítást. De ez mellékes. Én csak hangsúlyozni kívánom, hogy Newman kardinális az ő nagy és nemes lelkéhez méltóan a legnagyobb megértéssel és méltánylással szól az említett három szerzetes alakulatáról s ahhoz a dicsérethez és magasztaló elismeréshez, amellyel a dominikánusokat és a jezsuitákat illeti, ha igénytelen szavam nyomna valamit a latban, szívvel-lélekkel csatlakozom. Amit pedig rólunk mond, mint bencés a legnagyobb hálával és örömmel olvasom. De azt hiszem, hogy a bencés rend természetét, sajátos karakterét még az ő éles szeme sem látja jól. Szó sincs róla, van Szent Benedek alkotásában sok poézis, a fantáziát foglalkoztató sok üde, fiatalos vonás — legyen szabad csak a liturgiára utalnom — azt a Newmantól hangoztatott hivatást, hogy t. i. rendünk az egyház üde fiatalságának legyen intézményes reprezentánsa, ismerem és vallom, de azért nemcsak úgy mellékesen, egyik-másik rendtagnak vagy kolostornak az idők folyamán vállalt szerepe következtében, hanem egészen a szervezetből folyólag van sok tettekeszség és ennek eredményeképp van sok aktivitás is; és van sok-sok köze a rendnek, megint csak nem a rendi szervezettől függetlenül, hanem ezzel a legbensőbb kapcsolatban, a tudományhoz, nevezetesen a középkori egyházi tudományossághoz is. A dolog elvi megvilágítására csak emlékeztetek arra, amit fentebb a bencés munkáról és kötelességteljesítésről mondtam. A való életből vett történelmi tények pedig a kérdés gyakorlati oldalát mutatják be. Tény, hogy Európa megtérítése és civilizálása Isten után elsősorban bencés-munka eredménye. Kell ennél nagyobb aktivitás? És a tudomány? Nyilvánvaló: a dominikánusoknak ők öök büszkeségük, hogy övék Aquinói Szent Tamás, az egyházi tudományosságnak ez a zseniális és talán minden időkre legnagyobb képviselője. De valamiről meg ne feledkezzünk! Szent Tamás lángelme, olyan, amilyen ezek gyér sorában is párját ritkítja. Talán egészen egyedül áll. De mint Dyroff mondja,¹ Szent Tamás zsenijének a rendszerépítés a sajátos területe, míg ellenben a bencés Szent Anzelm ugyanazon szerző szerint a középkornak talán legeredetibb gondolkozója. A történelmi egy-

¹ Adolf Dyroff: Der ontologische Gottesbeweis. 85. 1. Megjelent a Probleme der Gotteserkenntnis c. értekezés-gyűjteményben, amely viszont a Veröffentlichungen des katholischen Institutes für Philosophie Albertus Magnus-Akademie zu Köln nevű gyűjteményes vállalat II. kötetének 3. füzeté. Münster in Westfalen, 1928.

másutánt tekintve, Szent Anzelm nélkül nincs skolasztika és a virágzó bencés iskolák nélkül nincs Szent Anzelm. Úgy gondolom, ezek is olyan szempontok, amelyeket a kép teljessége kedvéért figyelmünkre kell méltatnunk.

* * *

Az a bencés lélek, amelyet előadásomban bemutatni és az idő rövidsége mellett is megismertetni kívántam, mint többször említve volt, térítette meg Európát s megteremtette ennek civilizációját. Mint ilyen, térítő és polgárosító munkájában eljut hazánkba is. A clunii reformban megifjodva és új erőre kapva jön el hozzánk s egy-kettőre ízig-vérig magyarrá válik. A magyar nemzet megtérítésében övé az oroszlánrész. Szenteket adott az égnek a maga sorai-ból és neveltjeiből egyaránt. S a térítés mellett, ami ezzel a dolog természete szerint minden időben vele járt és velejár, végezte népünk művelődésének nagy munkáját is. Része volt a magyar kereszténység megteremtése mellett a magyar királyság megalapításában is. Állami életünk berendezésében is megtalálni a bencés hatás és befolyás félreismerhetetlen nyomait. Más érdemei mellett különös nyomatékkal hangoztatjuk, mert még nem ment át eléggé a köztudatba, hogy az itt működő bencések, elsősorban Szent Gelért, Szent Benedek rendjének hagyományos Mária-tiszteletét a magyar nép lelkébe is beleplántálták, ott meggyökerezettették és nagyra-növelték. A magyar nemzet közismert s annyira a szívünkhöz nőtt Mária-kultusza tehát bencés örökség. Így lett országunk Regnum Marianum, Mária országa.¹

Sok munkájuk folytán sok elismerésben, kiváltságban és bőséges adományokban is lett részük a magyar benedektinusoknak. Királyaink, legfőképen Szent István és más tehetős magyarok egyre-másra alapítják a bencés apátságokat. Lassan-lassan 83-ra rúg a magyar bencés kolostorok száma. Iskoláik szépen dolgoznak, műkincseik, könyvtáraik örvendetesen gyarapodnak, a rend tagjai irodalmilag is elismerésreméltó módon munkálkodnak. Aztán szomorúbb idők következnek a hazára, de a magyar bencés rendre is. Mert érdekes megfigyelni, hogy ennek a rendnek a sorsa mennyire összeforrt nálunk a haza sorsával. Együtt emelkedünk, együtt örülünk, együtt sírunk és gyászolunk... A török hódoltság romlásba dönti az országot, de a hazai bencés rendet is. A 83 apátságból öt maradt meg, a többinek jóformán csak a neve maradt fenn s eltörölt, meg-

¹ Dr. Szunyogh X. Ferenc: A boldogságos Szent Szűz tisztelete a bencéseknél. Pannonhalmi Szemle, III. évfoly. 4. sz. 302. l.

semmisült apátságaink címeit kitüntetésként érdemesebb világi papjaink viselik. Természetesen gyűjteményeink, könyvtáraink is veszendőbe mennek. Pannonhalmának pl. egészen előlről kell kezdnie a dolgot, hogy idők multával a II. József alatt bekövetkezett felosztatáskor megint mindenéből kifosszák. Mostani, több mint 200.000 kötetes híres könyvtárát a visszaállítás óta, tehát 1802. óta szerezte. Azóta, a kommunizmus néhány keserves hónapjától eltekintve, megszakítás nélkül folyik a munka. Van egy főapátságunk, négy apátságunk, egy főiskolánk (Pannonhalmán) hittudományi karral és tanárképzővel, ahol a rend tagjai papi és tanári kiképzésüket nyerik; van továbbá hét középiskolánk és 25 plébániánk, ahol bencés szerzetes papok végzik a pasztorációt. Ez persze csak keret, amelyet azzal a fentebb vázolt benedeki lélekkel és munkával kell mentől értékesebb tartalommal megtölteni. A rend működésének súlypontja hazánkban jelenleg a középiskolai ifjúság nevelése és oktatása. A magyar jövő szempontjából középiskoláinkban és valahol messze, nagyon messze, az új magyar Rodostóban, azt hisszük, fontos és messzekiható munkát végzünk.

Több mint 900 esztendeje dolgozik rendünk e hazában. Munkánk értékét felmérni nem lehet az én feladatomban, ez másokra tartozik. Mi esetleges sikereinkért a dicsőséget Istenre hárítva, az elszenvedett megpróbáltatásokat szívesen feledve, bencés készséggel és kötelességtudással állunk munkába ezentúl is ott, ahová az engedelmesség szólít. Nagy rendi jubileumunk alkalmából csak egyet kérünk: engedjenek tovább dolgozni Szent Benedek atyánk szellemében egyházunkért és hazánkért és mindkettő érdekében a magyar katolikus kultúráért.

IV.

A KÖSZEGI HARANGOK.

(Elbeszélés.)

Kincs István rendes tagtól.

Böcsületünkre legyen mondva, mi nagyban húztunk az Úr-isten hajlékához. Azt kimutattuk a nagy háborúban. Nem, mintha valami túlságos sokat szemeztük volna az imádságunkat benne, arra, bizony no, fogyatékán voltunk akkoriban a ráérő időnek, hanem mikor a legényeink után még a harangjainkat is besorozták a nagy ármádiába, arra igazán fölfordult a gyomrunk és lázadozni kezdtünk.

— Jézus Máriám! — csapta össze két ösztövére karját a feje fölött Osváth Lidia, leányasszony.

— Odanézzetek! Látjátok emberek? Viszik már az öregét is.

És a nagy tömegbeverődött közönség nézte is, meg látta is; mert abban a pillanatban bukott ki a torony ablakából épen a nagy-harangunk. Legtöbb ember a kabátja gallérjába húzta hirtelen ijedtségében a fejét, ha netán a kötelek szakadásnak indulnának, hogy kevesebb baj érje őket. Hanem Osváth Lidia vitézül lármázott tovább is:

— Jaj nekem! A tizenhat harangunk! Elherdálják valamennyit!

— Köss gombot a lepénylesődre, Lidi és ne lármázz! — próbálta a neszes leányasszonyt letorkolni a városgazda. — A háborúba mennek, mint mi valamennyien. Ágyút öntenek belőlük, punctum. S ha majd ezek is megszólalnak a csatában, lesz akkor ne mulass. Attól elhasal a sok ellenségünk minden reménysége, mint árokparton a kasza nyomán a bürök meg a csalamádé. És akkor mi leszünk az urak. Azért, Lidi, te csak hallgass!

Hanem Lidi csak azért sem hallgatott.

— Emberek, hát engeditek ezt? — kiáltotta keserű szóval. — Mind elviszik s nem lesz, aki a halottainkat megsirassa.

— Majd visszajönnek — erőlködött a városgazda. — Elmen-

nek nagycsütörtökön is Rómába s mégis visszakerülnek nagyszombatra.

— De akkor nem a zsidók viszik őket — replikázott az elke-seredett leányasszony. — Amit azok egyszer megkaparítanak, a békében sem adják vissza, nemhogy most a háborúban. Azt lesse kend.

S a nagyharang kalimpálva szállt alább, mind lejjebb, míg egyszer csak földet nem ért. És sorra kerültek a többiek is, nagy és kicsi egyaránt. Szekerre rakták és vitték őket és mi majdnem sírva néztünk utánuk. Szívünk elszorult, mintha darabokra szedték volna, úgy fájt, úgy sajgott: minden haranggal egy-egy darabot szakítottak ki keblünkől.

És a lármás leányasszonynak lett igaza: a mi harangjaink nem jöttek vissza sem nagyszombatra, sem húsvétvasárnapjára, mert a háború nagypéntekére, mikor keresztrefeszítették szegény országunkat, hogy előbb megosztozzanak szép köntösén az ellenségek, arra nem következett el a föltámadás ünnepe.

Árván maradtak a tornyaiink. Volt boldog lakóit, a harangjainkat még látták egyszerű munkások, akik jártak Csepelen és hírül hozták nekünk, hogy ott gurulnak a Weisz Manfréd gyára körül. Csak a kötelek maradtak idehaza vissza belőlük: azok nem kellettek, mert azokból nem lehetett rézgálicot csinálni.

Mivel pedig abban is igaza volt Osváth Lidinek, hogy nem akadt, mivel a halottainkat megsirathattuk volna, végre kiütött a böcsület háború után a mi nagy szegénységünkől is és kínos erőfeszítéssel garast garas hegyibe gyűjtve a tizenhat veszett jószágunk helyébe hét darab vadonat új harangot csináltattunk.

És örömkönny csillogott az emberek szemében, mikor azokat fölhúztuk a tornyokba. Könnyebb volt a lelkének, aki lenn a földön ráakaszkozhatott a kötelekre, hogy csak egyet is rántson rajtuk. Még Osváth Lidi sem lármázott, mert az is csak csöndesen sirdogált.

Nemsokára azután újra megszólaltak a kőszegi harangok és amennyire bánatos szívüktől tellett, hangosan csengtek; kongtak, bongtak, mintha egy egész város imádsága abba takarózott volna, hogy fölszálljon a magasba a könyörülő Úristen fényes trónusa eleibe.

De még itt a földön is messze szállott a hangjuk: végigsuhant a kis magyar Alföldön, a Ság-hegyének koporsóján keresztül le Badacsonynak, onnan pedig a Balaton csillogó tükre fölött csak egy ugrásnyira még Somogy vármegye.

Pedig ott is meghallották a mi harangjaink ünneplő érces szavát.

Ezt onnan tudom, mert egyszer jó hajnal táján arra virradtam a kőszegi plébánián, hogy valaki erős kézzel veri az ajtómat.

— Ki az? — szóltam ki én.

— Mink vagyunk Somogyból, instáljuk — volt a válasz.

— Somogyból? — szaladt ki ajkamon a csodálkozó szó, miközben hirtelen magamra kezdtem hányni a ruhámat.

— Ippeg, hogy onnan — hangzott az ajtón keresztül a természetes válasz. — Eresszen be a tisztelendő úr, kérjük szeretettel, mert félóra mulva már indul a vonatunk.

Ezt meg már még kevésbé értettem s mivel az ajtón keresztül nem akartam továbbra is a társalgást folytatni, hamarosan megnyitottam azt.

Megtermett bajuszos atyafi lépett be mindjárt elől báránybőrsipkával kezében s mögötte még két alak sötétlett. De hamarosan benyomultak azok is, hogy az első mellett jobbról és balról cövekmódra felálljanak.

— Mi követségben jöttünk volna Somogyból, tisztelendő uram — harapott bele a szóba mindjárt a vezető. — Én vagyok, tetszik tudni, az iklódi bíró, ez a kettő meg — utalt társaira — falubeli iskolaszék.

— Örülök a szerencsének — szorítottam valamennyivel kezét egymás után. — No és mégis mi járatban vannak tulajdonképen?

— Követségbe jöttünk, mondtam már — szegezte le újból a bíró.

— Csak nem én hozzám? — próbáltam valamelyest tamászkodni a dologban.

— Sőt, hogy csakis — sodorintott az én emberem egyet a bajuszára. — Iklódon meghallottuk, hogy igen finom új harangjai vannak a tisztelendő úrnak.

— No és? — csodálkoztam nagyot.

— Hát azok irányában jöttünk.

— Meg szeretnők nézni őket — toldotta meg a bíró szavát még az egyik iskolaszék s hogy a másik el ne maradjon mögötte, az is hozzászólt a tárgyhöz:

— Véleményezést kell hazavinnünk, tetszik tudni.

— És értenek maguk a harangokhoz? — tettem föl nekik egészen ártatlanul a kérdést.

A két iskolaszék egymásra hunyorította a szemét s az első, önérzetesen jelentette ki:

— Ha nem értenék hozzá — gondolja talán tisztelendő plébános úr, hogy akkor a község minket küldött volna ki? Legyen csak szíves, húzassa meg mindjárt, talán valamennyit egyszerre.

— Ilyen korán? — böktém ki furcsa hangnyomattal.

— Nem a mi hibánk, tisztelendő úr, hogy ilyen kora hajnalban gyöttünk — magyarázkodott ki a bíró. — Muszájból csináltuk, mert csak éjfélkor futott be a vonatunk és akkor mindjárt nem mertünk zavarkodni a plébánián. Mert tudunk ám mi is böcsületet, tisztelendő úr. Hanem most már kénytelenek voltunk vele. Ha félórán belül nem végzünk, pedig hatkor megy már a vonat vissza, akkor három napba telik megint, mire hazaérünk, mivelhogy tetszik tudni, Somogyba nem úgy mennek a vonatok, mint erre Vas megyében. Itt akármikor megy is ki valaki az állomásra, mindjárt befog a gőzös.

— És Somogyban? — kíváncsiskodtam én.

— Jaj nekem! — kapálta meg egyik iskolaszék a füle mögötti tarlót.

— Ott két napba telik minden utazás — felelt pajtása helyett a másik iskolaszék. — Mert egyik nap erre, a másikon arra. Azért vagyunk olyan nagy sietséggel s jöttünk olyan korán, hogy megfogjuk még a Balaton partján, amelyik ma arra megy. Ne tesszen ezért haragudni.

— Dehogy haragszom — hangolt a természetes magyarázat valóságos jókedvre. — A „korán“-t én arra értettem, hogy öt óraker reggel nem húzathatom meg mind a harangokat egyszerre.

— Miért nem? — ütközött meg az én álláspontomon a bíró.

— Mert megbolondítanám vele az egész várost. Mit gondolnak, kedves barátaim, mi lenne Iklódon, ha reggel hajnali harangszóra, négy haranggal csöndítenének egyszerre?

— Azt nálunk nem lehet — kottyant szavamba egyik iskolaszék — mert nekünk most csak egy kisharangunk van.

— Ne beszélj, komám! — utasította rendre társát a követségi elnök — a tisztelendő úrnak igaza van. Nálunk is megbolondulnának akkor az emberek. Itt nincs mit tenni, meg kell várnunk a reggelt.

— És a somogyi vasút? — próbált ellenkezni a koma.

— Üssön bele a fészkes! Mi követségbe jöttünk és addig el nem mozdulunk Kőszegről, amíg végére nem jártunk mindennek — mondta ki komoly határozatát a bíró.

— Hát akkor tessék talán helyet foglalni nálam! — ajánlot

tam az én embereimnek, mert eddig csak az ajtó mellett állva tartottuk egymást szóval. — Van időnk, beszélgethetünk valamelyest.

A követség emberei egymásra néztek, mintha kölcsönösen tanácsot kértek volna, mitevők legyenek. Egyik iskolaszék ellenkezni próbált:

— Talán fölmehetnénk inkább a toronyba addig, mert a nap, mintha már hunyorítani kezdene a félszemével.

— Világosodik — tette hozzá a másik. — Osz, ha fölmenénk a toronyba, azzal nem tennénk kárt a városban, úgy-e tisztelendő úr?

Hanem a bíró már leült és azon kezdte:

— Mi is olyan harangokat szeretnénk, mint a maguké amilyen.

Arra a másik kettő is letelepedett.

— A mienk Cisz mollban szól a nagytoronyban — jeleztem én a falusi szakértőknek.

— Az nekünk mindegy — vélekedett a bíró — csak finom hangjuk legyen.

— De mégis össze kellene hangolni az újat a régi megmaradt harangjukkal.

— Úgyis párba fogjuk őket. És mekkora, ha szabad kérdeni, a maguk nagyharangja?

— Huszonegy métermázsza — feleltem én.

— Tyűh a fránya! — szaladt ki a jókívánság mindjárt a küldöttségi vezér szájából és azon mód mindjárt nyitva is feledte utána, de rögtön hozzátette. — És belefér az a toronyba?

— Benne van negyedmagával.

— No de olyat! — szörnyűködött el a bíró. — Akkor nekünk olyan moll nem kell.

— Hát inkább dur? — kíváncsiskodtam én.

A bíró kinézett az ablakon és mozogni kezdett a székén:

— Bizony no, hogy világosodik. Igaza van a komámnak, fölmehetnénk a toronyba. Arra a nagy bihaly harangra hát én is kíváncsi volnék. Föleresztenek?

— Szivesen.

— És ott várjuk meg a harangszót.

— De az még sokára lesz, bíró uram. Kilenckor tartjuk mindennap a misét. Félórával előtte húzzák az elsőt és negyedórara rá beharangoznak.

— Nem tesz semmit, tisztelendő úr — kelt föl a bíró — addig megülünk odafönn és lesz legalább időnk hozzá, hogy körülménye-

sen kivizsgáljuk mind a harangokat. No de, hogy az öreg huszonegy mázsával Akkora igazán bele se férne az iklódi toronyba.

És erősen csóválta fejét hozzá.

Azzal elbúcsúzott tőlem a követség. Három óra múlva kerestem őket a templomban, de azt jelentette a templomszolga, hogy még mindegyre fönnülnek a toronyban.

Magamban meg kellett állapítanom, hogy kevés követség fogta föl a maga hivatását olyan lelkiismeretes komolysággal, mint az én somogyi honfitársaim.

Mise után találkoztam velük még egy percre. Arra már leszálltak a magas megfigyelő helyükről s a templomajtóban vártak rám, hogy elbúcsúzkodjanak tőlem.

— No, hogy tetszettek a harangok? — kérdeztem, kezét szorítva valamennyivel.

— Kiváló mód, köszönjük a kérdését — felelte nagykomolyan a bíró.

— Úgy fénylik valamennyi, mint a napsugár — tette hozzá egyik iskolaszék.

— Finom hangjuk van — toldotta meg a harmadik atyafi — szépen szólnak a kisebbek is, de mikor elkezdte az öreg és belebuntott a többi közé, akkor épen már semmit sem hallottam: hiába szólt oda nekem a komám, nem értettem egy szavát sem. Hanem különben rémítő szépek, finomak. Megérik az árukat, annyit mondhatok.

V.
KÖLTEMÉNYEK.

Sik Sándor rendes tagtól.

Háború.

(Részletek egy nagyobb lírai munkából.)

I. Földindulás.

Földindulás ! Földindulás !
A Kéz mozdult meg lábaink alatt !
Úgy jártunk rajta eddig,
Akár az alvajárók,
Akár a játszó gyermekek,
Azt hittük így, szilárdan áll,
És minden mindörökre így lesz,
És így kell lennie.

Hogy pápa van, százéves és Leó,
És van egy örökéletű öreg Király.
És hatvanhét és negyvennyolc a zászló,
Packáz és rubrikáz a Hivatal,
A vármegye hajdús kocsin parádéz,
A munkás népgyűléseken szaval,
A nemzetiségi izgatók hazudnak,
És emeletes szép Cunard-hajókon
Amerikába szállnak bús parasztok.
És ezer éve kél és száll a nap :
Gyémántküllőkön forog a világ.

De megmozdult a Kéz,
A mindenség megreccsent legbelül,
És minden össze-vissza tántorog.
Máról-holnapra meghalt a bizonyosság.
A holnap, a holnap vérveres
És borzadály-setét.

Valami lesz. Valami jön,
A láthatatlan, sejthetetlen Elme,
Amely mozgatja az Örök Kezet,
Valamit gondol, valamit akar.

Virrasszunk és imádkozzunk :
Isten valamit mondani akar.

II. A barakkban.

Vén katonák közt pap vagyok,
Szürke mellemen keskeny stólám
Egy-egy sóhajtól megsajog.
— «Hűsz éve gyóntam.» — «Harminc éve gyóntam.»

Bűzös barakk, levegőtlen sarok,
Penészes szalmázsákon görnyedek,
Közöttem és a kártyázók között
Egy felakasztott sáros köpönyeg.
Harapni lehet füstöt és ködöt.
Este van. Tél van. Hideg van. Sötét van.
Ülök, zsibbadtan, félnap óta egyben
És hallgatom a félhomályban, félaléltn,
Barázdás arcokon hogy görögnek a könnyek,
S deres bajusz alól amint elődöcögnek
Nehéz szavak, szégyenlősen, rekedten.
— «Hát volt az is.» — «Bizony, a nélkül nincsen.»

Odahaza most duruzsol a kályha,
Itt is, ott is, akiket szeretek,
Már készülődnek éjtszakára.
Az egyik : sóhajt, ahogy ágyba tér,
S fia életét Istennek ajánlja.
A másik helyre rakja könyveit
S a Matutinumot anticipálja.
A harmadik, negyedik, ötödik
Már megtanulta a holnapi leckét
És most készíti kis füzeteit.
A szomszédban emitt
A két hadnagy-lakótárs is lerakta
Sártól nehéz, nagy bőrlábszárait.
Az egyik ír és állományt jelent,

Másik feledi a gyertyás jelent
 És sárgatáblás regényébe mélyed.
 Itt is, csak túl a köpönyegfalon,
 Szalmazsák-széken, láda-asztalon,
 Röhög, kártyázik és füstöl az élet.
 Én meg csak ülök a barakk zugában
 És nem is érzem, hogy fagyos a lábam,
 Észre sem veszem, hogy a könnyem
 Hideg fonálban csordogál,
 Mikor egy-egy öreg magyarnak
 Kemény melléből fölzihål :
 — «Jaj, lelkiatyám, nagyon-igen bánom.»

III. Szolgálat.

Ferencvárosi teherpályaudvar,
 Nagy marhaszállító vagón.
 A padlatára hintett szalma közt
 Fáradtan fekszünk. Tíz cserkészfiú.
 Ma éjjel mi vagyunk inspekciósok.
 Negyedórája, hogy elcammogott
 A legutolsó menekültvonat.
 Elszállítottuk sebesültjeinket,
 Az éheseket megetettük,
 A szomjasokat megittattuk,
 Az állatokat elláttuk alommal,
 Megfutottuk a megbízásokat,
 Most két órát pihenhetünk :
 Hajnalig nem jeleztek vonatot.

Fekszem, hanyatt a ritka szalma közt,
 Egymagam ébren. Nem tudok aludni.
 Kemény a padló és a szalma szúr.
 Keményebben szorítja mellemet
 Fásult kérdések durva markolása.
 Élesebb törrel szurdal szívemen
 Keserűség alattomos nyílzápora.

Fekszel, lihegve, lázas-éberen,
 Szűk, levegőtlen vackon — és körötted
 A tébolyodott emberiség

Ágyúzenére, zörgő csontzenére
Haláltáncot kering !

Miért? Miért?

A föld szívébe véres árkot ásnak,
Pokol-csatorna-hálót,
Vérnek, halálnak, bűnnek, kárhozatnak.
Tüzontó, gyilkos szekerekbe fogják
A boronáló, békés barmokat.
Jámbor parasztok gyilkolni dühödnek.
Templom szívét, Isten harangját
Gyilkolni küldi a győzelmes ördög.
S a két kőtábla mindatíz bűnét
Törvény avatja káromló erénnyé.
Miért? Miért?

Nyugat síkjai, Kelet hegyei
Észak mocsara, Dél kőszikla-pokla
Magyar testekből vonnak takarót,
Magyar vértől részegszik a világ.
A véres orkán örült forgatagja
Szétfújja ezt a kis maroknyi fajt.
E magaontó, bűnös drága vért,
Mely eddig vétkes cseppenként szivárgott
Öngyilkos késen — most téboly-toron
Akószám issza semmivé a föld.
Jaj, elfogyunk, jaj, meghalunk !
Magyarság árva mécsa jaj neked !
Kitárva rád két iszonyú torok :
Vad ellenség és óriás barát.
Olyan mindegy, hogy melyik fújja el
Szegény, sápadt, halódó mécsbeled.
Miért? Miért?

A hóhér Sátán vágószéke tárva !
A levegőben láthatatlan Ostor
Csattogva hajtja négy égtáj felől
Falánk torkába vége-nincsen árban
Az édes, szép, virágos életet :

Pufók fiúk, karcsú fiatalok,
 Fontolt férfiak, ingóléptű vének.
 Bekötött szemekkel egymáson tiporva
 Tülekszenek az éhes Híd felé.
 Veres kórusban sír a föld utánuk :
 Igavonó, nehézkes asszonyok,
 Riadtszemű, vérszegény gyermekek,
 Szántatlan föld és születetlen élet,
 Eltemetett mult és halott jövő.

Miért? Miért? Ki tette ezt?
 Kinek agyában kelt a gondolat?
 Ki forgatja a szörnyű Kereket?
 Ki áll a Gépnél? Milyen iszonyú
 Generális gyilkos pálcája jár
 A fekete-vörös térkép fölött?
 Mi ez? Miért? Mi végre?

Nem tudom.

Jaj, nem tudom ! Jaj, semmit sem tudok !
 Csak azt tudom, hogy nem tudhatja senki
 És hogy hazudik, aki mást beszél !
 Csak azt tudom, hogy van egy Gondolat,
 Mindenestül nem-embergondolat,
 És ebben egy a kezdet és a vég,
 A Honnan és a Hogyan és a Mért,
 És ami nekem örjítő sötétség,
 Abban a gondolatban napvilág,
 Édes, meleg, győzelmes napvilág.
 És azt tudom, hogy van egy Akarat,
 Ő akar mindent, ami akarás,
 És ez az Akarat a Kell,
 És ez az Akarat az Igy-jó,
 És ez az Akarat az Amen.
 És én akarom, amit Ő akar.

Fiúk, hajnal van ! Kondul a harang !
 Itt az új vonat, új nyomorultakkal.
 Sebesülthordók, küldöncök, üdítők,
 Sorakozó ! Szolgálatban vagyunk !

A TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK OSZTÁLYÁNAK FELOLVASÁSAIBÓL.

A római kérdés szerepe a hármasszövetség megkötésében.

Tartalmi ismertetés *Balanyi György* o. t., r. tagnak 1928 márc. 16-iki felolvasásából.

1878-ban nagy változás állott be Bismarck belpolitikájában; gazdasági téren a szabad versenyt a védővamos rendszer, társadalmi téren pedig a szélső individualizmust a szociáldemokrácia ellen indított kíméletlen harc váltotta fel. E nagy átfordulással természet-szerűleg együtt járt a parlamenti gépezet átszerelése; a liberális pártok helyébe a konzervatív pártok léptek. De a legnagyobb konzervatív csoport, a centrum támogatásának megnyerése csak a kultúrharc megszüntetése árán volt elérhető. Bismarck annál könnyebben elszánta magát erre, mivel a kultúrharc már úgyis kezdett a fejére nőni és mivel az udvarnál sok rosszakaratú intrikára adott alkalmat. Megragadta tehát a XIII. Leó pápa trónralépésével kínálkozó jó alkalmat s hozzálátott a harc fokozatos letompításához. 1881 végére annyira haladt a munka, hogy vissza lehetett állítani a korábban megszüntetett vatikáni követséget. A Vatikánban nagyon szívesen fogadták a herceg közeledését és igen messzemenő reményeket fűztek hozzá. Nevezetesen aktív közreműködést vártak tőle az elveszett világi uralom visszaszerzésére. Bismarck taktikából még élesztette e reményeket és sajtója útján azt a látszatot igyekezett kelteni, mintha komolyan a római kérdés fölvetésére és a világi uralom visszaállítására készülne. Valójában pedig csak a kultúrharccal kapcsolatos tárgyalások kedvező befejezését akarta siettetni, másrészt meg nyomást akart gyakorolni a válaszútra jutott olasz kormányra, hogy minél előbb csatlakozzék a kettős szövetséghez. Célját el is érte. A sokáig habozó Depretis-kormány 1881 végén megindította a szövetségi tárgyalásokat. De egészen önzőnek mégsem minősíthető Bismarck eljárása, mert a tárgyalások folyamán tőle telhetőleg igyekezett megvédeni a Szentszék érdekeit. Eleinte egyenesen tisztességes *modus vivendi* létesítésétől akarta függővé tenni a tárgyalások meg-

kezdését. Utóbb Kálnoky vonakodása miatt elállott ugyan e tervétől, de a volt egyházi állam területéért és Rómáért az olaszok minden sürgetése ellenére sem volt hajlandó garanciát vállalni, mert nem akarta útját vágni a jövőben bekövetkezhető rendezésnek. Így történt, hogy a hármasszövetség nem garanciális, hanem defenzív szerződés formájában jött létre s Rómára és az egyházi államra nézve semmiféle kifejezett garanciát nem tartalmazott.

Czuczor Gergely pöre.

Kivonat *Friedreich Endre* vendégnek 1928 március 16-iki felolvasásából.

Czuczor Gergelyt 1849 január 18-án fogták el pesti lakásán és bilincsbe verve a budai várba vitték. Elfogatását Windischgrätz herceg rendelte el a *Riadó* című forradalmi szellemű költeménye miatt, mely a *Kossuth Hírlapja* 1848 december 21-iki számában látott napvilágot. Czuczor a haditörvényszéki kihallgatáson tagadta bűnösségét és azt vallotta, hogy nem volt szándéka lázadásra izgatni: a költeményt a szerb betörés borzalmainak hatása alatt írta és csak önvédelemre akarta buzdítani honfitársait. A költeményben előforduló „zsarnok“, „bitor“, „haramiahadak“ és „nemzetbakók“ kifejezések nem Magyarország királyára és hadseregére vonatkoznak, hanem a szerb martalócokra. A *sárga-fekete* jelző sem a királyra vonatkozik, hanem a szerbekre: a *sárga* az irigység, a *fekete* a halál színe, együttvéve a szerbeknek a magyarokra irigykedő kaján és halált forraló lelkületét jelenti. Bizonyára hibát követett el, hogy nem ügyelt eléggé a kifejezések megválogatására, de ez csak a költő gyengesége és nem róható fel bűncselekmény gyanánt. Sohasem táplált forradalmi eszméket, semmiféle politikai egyesületnek sem volt tagja, visszavonulva tudományos foglalkozásban töltötte napjait. Lojális érzelmei igazolására hivatkozik a *Mezei Naptár* 1849-iki évfolyamában megjelent *Új világi szózat* című költeményére: ebben a föld népét rendre, nyugalomra, a király, s kormány és a felsőbbség iránt tartozó engedelmességre inti.

A perben 1849 január 29-én tartották meg a haditörvényszéki tárgyalást. A bíróság tizennégy tagból, tisztekből és legénységi állományú katonákból állott. Elnöke *Richter Antal* őrnagy volt, előadója *Michel Károly*, a 7. küresszir ezred százados-hadbírája. A hadbíró előterjesztésében megállapította, hogy a *Riadó* kétségtelenül lázadásra izgató költemény, melyben a szerző honfitársait a király és hadsereg ellen harcra ingerli, miáltal a fegyveres lázadásban való segédkezés büntettét követte el. Súlyosbító körülmény, hogy a lázadók, kiknek célját a vádlott is elősegítette, a császári csapatok ellen

hadsereget szerveztek és azokkal harcban állanak s ezáltal az országnak mérhetetlen kárt okoztak. Tettét az is súlyosbítja, hogy a Riadóban a király felségét sértő gyalázkodásokat hangoztat. Viszont enyhítő körülményül lehet betudni azt, hogy a *Mezei Naptár* legújabb évfolyamában közölt Újvilági szózatban a népet a király, a kormány és a felsőbbség iránt oktatja. Mentségére szolgál az is, hogy csak egyetlen egy izgató költeménye ismeretes és ez is akkor jelent meg, amikor a lázadás már teljes lendületben volt s a közönséget a féktelenül izgató sajtó még gyalázatosabb termékekkel árasztotta el, azért a *Riadónak* nem is lehetett oly nagy hatása. Azt indítványozza, hogy *Czuczort* a fegyveres lázadásra való írásbeli felingerlés büntette miatt hat évi, vasban töltendő várfogságra ítéljék.

Michel hadbíró előterjesztését a törvényszék egyhangúlag elfogadta. Jellemző, hogy a sajtóvétség útján elkövetett bűncselekmény felett ítélkező bíróságnak három tagja írni sem tudott: ezek a jegyzőkönyvben csak kezük keresztvonásával erősítették meg szavazatukat. Az ítéletet gr. *Wrbna* László kerületi parancsnok január 31-én megerősítette és elrendelte annak kihirdetését. Az ítéletet másnap, február 1-én hirdették ki *Czuczor* előtt. Most már az a veszély fenyegette, hogy valamelyik ausztriai várbörtönbe szállítják, azért *Toldy* Ferenc, a költő hűséges barátja, gr. *Teleki* Józseffel, az Akadémia elnökével kérvényt íratott alá *Windischgrätz* herceghez, melyben azt kérelmezte, hogy méltányolva az izgató s megtevesztő befolyásokat, melyeknek hatása alatt a költő tüzes és hazafias lelkülete elragadtatta magát, juttassa olyan helyzetbe, hogy betegségében megfelelő ápolásban részesülhessen s megkezdett munkáját, az akadémiai *Nagy Szótár* szerkesztését folytathassa. *Windischgrätz* hűvös udvariassággal válaszolt és leckéztető hangon utasította el gr. *Teleki* József kívánságát. *Toldy Czuczor* számára is szerkesztett hasonló tartalmú kérvényt a herceghez. Ezt a *Hadpolitikai Központi Vizsgáló Bizottmány* is pártfogolta, mire *Windischgrätz* szigorúsága is megenyhült és február 12-én megengedte, hogy *Czuczor* egyelőre Budán maradhasson. Március vége felé a hadihelyzet változása miatt már alkalmatlan volt a sok fogoly és *Windischgrätz* március 22-én *Czuczor* elszállítását kérte. A bécsi katonai főtörvényszék április 8-án elrendelte, hogy Kufsteinbe szállítsák, ahová eredetileg is szánták. A honvédhadsereg közeledtére a politikai foglyokat április 22-én és 23-án elszállították és a főserég a 23-ról 24-ikére virradó éjszakán elvonult, de *Czuczort* a József-kaszárnyában hagyták. Hogy *Toldy* Ferenc közbenjárására hagyták-e ott, vagy véletlenül, nem lehet megállapítani. Az ostrom borzalmait a fogházban élte át.

Május 21-én, mikor a honvédhadsereg diadalmasan nyomult be a Várba, megnyílt az ő börtönének kapuja is. A keresztény szeretet nemes cselekedetével búcsúzott el szenvedései színhelyétől: mikor a honvédek berontottak a fogházba és le akarták kaszabolni az ott talált császáriakat, ő maga védelmezte meg Simmchich császári tisztet és Karger Károly foglárát.

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

Magyar helységnevek a nyugatmagyarországi német- ségnél.

Részletkivonat *Schwartz Elemér* r. tagnak Nyelvészeti problémák a nyugatmagyarországi német helységnevekben címen 1928 október 5-én előadott székfoglaló értekezéséből.

Nyugatmagyarország telepítéstörténete történeti adatok alapján nem írható meg, mert ilyenek eddig egyszerűen nincsenek. Hogy mégis valamiképen megrajzolhassuk a telepítés képét, a legrégibb kultúrtörténeti nyomokon, a helység- és személyneveken kell megindulnunk, mert ezek némiképp útbaigazítanak. Különösen a német nép ajkán élő magyar helynevek érdekesek e szempontból, mert napnál fényesebben igazolják a magyarság elsőbbségi jogát nyugati határszélünkön. Igaz, hogy ezek alakja ősi tisztaságában már nincs meg, mindamellett rekonstruálható, ha ismerjük a nyugati németiség hangképző szerveit, nyelvjárását, a nyelvjárásos szavak írásszabályát, azután a magyar szavak németes ejtését és a nép etimologizáló törekvését. Ezeket a momentumokat szem előtt tartva, tisztán németes ejtés folytán a következő német helységneveket kell eredeti magyar neveknél tartanunk: *Apethon* (1318-ban ugyan Banfalva, de 1410-ben Apathlan; Mosonbánfalva, Moson m.), *Kirch-*, *Koh-Raab-Fidisch* (Fuzes, 1221; Egyházas-, Gyepü-, Rábafüzes, Vas m.), *Gols* (Galus, 1318; gālās-golās-Gols, ma Gálos, Moson m.), *Haritschon* (Haratschon, 1696; Harácsony, Sopron m.), *Harkau* (Harka, 1245; Harka, Sopron m.), *Alt-*, *Stadt-Hodis* (Hodaz, XIV. sz.; Ó- és Városhodász, Vas m.), *Illmitz* (Ilmeuch, 1217; Illmicz, Moson m.), *Kittsee* (Koeche, 1390; Köpcsény, Moson m.), *Kulm* (Colon, 1221; Kólom, Vas m.), *Leiden* (Libin, 1208; nyj. lain; Lébény, Moson m.), *Libau* (Lyubaháza, XIV. sz.; Liba, Vas m.), *Marz* (Mouruhc, 1202, Maurich, 1223; Márczfalva), *Schauka* (Cheyka, 1244; Csejke, Vas m.), *Schidau* (Zsidó, XVI. sz.; Zsida, Vas m.), *Sieglesz* (Syklusd, 1346; Sopron m.), *Tobay* (Thobayd, 1428;

Tobaj, Vas m.), *Tadten* (Tetun, 1357; Mosontétény, Moson m.), *Walla* (Bala, 1649; Valla, Moson m.).

A magyar helységnevekből azonban úgy is lettek német helynevek, hogy oly összetételeket alkot a nép, amelyekben az első tag az eredeti magyar helynév, a második pedig egy a németben megszokott helyet jelölő szó, mint *-dorf*, *-haus*, *-markt*. Ilyenkor az előtagból hirtokos eset lesz és ehhez egyszerűen hozzájárul a német helységnevekben gyakran előforduló utótag. Ezt az eljárást mutatják: *Bocksdorf* (Boxfolua, 1428; Baksafalva, Vas m.), *Drassburg* (Dorog, 1430; Darufalva, Sopron m.), *Farkischdorf* (Farkasfalua, 1387; Farkasfa, Vas m.), *Gattendorf* (Kata, 1399; Lajtakáta, Moson m.), *Gentschdorf* (Gench, 1288; Németgencs, Vas m.), *Litzelsdorf* (Ledesfalua, XIV. sz.; Lődös), *Lockenhaus* (Leuka wara, 1256; Léka, Vas m.), *Ober-, Unter-Loisdorf* (Lahtay, 1224; Felső-, Alsólászló, Sopron m.), *Lukatschdorf* (Lukachhaza, 1412; Lukácsháza, Vas m.), *Miedlingsdorf* (Meren, 1443; Mérem, Vas m.), *Mischendorf* (Myske, 1469; Pinkamiske, Vas m.), *Patschendorf* (Poczfalwa, 1548; Pócsfalva, Vas m.), *Poschendorf* (Bosuk, 1279; Bozsok, Vas m.), *Prennersdorf* (Pyrennye, 1338; Perenye, Vas m.), *Ober-, Mittel-, Unter-Pullendorf* (Pula, 1225; Felső-, Közép- és Alsópulya, Sopron m.), *Salmannsdorf* (Salamonfalva, 1390; Salamonfalva, Vas m.), *Sandorf* (Chun, 1232; Dunacsun, Moson m.), *Schachendorf* (Cahca, Cahta, 1374; Csajta, Vas m.), *Schandorf* (Chem, 1244; Csém, Vas m.), *Schallendorf* (Sool, 1366; Salafa), *Sumetendorf* (Sombathfalwa, 1464; Szombatfa, Vas m.), *Tatzmannsdorf* (nyj. totsəštqel; Tercha, 1455; Tarcsa, Vas m.), *Trauersdorf* (Durugh, 1346; Darázsfalva), *Deutsch-, Kroatisch-Tschantschendorf* (Chench 1359; Német-, Horvátcsencs, Vas m.), *Tschurndorf* (Csoron-család a 16. században Kabold várának ura; Czurndorff, 1648; Sopron m.), *Warasdorf* (Baran, 1194; Borisfalva, Sopron m.), *Weppersdorf* (Weper, 1346; Veperd, Sopron m.), *Welgersdorf* (Welegeh, 1406; Velege, Vas m.), *Weppendorf* (Weep, 1217; Vép, Vas m.), *Zackersdorf* (Chacan, 1248; Nagycsákány, Vas m.), *Ober-, Unter-Zackersdorf* (Zakan, 1225; Felső-, Alsószakony, Sopron m.), *Gross-Zinkendorf* (Tothcynk, 1281; Nagycenk, Sopron m.), *Zuberbach* (Zabar, 1443; Szabar, Vas m.), *Zurndorf* (Zaraan, 1381; Zarány).

Eredeti helynévképzői is vannak a nyugati némettségnek. Ezeket az eredeti magyar nevekhez egyszerűen hozzáfűzi s ezáltal teszi németté az ősi neveket. A képzők, amelyek ezt az átalakítást elősegítik: *-en*, *-ing*, *-ling* s a példák, amelyek az eljárást tényleg mutatják, ezek:

Amhagen (Humuky, 1274; Fertőhomog, Sopron m.), *Aracken* (Arak, 1413; Arak), *Ober-, Unter-Bildein* (Belud, 1221; pelédén és peldén-en keresztül lett Bildein! Felső-, Alsó-Beled, Vas m.), *Kemetten* (Komyath, 1475; Kometen 1776; Komját, Vas m.), *Kukmirn* (Kukmer, 1428; Kukmér, Vas m.), *Narein* (Naree, 1257; Nárai, Vas m.), *Pamhagen* (Pomog, 1271; Pomogy, Moson m.), *Perestagen* (Peresteg, 1326; Pereszteg, Sopron m.), *Schrollen* (Soruld, 1334; Sarród, Sopron m.), *Schültern* (Sehter, 1313; Söjtör, 1773; Süttör, Sopron m.), *Sigetn* (Zygeth, 1352; Őrisziget, Vas m.), *Undten* (Und, 1225; Und, Sopron m.). — *Butsching* (Bwlchw, 1433; Bucsu, Vas m.), *Drumling* (Drwmol, 1555; Drumoly, Vas m.), *Gasztिंग* (Gozton, 1375; Gasztony, Vas m.), *Ungarisch-, Kroatisch-Kimling* (Kemene 1274; Kemlye, 1550; Magyar-, Horvát-Kimle, Moson m.), *Losing* (Lwus, 1368; Nagylózs, Sopron m.), *Luding* (Ludad, 1386; Ludad, Vas m.), *Luising* (Louazad, 1455; Lovászd, Vas m.), *Klein-, Gross-Nahring* (Nerde, 1221; Nagy-, Kiszarda, Vas m.), *Pötsching* (Bese-nev, 1265; Pecsényéd, Sopron m.), *Pressing* (Prezne, 1194; Peresznye, Sopron m.), *Schiebing* (Kis-, Nagy-Seé, 1773; Sé, Vas m.), *Schriedling* (Cseretnek, 1548; Csörötnék, Vas m.), *Tschabing* (Cho, 1248; Nemescsó, Vas m.), *Tschapring* (Chepereg, 1255; Csepreg, Sopron m.), *Zanegg* (Zolnok, 1451; Czanigh, 1255; Mosonszolnok, Moson m.), *Ober-, Unter-Zemming* (Zelnuk, 1387; Zening, 1786; sęnek-tęnik-tęning—Zeming; Felső-, Alsószőlnők).¹

Egészen különleges helynévképzés az, amely *elvonás* és *át-tapadás* útján történik, amikor ugyanis ilyen alakok: *z Münche*, *z Augspurg*, (*in*) *d'Al*, illetőleg (*zu de*) *m Eiches* analógiájára elvonás útján *Zusenhofen*ből *Usenhofen*, *Dagendorf*ből *Agendorf*, áttapadás-sal pedig *in Orsingen*ből *Norsingen* lesz. Ily módon a következő helynevek alakultak ki: *Agendorf* (Dag, 1194; Dogendorf, 1207; Ágfalva, Sopron m.), *Andau* (Zantho al. nom. Anthaw, 1487; Mosontarcsa, Moson m.), *Antau* (Zantho, 1360; Selegszántó, Sopron m.), *Neckenmarkt* (Neek, 1281; Eckendorf XIII. sz.; Sopronnyék, Sopron m.), *Nikitsch* (Vkas, 1194; Ikech, 1311; Füles, Sopron m.), *Oggau* (Scaka, 1344; Oka, Sopron m.), *Oslipp* (Zazlop, 1367; Oszlop, Sopron m.).²

Nyugatmagyarország németlakta vidéke s közvetlen szomszédsága 440 községet számlál, amelyek közül 337 a mai Burgen-

¹ V. ö. Schwartz E., Három érdekes helységnévképző a nyugati német-ségünknel. Egyet. Phil. Közl., 50., 296. II.

² Melich János: Hazai német helynévi példák nyelvi elvonása. Kny. a Klebelsberg Emlékkönyvből, Budapest, 1925.

landra, 103 a határsáv többi részére esik. Német többségű ezek közül 312, magyar 56, horvát 72. Magyar helységnévre 97 község neve megy vissza, de ezekből 28 magyar lakosságú község nevét jelzi, 69 nemzetiségiét (53 német, 16 horvát). Ha számba vesszük, hogy a 97 község közül 29 mai magyar területre (26 magyar, 3 horvát), 68 (2 magyar, 53 német, 13 horvát) a Burgenlandra esik, akkor csak ez egy statisztikai adat alapján is azt kell megállapítanunk, hogy a mai Burgenlandban 20% magyar eredetű község van. Ha Nyugatmagyarország többi helynevét is áttanulmányoztuk s meghatároztuk a letelepedés idejét is, akkor ki fog világlni, hogy a honfoglalás idejétől az Árpádkoron keresztül a nyugati határszáron a magyar telepek száma nagyobb volt, mint a nemzetiségieké.

A katolicizmus és a modern francia irodalom.

Kivonat Birkás Géza rendes tagnak a III. osztály 1928 dec. 7-én tartott székfoglaló üléséből.

Az utóbbi két évtizedben Franciaországban egyre sűrűbben esik szó a vallásos érzés és gondolat újjászületéséről. A történetíróknak és kritikusoknak egész serege igyekszik e szellemi áramlatot megvilágítani, okait nyomozni és jelentőségét megállapítani. Ez a mai francia szellemi életnek egyik legidősebb problémája, amelynek fontosságát bizonyítja az, hogy 1926—27. években a párisi Társadalomtudományi Főiskola egész előadássorozatot szentelt e kérdés minden oldalról való megvilágításának.¹ Ezeket az előadásokat tekintélyes tudósok és gondolkodók tartották, akik a legkülönbözőbb vallásfelekezetek és világnézetek képviselői közül kerültek ki, voltak közöttük katolikusok, protestánsok, zsidók, hívők és szabadgondolkodók. Ezek az előadók sokféle szempontból elemezték ezt a problémát, a vallási renaissance jelentősége, mélysége és jövője tekintetében véleményeik eltérők voltak, azt azonban mindnyájan elismerték, hogy Franciaországban újabb időben a vallásos érzés, a vallás problémája iránti érdeklődés s ennek következményeképpen a vallásos irodalom hatalmas lendületet vett.

Ami a mai francia katolicizmus helyzetét illeti, kétségtelen, hogy a városi és falusi lakosság kevésbé művelt tömegei elfordultak a katolikus Egyháztól, közönyösekké vagy ellenséges indulatúak vele szemben. Jelenleg a katolicizmus lelkes hívei Franciaországban a nem nagyszámú és fontos szerepet semmi téren nem játszó arisztokrácia mellett inkább a műveltebb polgárság, az intelligencia körében találhatók. Épen fordítva áll tehát a dolog, mint a XVIII. században. Akkor Franciaország művelt népességének színe-java a születési és szellemi arisztokrácia és a polgárság hagyta cserben a katolicizmust, az Egyház ellen harcoló racionalista és enciklopédista bölcsesek pártfogói és barátai uralkodók, főurak, előkelő hölgyek voltak s a salonokban a nemesség a polgársággal s az íróvilággal szövetkezve dolgozott a monarchia s a katolicizmus meg-

¹ Guy-Grand: La renaissance religieuse, Bibl. de phil. contemp., Paris, 1928.

döntésén, míg a köznép, a parasztság, a kispolgárság, tehát a városi és falusi lakosság tekintélyes része az egész XVIII. században, sőt még a forradalom alatt is hű maradt ősi hitéhez.

A XIX. század folyamán azután lassanként a helyzet megváltozott. Az alsóbb társadalmi osztályok egyre vallástalanabbak lettek, az egyházellenes propagandának a napi sajtó, az irodalom, a politika s az iskola révén sikerült a köznépet a katolicizmustól elhódítani, ellenben a műveltebb elemek egyre nagyobb arányban tértek vissza a katolikus Egyházhoz, amelyben a társadalmi rendnek, a békés és harmonikus fejlődésnek legfőbb biztosítékát látják. Jelenleg tehát Franciaországban a vallástalan városi és falusi tömegekkel szemben áll egy lelkes, áldozatkész, művelt, de célkitűzésében nem egészen egységes katolikus töredék, amely ha politikai téren nem is, de szellemi téren az utóbbi évtizedekben igen értékes tevékenységet fejt ki.

A katolicizmusnak e térfoglalása és szellemi fejlődése annál érdekesebb, mert ami a francia állam s a katolicizmus viszonyát illeti, épen az utóbbi évtizedeket magában foglaló időszak a francia katolikus Egyház történetének egy a küzdelmekkel, megaláztatásokkal teljes korszaka volt.¹ A harmadik köztársaság ugyanis teljesen magáévá tette azt a programot, melyet a második császárság utolsó éveiben az Egyház ellenségei kidolgoztak s amelynek célja a katolicizmusnak a kormányzat s a törvényhozás útján való kíméletlen letörése volt. 1876-tól a világháború kitöréséig valamennyi kormány erre törekszik, csak az eszközök megválogatásában van közöttük némi különbség, valamennyi a parlamentben túlsúlyban lévő szabadkőműves, radikális és szocialista pártok nyomása alatt a katolikus Egyházban látja a köztársaság, a demokrácia legnagyobb ellenségét.

Az a heves, eszközökben nem válogató harc, melyet a harmadik köztársaság a katolikus Egyház ellen folytatott, súlyos következményekkel járt. A katolikus iskolák tömegeinek bezárása, a katolikus hit- és erkölcstannak az oktatásból való kiküszöbölése, a szerzetesek és apácák jelentékeny részének kiűzése, az egyházi javak elkobzása nagyon meggyengítette az Egyház erejét s befolyását. Azonban épen ezek az erőszakos, kíméletlen támadások, melyeket az Egyház annyi méltósággal és türelemmel viselt, sok franciát vezettek vissza a katolicizmushoz, vagy ha azt el nem is érték, tiszteletet, rokonszenvet, részvétet keltettek az üldözött Egyház

¹ Goldschmidt: *Der Kulturkampf in Frankreich*, Metz, 1915; Lesourd: *Le catholicisme en France*, Liège, é. n.

íránt. A francia nép tekintélyes része és pedig épen a legműveltebb rétege kiábrándult a köztársaság antiklerikális és demagóg politikájából s felismerte a katolicizmus nagy nemzetfenntartó és társadalom-erősítő jelentőségét, mint amely híveitől az önfegyelmézést, önfeláldozást, a hagyományok s a tekintélyek tiszteletét, egoizmus helyett az altruizmust és az egyéniség kultusza helyett a család kultuszát hirdeti. A mai féktelen, zür-zavaros, egyensúlyt veszített modern világban a katolicizmus a rendet, harmóniát, biztosságot képviseli, olyan mint egy világító torony a tomboló tenger közepette, egy megdönthetetlen, sziklaszilárd alapokon nyugvó építmény. A mai franciák között igen sokan vannak olyanok, akiket tehát nem benső lelki élmények, hanem politikai, társadalmi, erkölcsi szempontok térítettek vissza az Egyházhoz.

A katolikus érzés és gondolkodás e térhódításának még mélyebben fekvő oka is van. Ez az irányváltozás tulajdonképen nem egyéb, mint egyik megnyilvánulása annak a hatalmas antipozitivist és antimaterialista áramlatnak, mely az utolsó félszázadban az egész francia szellemi életet jellemzi. Az a tudós-, gondolkodó-, író- és művésznemzedék, amely ma Franciaországban hangadó szerepet játszik, eszmények, mintaképek és világnézet tekintetében lényegesen különbözik attól a nemzedéktől, amely a mult század második és harmadik negyedében nőtt fel s a nyolcvanas években jutott el hatalmának és tekintélyének teljességéhez. Ennek a régebbi nemzedéknek kimagasló egyéniségei, szellemi vezérei: Taine, Renan, Berthelot, Flaubert, Zola, Leconte de Lisle mindannyian hitetlenek voltak, akik a katolicizmussal szemben a közöny, megnemértés, a megvetés álláspontjára helyezkedtek. Egy részük azért vetette meg és gyűlölte a kereszténységet, mert ellenkezett azzal az erkölcsi és esztetikai eszménnyel, melyet maguknak az ókor hamis eszményítése által megalkottak, mások előtt pedig azért volt ellenszenves a kereszténység, mert abban az emberiség haladásának, a tudomány és a demokrácia révén való előrejutásának kerékkötőjét, a korlátoltság, szellemi sötétség kútforrását látták. E pozitivist korszak szellemi vezérei között voltak olyanok is, akikben néha fölébredt a kétely, kiket időnkint vallási nyugtalanság lepett meg s ilyenkor bizonyos vágyodást éreztek elveszített hitük iránt. Azonban ez utóbbiak lelkében is ez a vallási nosztalgia csak afféle mulékony hangulat s ezek is a kereszténység ügyét elveszettnek tartják, mint amely a modern világnézettel és fejlődéssel össze nem egyeztethető. Ennek a nemzedéknek lelkében a vallásos hit helyét a tudomány és pedig elsősorban a természettudomány mindenhatóságában való

hit foglalta el.¹ A nagy természettudományi felfedezések korábban történtek ugyan, azonban a nagy laikus közönség körében csak ebben az időszakban, a mult század utolsó negyedében ébredt fel a nagy érdeklődés a természettudományok s a technika iránt, sőt ezidőben a szellemi tudományok művelői, a bölcsesek, szociológusok, filológusok, sőt a művészek, költők is e pozitivistá világnézet hatása alá kerülnek. A vallás helyett a tudománytól várnak csodákat, ez utóbbinak lesznek fanatikus rajongói. Ennek az új vallásnak Franciaországban Berthelot volt az apostola, aki azt hirdeti, hogy a vegytan segítségével az ember urává lesz a testnek és a léleknek s bízik abban a tudomány, hogy a tudomány át fogja alakítani az emberiséget, meg fog teremteni az egyenlőség és testvériség alapján egy új világot, melynek tagjait a „munka, szent egysége“ fogja egybeforrasztani.

Ez ellen az egyoldalú világnézet ellen a mult század utolsó negyedében erős visszahatás támad, mely ha nem is közvetlenül, de közvetve minden esetre a katholicizmus ügyét szolgálja. Nem ok nélkül írta Berthelot 1895-ben, hogy a miszticizmus a tudomány rovására egyre jobban előtérbe nyomul s a vallás nevében ismét magának közelíti a morális irányítást.

A pozitívizmus nem kevesebbre törekedett, mint hogy adatgyűjtés, megfigyelés és kísérletezés útján mindent megértsen és megmagyarázzon s száműzze mindazt, amit az ember eddig rejtélyesnek, megfoghatatlannak, misztikusnak vélt. Magyarázatai azonban csakhamar ki nem elégítőeknek bizonyulnak, mi aztán csalódást, kiábrándulást, szellemi nyugtalanságot idézett elő. Ez a nyugtalanság jelentkezik Verlaine, Mallarmé, Rimbaud, Baudelaire költészetében, ők az elsők, akik fellázadnak a Leconte de Lisle és tanítványaik tárgyilagos, pontos, józan, túlságosan intellektuális költésze ellen s megalapítják a szimbolista költészetet, mely csupa ábránd, homály, jelkép, zene, hangulat.

1884-ben nagy hatást kelt Vogüének „Az orosz regény“ c. műve, amelyben a szerző a francia naturalista írókkal szemben helyezte az életnek ideális ábrázolását, ahogy az orosz regényírók teszik s egy új irodalomnak programját fejtette ki, amely hadat üzen a tudományos realizmusnak, megdönti Zola, Flaubert, Comte presztisét s visszavezet a valláshoz és a régi francia hagyományokhoz.

A megváltozott idők jele az a felháborodás, amely a Zola-féle

¹ Mornet: Histoire de la littérature et de la pensée française contemporaine, Paris, é. n.

naturalizmus ellen támad és pedig nemcsak a katolikus kritikusok körében, akik Zolában az Egyház és a katholicizmus ellenségét látták, hanem a vallási szempontokból nem befolyásolt, de hagyománytisztelő konzervatív kritikusok táborában is, mint aminő Sarcey, Weiss, Brunetière volt, akik hevesen támadták Zolát, felületessége, egyoldalúsága, tanainak áltudományossága miatt.¹ (Taine, akiket Zola mestereinek vallott, bölcsen hallgatott, Flaubert kigúnyolta, a France pedig megtámadta.) Sőt, a mi legjellemzőbb, saját tanítványai is ellene fordultak s 1887-ben a Föld megjelenése után öten egy nyilatkozatot adtak ki, amelyben a legkíméletlenebb szavakkal bélyegzik meg a mester eltévelyedését, akit elveinek meghamisításával, a trágárság szándékos hajhászásával és üzletszerűséggel vádolnak. A pozitívizmusnak nemcsak a költők, regényírók, kritikusok táborában akadtak ellenfelei, hanem a bölcsészek körében is.² Felébred a metafizika, amelyet Berthelot megvetéssel „fényűző játékszernek“ nevezett, 1871-ben lefordítják Spencer First principles c. munkáját, amelyben ez szembe száll Comte pozitívizmussával s nagy mértékben korlátozza a tudomány területét s azt bizonyítja, hogy az a hatalom, melynek a világegyetem „a megnyilatkozása, teljesen megismerhetetlen“, tehát a vallásnak meg van a maga létjogosultsága s a maga különálló független birodalma. Hasonló irányban hatott Hartmann, kinek Die Philosophie des Unbewussten c. műve 1874-ben jelent meg franciául s aki a világot egy hatalmas, öntudatlan szellem létesítésével magyarázta. 1880 körül erősödik meg Schopenhauer befolyása, aki nem volt ugyan sem a tudománynak, sem a pozitívizmusnak ellensége, de pesszimizmusával hozzájárult a valóság kultuszának, a tudomány mindenhatóságában való hitnek megdöntéséhez.

A francia gondolkodók közt is egyre többen akadtak olyanok, akik azt hirdették, hogy az a bizonyosság, amelyet a tudomány nyújt, csak ideiglenes, gyakorlati, viszonylagos és nem végleges és abszolút megoldás. Boutroux volt ezen a téren az úttörő, aki 1874-ben Contingence des lois de la nature c. művében éles logikával bizonyította be, hogy a tudomány törvényei csak úgy tudják megmagyarázni a jelenségeket, hogy a rendkívül bonyolult és soknemű valóságból némely jelenségeket kiválasztanak s azokból vonnak le bizonyos következtetéseket, amelyek úgy körülbelül megmagyarázzák a dolgokat, azok lényegéhez hozzáférközni nem tudnak. Boutroux szélesebb körben a nagyközönség körében nem keltett

¹ Martino: Le naturalisme, Paris, 1923.

² Parodi: La philosophie contemporaine en France, 1919.

hatást, magukra a filozófusokra azonban, mint író és tanár annál jobban hatott. Az ő nyomain haladt Bergson, akinek művei a bölcsészek körén kívül is élénk visszhangot keltettek. Az ő munkásságának jelentősége is abban áll, hogy aláásta a tudomány és az értelem mindenhatóságában való pozitívista hitet. Szerinte is csaldunk, ha azt hisszük, hogy az értelem meg tudja velünk ismertetni a valóságot. Az értelem csak arra való, hogy a jelenségek tömkelegében el tudjunk igazodni, hogy azokból minél több hasznot meríthessünk. Az értelem, a gondolkodás tehát nem a megismerésnek, hanem a cselekvésnek eszköze. A tudomány nem egyéb, mint a cselekvési módoknak elrendezése, egy olyan mesterség, amely a valóságnak szükségleteink szerint való felhasználására tanít meg bennünket. A világ titkaival, a dolgok lényegével épúgy nem tud bennünket felvilágosítani, amint az emelőgép az energia természetére nézve nem tud felvilágosítást adni. Sőt a tudósok közt is, akik a tudomány alapelveiről és jelentőségéről elmélkedtek, voltak olyanok, akik rájöttek a tudomány relativ értékére. Legjellemzőbb kifejezést adott e felfogásnak Henri Poincaré, a nagy matematikus, akik azt vallja, hogy „a valóság rendkívül bonyolult és összetett valami s a tudósok, hogy benne kiismerjék magukat s felette uralkodni tudjanak, egyszerűsítik, szétbontják, beleviszik elveik és törvényeik egyszerűségét és egyneműségét, amivel azonban meghamisítják és természetéből kivetköztetik“.

Mindezek a kritikák megrendítették a tudomány mindentudóságában és mindenhatóságában való hitet, ha nem rombolták is le a tudományos munka hasznosságába vetett hitet, mérsékletre, szerénységre tanították a tudósokat és gondolkodókat.

Ime azok az okok, melyek Franciaországban az ideáлизmusnak s vele együtt a katholicizmusnak újjászületését előidézték. Ennek az ideálista visszahatásnak következménye az, hogy a katolikus tárgyú és szellemű francia irodalom az utóbbi évtizedekben úgy mennyiség, mint minőség tekintetében nagy fellendülést mutat, sőt ami nagyon fontos, nemcsak a katolikus íróknak, hanem a katolikus irodalom olvasóinak száma is nagyon megnövekedett.¹ Ezért ma a kifejezetten katolikus kiadókon kívül egyéb, semleges kiadók is szívesen vállalkoznak a katholicizmussal valami vonatkozásban álló munkák kiadására. Franciaországban mindig voltak katolikus írók, voltak azonban olyan korszakok, melyekben a katolikus írók

¹ Manuel illustré de la littérature catholique en France de 1870 à nos jours, Paris, é. n.; Calvet: Le renouveau catholique dans la littérature contemporaine, Paris, é. n.

elszigetelt, különcszámbamenő egyéniségek voltak, kiknek tevékenysége egyáltalán nem, vagy csak egészen kis körben keltett visszhangot. Ma a helyzet megváltozott. Ma Franciaországban nemcsak gazdag és változatos katolikus irodalom van, hanem van hozzá fogékony, áldozatkész, buzgó olvasó közönség is. Ma már Franciaországban nem szégyen és nem hátrány katolikus írónak vagy tudósnak lenni.

Ami e katolikus tevékenység különböző területeit illeti, megállapíthatjuk, hogy a dogmatika, apologetika, vallástörténet, bölcsészet és művészettörténet terén a francia katolikusok és pedig elsősorban világi papok és szerzetesek, értékes munkásságot fejtenek ki, amiben nagy része van a párisi s a négy vidéki katolikus egyetemnek. A bölcsészet terén különösen érdekes jelenség a skolasztikus filozófiának újjászületése, melynek művelői sorában vezető szerepet játszanak világiak is, mint Maritain, a párisi Institut catholique és Gilson, a Sorbonne tanára. Általában az állami egyetemek tanárai közt is egyre nagyobb számmal vannak olyanok, akik nyíltan katolikusoknak vallják magukat s ebben a szellemben tanítanak és munkálkodnak és pedig nemcsak a szellemi tudományok, a bölcsészet, filológia és történet művelői, hanem a természettudósok közt is.

Ami a szépirodalmat illeti, elsősorban a katolikus szellemű regényre mutatok rá, melynek az utóbbi évtizedekben olyan egyetemes hírnevű művelői voltak és vannak, mint Huysmans, Bazin, Bordeaux, Mauriac. A regény a leghajlékonyabb, legalkalmazkodóbb szépirodalmi műfaj lévén, a katolikus regény is az írók egyénisége szerint nagyon változik, különösen azonban két fajtát művelik. Az egyik a társadalmi regény, amely a francia társadalom életbevágó és időszerű kérdéseit világítja meg a katolikus erkölestan és szociológia szempontjából s amely az egész francia nemzetnek nagy szolgálatot tett azzal, hogy felfedezett olyan társadalmi osztályokat, vidékeket és alakokat, melyek a túlsötéten látó, egyoldalúan pesszimista, realista és naturalista regényírók figyelmét elkerülték. A másik a lélektani regény, mely vagy némely általános és örök emberi típusokat, szenvedélyeket, érzéseket ábrázol, vagy bemutatja azt a küzdelmet, mely az ösztöneivel indulataival viaskodó, a hit és a kétely között ingadozó mai ember lelkében végbe megy.

Igen gazdag és változatos a katolikus líra, amelyben a költők egyénisége szerint két fő irányt lehet megkülönböztetni. Egyrészük nyugodt, derült, harmonikus lélek, akiknek sziklaszilárd hitét misem zavarja meg, akik egy misztikus álomvilágban élnek,

akik szeretnék magukhoz ölelni az egész természetet, amelynek minden jelensége mögött az isteni hatalmat, jóságot bölcseséget látják. Mások, Baudelaire és Verlaine tanítványai komor, gyötrődő, nyugtalan egyéniségek, akik hisznek és hinni akarnak, akiknek lelkében visszamaradt annak a sok vívódásnak keserű emléke, amelynek árán hitükhöz hozzájutottak.

Ami a francia katholicizmus és a francia katolikus renaissance jövőjét illeti, e tekintetben igen eltérők a vélemények. A szabadgondolkodók és a szkeptikus katolikusok úgy vélekednek, hogy mindez nem egyéb mélyebb hullámokat nem verő, elszigetelt, felszínes áramlatnál s meg vannak győződve, hogy Franciaországban végleg leáldozott a katholicizmus napja s a nép nagy tömegeit soha sem tudja magának visszahódítani. Az optimisták ellenben — s a katolikusok jó része ebbe a táborba tartozik — a jövőre nézve a legszebb reményekkel vannak eltelve, bíznak abban, hogy ez a mozgalom a jövőben egyre nagyobb arányokat fog ölteni s a beteg, egyensúlyt veszített, díszharmonikus francia lelket, a maga fegyelmezettségével és idealizmusával a katholicizmus fogja meggyógyítani. Nem tudjuk, mit hoz a jövő, kétségtelen azonban, hogy a katholicizmus sorsa attól függ, hogy a művelt, hitbuzgó, áldozatkész hívőknek az a serege, amely ma olyan lelkesedéssel sorakozik az Egyház köré, a jövőben milyen széles körben tudja majd befolyását a francia nemzetre kiterjeszteni. A katolikus irodalmi renaissance jövőjét pedig az dönti majd el, hogy vajjon akadnak-e nagytehetségű, vezetésre hivatott egyéniségek, akik e mozgalom élére álljanak s akik képesek legyenek maguknak tanítványokat nevelni és az ellentábor íróitól az olvasó közönséget visszahódítani.

A MENNYISÉGTAN-, TERMÉSZETTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

Egymásra lefejtethő terek.

Suták József o. e., tiszteleti tagnak 1928 febr. 17-én tartott előadása.

Schlaefli egyik kijelentése alapján egyes matematikusok valóságos tényként emlegetik azt a tételt, mely szerint mindig van oly legalacsonyabb $n + r$ dimenziójú *Euklides*-féle tér, melynek egy adott n dimenziós *Riemann*-féle tér altere. Így tehát a *Riemann*-féle fogalomalkotás nem volna más, mint a *Gauss*-féle fogalomalkotásnak magasabb dimenziós terekre való kiterjesztése.

Mivel a jeleztem tételnek elfogadható matematikai indokolását nem találtam, azért, úgy hiszem nem lesz érdektelen ennek az elvi jelentőségű tételnek matematikai alapját kiépíteni.

Ha az adott n dimenziós *Riemann*-féle tér egy N' dimenziós *Euklides*-féle térnek, melynek derékszögű *Descartes*-féle koordinátákkal jellemzett egyik pontja $(x', x'', \dots, x^{N'})^1$ altere, akkor nyilvánvaló a következő egyenletrendszer:

$$(A_1) \quad \sum_{i=1}^{N'} x_r^i x_s^i = a_{rs}, \quad a_{rs} = a_{sr} \\ r, s = 1, \dots, n,$$

hol a_{rs} az u_1, \dots, u_n parametereknek a *Riemann*-féle teret meghatározó függvényei; x_k^i pedig x^i -nek u_k szerint vett differenciálhányadosa.

Egyenleteink számossága: $N = \binom{n+1}{2}$.

(A_1) -ből u_1, \dots, u_n szerint egyszeres differenciálállással leszármaztatott egyenletrendszert nevezünk (A_2) -nek, ebből megint egyszeres differenciálállással leszármaztatott egyenletrendszert nevezük (A_3) -nak és i. t.

¹ Nota alla Memoria del Sig. *Beltrami* etc. *Annali di Mat.* 2. serie . 5. 1871—1873. p. 178—193.

kanonikis is, azért integrálható. Az általános megoldás tartalmazza mindazokat a Riemann-féle n dimenziós tereket, melyeket ugyanazok az a_{rs} számok jellemeznek, tehát amelyek egymásra mind lefejthetők.

Mivel a differenciálási operációk $N' = N$ esetben az egyenletek számosságát nem növelik úgy, mint a differenciálhányadosok számosságát, azért az I. rendszer mindig létezik. Gyakorlatilag így állítjuk elő:

1. (A_1) a_{1s} ($s = 1, \dots, n$)-re vonatkozó egyenleteiből meghatározzuk $x_1^{(i)}$ -ket ($i = 1, \dots, N'$); az a_{2s} ($s = 2, \dots, n$)-re vonatkozó egyenleteiből pedig $x_2^{(i)}$ -ket ($i = 1, \dots, N'-1$) és i. t. Az ily módon előálló egyenletrendszer lesz (K_1) .

2. (A_2) -ből mindenekelőtt meghatározzuk azokat a másodrendű differenciálhányadosokat, melyek (K_1) fődifferenciálhányadosaiból leszámaztathatók, ha még marad fenn egyenlet, akkor ezekből oly másodrendű differenciálhányadosokat határozunk meg, hogy az így nyert egyenletek a már leszámaztatott egyenletekkel kanonikus rendszert alkossanak; ezek a legutóbb leszámaztatott egyenletek alkotják a (K_2) rendszert s i. t.

$N' < N$ esetben a differenciálási operációval az egyenletek számossága jobban növekszik, mint a differenciálhányadosok számossága. Lehetséges tehát oly (A_i) , melyből nemcsak az összes i -ed rendű, hanem még alacsonyabb rendű differenciálhányadosok is meghatározhatók. S ha végül u_1, u_2, \dots, u_n között levő relációkhoz jutunk, akkor azt mondjuk, hogy az adott n dimenziós Riemann-féle tér nem lehet N' dimenziós Euklides-féle tér altere.

Ezzel az eljárással mindenesetre meghatározható az a legkisebb $N' = n + r$ dimenziós Euklides-féle tér, melynek az adott n dimenziós Riemann-féle tér altere, sőt egyszerre nyerjük az összes egymásra lefejthető Riemann-féle n dimenziós tereket, melyek az adottra is lefejthetők.

r -et Ricci¹ az adott Riemann-féle tér klasszisának nevezi, ez mindig létezik; a legkedvezőtlenebb esetben

$$r = \binom{n}{2},$$

mert akkor

$$N' = n + r = n + \binom{n}{2} = \binom{n+1}{2} = N.$$

¹ Ann. di. Mat. 2. seria t. 12. 1884. p. 135—168.

A burgonyarák gombájának biológiai viszonyai és rendszertani helyzete.

Schilberszky Károly r. tag. 1928. évi április 28-án tartott felolvasása.

A burgonyarák nevű betegséget első ízben 1888-ban kezdtem vizsgálni, még pedig a Maercker-féle Zwiebel nevű burgonyafajtán, amelyet akkoriban Jattka Ferenc gazdatiszt küldött felhívásomra Trencsén megyének Hornyán község területének gazdaságából. A Gazdasági Lapokban közzétett felszólításom t. i. azt célozta, hogy a Brunchorst-féle *Spongospora solani* nevű gomba által okozott burgonyabetegséget Magyarországon esetleg kinyomozhassam. Ez ugyan a számos helyről érkezett küldemények dacára nem sikerült, azonban a Jattka-féle beteg gumóknál egy előttem ismeretlen betegséggel állottam szemben. Tanulmányozásaim alapján 1896-ban, eltérő jellegei alapján a gomba-génuszt *Chrysophlyctis*-nek neveztem el, mivel a *Chytridiineae* rendbe tartozó *Synchytriaceae*-családnak egyik génuszával se találtam összeegyeztethetőnek. Magát a gombafajt egyébként *Chrysophlyctis endobiotica* névvel jelöltem meg. Azóta Magyarország határain belül, vagyis a jelenlegi megszállott részeket is értvén, a burgonyaráknak nyoma veszett, még az eredeti előfordulási helyén se találtatott. Sajátságos iróniája a sorsnak, hogy ez a hazánkban akkoriban spontán megjelent és azóta többé nem észlelt burgonyabetegség nemsokára Európának egyéb országaiban egymás után feltűnt és folytonos továbbterjedéséről újabb híradások merültek fel, sőt utóbb Észak-Amerikában is megjelent, komoly jelleget öltvén mindenütt. Ez a jelenség velem azt gyaníttatja, hogy a burgonyarák akkoriban nyilvánvalóan bevándorolt gombabetegség volt Trencsén megyében, ahol azonban a reálnézve kedvezőtlen viszonyok folytán önként megszűnt lenni és hazai területen jelenleg nem csekély megnyugvásunkra a burgonyarák ismeretlen.

A burgonyarák mai elterjedési viszonyai a Földön:

(Az első észlelési adatok évszámaival.)

1902: England (North Wales).

1902: Scotland (déli részen)?

- 1908: Ireland (északi részen).
1908: Németország (Rheinland, Westphalia, Sachsen).
1912: Schwedia (Stockholm m.).
1912: Canada (Newfoundland).
1914: Norwegia (Christiansand).
1915: Hollandia (Zandpat â Winschoten).
1916: Bohemia (északi részen).
1918: United States (Pennsylvania).
1922: Africa (Natal).
1925: Austria Republ. (Vorarlberg, St. Anton).
1925: Schweiz (Basel m.).
1925: Franciaország (Haut-Rhin: Vallée de la Bruche).
1927: Belgium (Courcelles, Stavelot).

Ez idő szerint Anglia a leginkább fertőzött ország: 1919 nov. 1-ig 22.222 esetet jelentettek be az angol minisztériumban. Jelenleg egyáltalában nem lehetséges megállapítani, hogy a burgonyarának hol van tulajdonképpen a származási helye. Feltételezem azt, hogy ez a betegség a burgonyának dél-amerikai hazájában előfordul és valószínűnek tartom, hogy a kiindulási hely gyanánt Chile területét fog majd kellene megjelölni. Ezért egyelőre csak óhajként fejezhető ki, hogy a burgonyarák eredetének a kiderítése érdekében kutatások történjenek a dél-amerikai hazájában. Figyelemreméltó jelenség, hogy a burgonyarák az észlelések szerint először Európában mutatkozott és csak később, 16 év eltelte után észlelték Amerikában. Ezért lehetségesnek tartom azt az alternatívát, hogy azon ritkábban előforduló esetek egyikével van dolgunk, amikor egy műveleti növény származási helyétől idegen távoli országba kerülván, ott egy reá telepedő élősködő gombaszervezettel találkozik és ettől súlyosan károsodik. Minthogy t. i. a burgonyarák gombája egyébként a *Solanum nigrum*-on is előfordul,¹ feltételezhető, hogy a netalán ezen a növényen eredetileg előfordult élősködő szervezet átvándorolt a burgonyanövényre és ezt a műveleti növényt utóbb hatalmába ejtette. Meg kell azonban jegyezni, hogy a *Solanum nigrum*, hazáját, illetőleg európai honosságú növény. Ehhez hasonló esetet szolgáltat a jelenleg Amerikában veszedelmesen elterjedt hólyagrozsa (*Cronartium ribicolum*) példája a simafenyőn (*Pinus strobus*); ez a gomba t. i. eredetileg nem volt honos Amerikában, a simafenyőnek eredeti hazájában.

¹ A. D. Cotton: Host plants of *Synchytrium endobioticum*; Roy. Botanic. Gardens Kew Bulletin of Miscellaneous Information, 1916. p. 272.

Az utóbbi években a burgonyarák gombájával ismételtelen behatóbban folytattam kutatásaimat, amely célra mikroszkópi készítményeimnek gazdag sorozatai szolgáltak. Együttal figyelemmel kísértem az erre vonatkozó kutatási eredményeket és mindezek alapján, a pathologiai szempontok előtérbe helyezésével ismertetni kívánom ezen szervezet morfológiai, cytologiai és szaporodási viszonyait, valamint élősködési vonatkozásait a burgonyanövénnel szemben. A gomba ontogeniájának ismeretes részletei lehetővé teszi, hogy a szakkörökben sokat vitatott rendszertani helyzete is a gombának kellőképpen megvilágíttassék és végérvényesen állást lehessen foglalni a hovatartozását illetőleg.

Mindenek előtt reá kell mutatnom *G. Massee*-nek arra nyilvánvaló tévedésére, aki 1902-ben a burgonyarák gombáját azonosnak minősítette azzal a gombafajjal, amely *L. Trabut* professzor megállapítása szerint a takarmányrépának Algirban felfedezett rákos kinövéseit okozza. (*Oedomyces leproides* Trab.) Angliában 1902. évi augusztus havában találták North-Walesben az első rákos burgonyagumót. Ezt a példányt küldte az angol *M. C. Cooke* *P. Magnus*-nak, amelyet utóbbi *Oedomyces leproides*-től származottnak minősített. Ezen nézetnek a helytelensége nemsokára helyreigazításban részesült, amennyiben ez a gombafaj (helyes elnevezéssel: *Urophlyctis teproides* *P. Magnus*) tulajdonképpen nem is tartozik a *Synchytriaceae*-családba, hanem a *Cladochytriaceae*-családnak egyik tagja és szembeszökő különbség egyebek között az, hogy míg az utóbbinak — bár kezdetleges — micéliuma van, addig a burgonyarák gombáján a micéliumnak nyoma sincsen.

H. T. Güssow (1909) értesült *L. Trabut* professzortól, hogy a burgonyarák és az algiri répabetegség organizmusai nem azonosak.

J. Percival (1909) a burgonyarák gombáját a *Synchytrium* génuszba tartozónak jelölte meg.

Dr. E. Riehm (1909) azt a véleményét nyilvánította, hogy a gombát egyelőre az *Olpidiaceae*-családba kell sorolni.

G. Massee (1910) burgonyarákos gumókat vizsgált és arra a megállapításra jutott, hogy az általa tanulmányozott gombafaj eltérő lévén a *Chrysophlyctis endobiotica*-tól, elnevezte *Synchytrium solani*-nak. Utóbb ez a megállapítás tévesnek bizonyult, azért ez a név töröltetett.

W. Bally (1911) véleménye szerint ezen organizmus részére helyesebbnek tartaná külön génuszba való helyezését.

A. S. Horne (1912) szerint a gomba a jelenlegi ismeretek sze-

rint nem tartozhat a *Synchytrium* génuszba. Több kutató szintén kifejezte abbeli nézetét, hogy a burgonyarák gombája a *Synchytrium* génuszon belül elszigetelt helyet foglal el, mivel az ezen organizmuson megfigyelt jelenségek a valódi *Synchytrium*-fajokkal nem egyeznek össze, amennyiben némelyek szerint ez az organizmus közelebb áll a *Chytridiaceae*-családhoz. Ezzel szemben Percival-nak az a véleménye, hogy ezt a gombát az *Eusynchytrium* subgenus illeti meg. Ezt a megállapítást én nem tartom helytállónak, annál kevésbbé, mivel felfogásom szerint az ide tartozó *Synchytrium taraxaci* szintén nem tekinthető az *Eusynchytrium* típusos képviselője gyanánt.

Dr. G. Tobler (1913) óvatosabb és úgy vélekedik, hogy ez az organizmus egyelőre a *Synchytrium* génusz keretébe helyezendő, mint esetleges átmeneti alak az *Olpidiaceae*-családhoz.

C. R. Orton és F. D. Kern (1919) megállapítása szerint a zoospórák a gazdasejt nucleusa körül plazmódiumot alkotván, magukba zárják azt, amely utóbb degenerált állapotban a későbbi sporangiumok közepén látható. Ezt azért emelem ki, mivel ilyen eset magában áll a parasitismus cytológiájában.

K. M. Curtis (1921) megerősíti Percival felfogását és az idők folyamán a *Synchytrium endobioticum* elnevezés csaknem általánossá vált, abban a valószínű feltevésben, hogy ez az organizmus morfológiai jellegei és élettani sajátosságai alapján — minden további nélkül — a *Synchytrium* génusszal egyezőnek véleményeztetett. Ezen állítás bizonyossága azonban szerintem megdönthetetlenül igazolandó. Az organizmus fejlődésmenete, különösen a szaporodásnak különféle módozatai és viszonyai olyan körülményesen vannak megállapítva, hogy az összehasonlító kutatások akadálytalanul végezhetők. K. M. Curtis ivaros és ivartalan zoospórákat figyelt meg. A gaméták copulativját is ő észlelte először, valamint az addig tagadott mitotikus osztódását a primär nucleusnak.

E. Köhler (1923) megerősíti a mitotikus osztódások létezését. A gombát a *Synchytrium* génuszba tartozónak jelöli meg. A gubacsokban vezetősöveteket mutat ki, amelyek a sarjnak edénynyalábjával összefüggésben vannak.

F. L. Stevens (1925) szintén említi a primär és a secundär nucleusok mitotikus osztódásait.

Miként a vázolt adatokból látható, ezen organizmus rendszertani hovatartozása olyan különféleképen ítéltetett meg, hogy jogosultnak látszik azokat revízió alá venni és így tiszta nézetet alkotni ebben a kérdésben.

Általános tájékoztatás.

Az alább következő megállapítások alapjául szolgáljanak a burgonyarák organizmusának lényeges fejlődési mozzanatai, még pedig az összes viszonylatokban, valamint összehasonlítása mindazon szervezetekkel, amelyek közeli természetes rokonságuknál fogva tekintetbe jöhetnek. Csakis ilyen szigorú összehasonlító kutatásokkal lehetséges kritikailag helyes, exakt betekintést nyerni egyfelől a hasonlóságokba, másrészt a principiális eltérésekbe, mi által a rákorganizmus biológiai összképét tisztán állíthatjuk magunk elé. A tulajdonságoknak és élettani folyamatoknak ezen összehasonlítása teheti csak lehetővé annak a kérdésnek az eldöntését, hogy ez a szervezet minő helyet foglal el a közel álló génuszok rokonsági körzetében. A rákorganizmus fejlődésmenetének részletei olyannyira konkretizálva vannak, hogy az összehasonlítási momentumok minden irányban felhasználhatók. Eközben tekintetbe veendők az összes kutatásnak véleményei, annál is inkább, mivel több oldalról ellentétes nézetek nyilvánítottak, valamint azért is, mert bizonyos közölt megfigyelések nem igazoltattak vagy helytelenül állapítottak meg. Épen ezért elsősorban azokat a tényeket veszem kritika alá, amelyeknek a bizonyossága pozitív észlelések alapján minden kétséget kizár.

Ezen terjedelmes tanulmányomban az előrebocsátott elvek alapján a következő fejezetekkel foglalkozom behatóbban:

Részletes rész.

- I. A gomba sajátsterű helyzete a Synchytrium génuszon belül.
- II. Az Eusynchytrium subgenus beosztása.
- III. Vonatkozások a Chytridium génuszhoz.
- IV. Vonatkozások az Olpidiaceae-családhoz.
- V. Cytologiai vonatkozások a burgonyarák gombáján.
- VI. Nyári sporangiumsoros, téli sporangiumsoros, kitartó sporangium.
- VII. A zoospórák keletkezése és viselkedése.
- VIII. A zoospórák copulatiója.
- IX. A gomba eloszlása a gazdaszövetben.
- X. A burgonyarák gubacsképződménye.

Összefoglalás.

Az idő nem engedi meg, hogy itt részletesen tárgyalhassam az egyébiránt jelentőséggel bíró fejlődéstani és biológiai jelenségeket; ehelyett összefoglalásban közlöm az eredményeket.

A zoospórák ismételt mitotikus magosztódások után jönnek létre. Tehát *Percival* és *Bally* azon állításai, amelyek szerint a burgonyarák gombáján — nevezetesen a primär nucleuson — nem fordul elő, téveseknek bizonyultak, illetőleg az erre vonatkozó észlelések hiányoztak.

Az a jelenség, hogy a zoospórákból keletkezett plasmodium a gazdasejt nucleusát körülveszi és magába zárja, a növényi parasitológiában új és ez idő szerint egyedülálló eset gyanánt ismeretes és ezért kiemelendő.

A burgonyarák gombájára nézve megállapítom, hogy a *Synchytrium* génuszra jellegzetes szerkezetű nyári sporangium-sorus csupán 2—5 sporangiumot tartalmaz, holott a *Synchytrium*-fajok sorusaiban egyenként számos (100—250) sporangium foglal-tatik. Különösen kiemelendő az a körülmény is, hogy kivételesen az organizmus ilyen sporangiumsorus helyett egyetlen nyári sporangiumot létesít, ami semmiféle *Synchytrium*-fajon elő nem fordul. Ezeket a solo-sporangiumokat redukált nyári sporangiumsorusoknak tekintem, aminek nincsen analogiája nemcsak a *Synchytrium* génuszban, hanem az egész *Synchytriaceae*-családban. Csupán a *Chytridium* és *Olpidium* génuszokon fordul elő ilyen eset, amelyet azonban a távolabbi rokonság miatt csupán phylogeniai értelem-ben, örökölt biológiai viselkedésnek kell minősítenem, anélkül, hogy — egyéb lényeges eltérések miatt — közelebbi rendszertani össze-függések volnának hozzáfűzhetők.

A *Synchytrium* génuszban a zoospórák a sporangiumnak szemölcsösen kiemelkedő kerek nyílásán keresztül szabadulnak ki, míg a burgonyarák esetében szabálytalan felrepedés folytán hasíték támad.

Téli sporangiumsorus. Ha egyáltalában indokoltnak vehető a *Synchytrium* génusszal való összehasonlítás, akkor csupán az *Eusynchytrium* subgenus jöhet tekintetbe, ahová a jellegzetes *Synchytrium taraxaci* is tartozik; amennyiben t. i. az ide tartozó fajok némelyikénél valódi téli sporangiumsorus, másoknál ellenben magányos téli sporangium fordul elő. Általában a *Synchytrium* (mint főgénusz) nem tekinthető egységesnek, a benne észlelhető változó, nem egyöntetű jellegeknél fogva, ezért a különböző fajtípu-

soknak sajátzerű keveréke van itt együtt. A rákorganizmuson való tökéletes hiányzását a téli sporangiumsorusnak a genetikus különbségek egyikének kívánom tekinteni.

Téli sporangiumok. Jellemző a rákorganizmusra a téli sporangiumok állandó előfordulása, amely analog szaporodási szervként felel meg a *Synchytrium*-ok téli sporangiumsorusával. Amellett jellemző a burgonyarák esetében a téli sporangium sajátzerű episporiuma, amely gazdasejt-eredetű képződménynek felel meg és ezzel szerves összefüggésben lenni látszik.

Zoospórák. Ami a fertőző behatolást illeti, mindkétféle származású zoospóra minden tekintetben azonos viselkedésűnek bizonyult. Míg a *Synchytrium* génuszban a sporangiumban ismételt sejtmegosztódások után a protoplazma széthasadása által keletkeznek a zoospórák, addig a rákorganizmusra feltűnő jelenség, hogy a zoospórák ilyen széthasadás nélkül képeztetnek. A zoospórának kétféle méretű alakjai ismeretesek: a nyári sporangiumsorusokban kisebbek, a téli sporangiumokban nagyobbak foglaltatnak.

Copulatio. A zoospórák vagy közvetlenül fertőzik a burgonyagumót, vagy pedig gaméták gyanánt viselkednek, amennyiben kettesével egymással egybeolvadni képesek. A gaméták egymagukban osztódásokra képtelenek. A copuláló gaméták származása jelenleg biztossággal nem ismeretes. Valamint az is megállapításra, illetőleg megerősítésre vár, vajjon milyen sporangium-alak képződik a copulált zygotából és mi jön létre a nem copulált zoospórából. Én valószínűnek tartom, hogy a zygotákból téli sporangiumok származnak, míg az ivartalan zoospórákból nyári sporangiumsorusok jönnek létre. A copuláló gaméták (azaz ivaros jellegű zoospórák) előfordulása a rák-organizmus systematikai megítélése szempontjából szintén tekintetbe veendő viselkedés, mivel ez a *Synchytrium*-fajokon nem fordul elő.

A rák-organizmus és a gazdaszövet. A gombának az eloszlása a gazdaszövetben annyiból figyelemreméltó, mivel az nemcsak a mélyebb fekvésű sejtrétegekben van jelen, hanem ezenfelül az egymást követő rétegekben az organizmus fokozatos chronologiai fejlődési állapotaiban figyelhető meg. Ezzel szemben t. i. a *Synchytrium*-fajoknál a gombaszervezet mindenkor az epidermiális sejtekben való jelenlétre szorítkozik.

Gubacsképződés. A burgonyarák organizmusának a parasitismus végső hatásában érdes, szemölcsökkel gazdagon borított gubacsalkotású kinövésben nyilvánul. Ennek a méretéhez és szerkezetéhez fogható képződmény az egész *Chytridiineae* rendben nem

található, kivéven az újabban ide sorozott — bár systematikailag távol álló — *Plasmodiophoraceae*-családban, ahová a félelmetes hatású *Plasmodiophora brassicae* nevű parasitikus faj tartozik, amely tudvalevően a káposztagyökerek golyvásodását okozza. A burgonyarák nagymérvű képződése élénk sejtosztódásból keletkező hyperplasia-nak felel meg, amelynek alakulásában úgy a gombától fertőzött sejtek, valamint a gombamentes szomszédsejtek egyaránt részt vesznek; hozzájárul még a gubacs-kinövés terjedelmes alakulásához ezen hyperplasiás képződményeknek a huzamosan tartó autoinfekciója. A burgonyarák eme kinövését az egyes apró, szemölcsalakú (warty disease) gubacsegvedek óriási komplexuma alkotja; tehát sokszorosan összetett, felhalmozott mikroecidiumok összessége ez, amely a maga keletkezésmódját és szerkezetét tekintve, nem lehet közömbös a systematikai megítélés szempontjából.

Rendszertani következtetések.

Hogy mennyire indokoltnak látszott, a burgonyarák gombájának a rendszertani kérdését felvetni, azt bizonyítja az a sokféle nézet és eltérő felfogás, amelyekre ezen értekezésem elején reámutattam és amelyek tehát az irodalmi közlésekben a *Chytridiineae* ordo több családjával, génuszával, subgénuszával és fájával közelebbi vagy távolabbi vonatkozásokat véltek kimutatni. Ezeket a részben méltányolható, másrészt azonban határozottan helytelen utalásokat kutatásaimmal egybe vetve, morphologiai, anatómiai, cytologiai, fejlődéstani és physio-pathologiai szempontok alapján mérlegeltem és azok eredményeit systematikai összehasonlítások tárgyává tettem. Mindezekből megállapítottam, hogy a burgonyarák gombája olyan önálló és típusos fajnak tekintendő a *Synchytriaceae*-család keretében, amely specifikus tulajdonságainál és fejlődési sajátosságainál fogva, valamint a burgonyanövényre gyakorolt különleges parasitismusa miatt is, ezen családnak egyetlen meglevő génuszába se sorolható. Ezt támogatja több nevezetes kutatónak abbéli kifejezett nézete, mely szerint ezen organizmus részére különálló génusz állítandó fel (*W. Bally*); vagy pedig azon nézet, hogy ezen organizmus nem tartozhat a *Synchytrium* génuszba, mivel abban elszigetelt helyet foglalna el (*A. S. Horne*); vagy pedig az, hogy ez a gomba egyelőre a *Synchytrium* génuszba helyezendő (*G. Tobler*). Mindezek szerint nyilvánvaló, hogy a legegyszerűbb megoldás az eredetileg megállapított *Chrysophlyctis* génusznak a fenntartása, amit az ide vonatkozó adatok alapján kívánok javasolni. Ennek alátámasztására közlöm tehát a következő pontokat:

1. Kétségtelen bizonyosságú, hogy a burgonyarák gombája a *Synchytriaceae*-családba tartozó génuszt képvisel.

2. Minthogy némely kutatók a *Synchytrium* génuszba való tartozást nyilvánították, meg kell említenem, hogy az ide sorolt három subgénusz közül egyesegyedül az *Eusynchytrium* jöhetne tekintetbe; a fentebb kifejtett lényeges biológiai eltérések azonban megokolják azt a megállapítást, hogy a burgonyarák gombája az *Eusynchytrium*-csoportból kiküszöbölendő.

3. Ami az átmenet szempontjából való kapcsolatot illeti a *Chytridium* génusszal, rendszertani szempontból nem bír nyomaték-
kal, még akkor sem, ha a rák-gombánál kivételesen előforduló magányos nyári sporangiumot vesszük is összehasonlítási alapul. A *Chytridium*-nál a sporangiumnak initial-sejtje mindig osztatlan marad, míg a rák-organizmusnál rendszerint kis sorus keletkezik, amelynek a képződése azonfelül migrációval is van kapcsolatban. Még kevésbé van rokonsági kapcsolat az *Olpidiaceae*-családdal, ahol sporangiumsorus egyáltalában nem létesül, hanem az egész initial-sejt alakul át sporangiummá; továbbá itt szemölcs- vagy tömlőalakú nyílások keletkeznek a sporangiumokon (a zoospórák kiszabadulásakor), amelyek a gazdasejt falát áttörik. Kétségtelen, hogy a burgonyarák gombája olyan génuszt képvisel, amely kombinált jellegei alapján bizonyos közeledést mutat a *Synchytriaceae*- és *Olpidiaceae*-családok között, ami szintén érv amellet, hogy ezen organizmus önálló génuszt képviseljen. Ezen említett vonatkozókat az *Olpidiaceae*-családdal szemben csupán mint phylogenetikai öröklött sajátosságokat tudom értékelni, amelyek systematikai rokonsági fejtegetésekre alkalmasak ugyan, azonban a gomba rendszertani helyzetének a megállapításakor nem jöhetnek tekintetbe.

4. A gazdasejt nucleusát az organizmus prosorusa körül fogja és a sporangium-képződés folyamán végül ennek közepén rudimeus állapotban van jelen. A parasitismusnak ez a cytologiai esete egyedülálló jelenség.

5. Az organizmus sporangiumszáma a sorusban csekély (2—5), a *Synchytrium* fajokon ellenben tetemes: 30—40, egészen 250-ig.

6. Téli sporangiumsorus a burgonyarákon nem fordul elő; ellenben a jellegzetes magányos téli sporangium az előbbinek a reductiója gyanánt ítélendő meg, amelynek az analogonja meg van ezen organizmusnál olyan kivételes esetekben, amikor a nyári sporangiumsorus helyett csupán egy sporangium kéződik ki. A téli sporangiumra jellemző a vastag falnak az episporiuma, amely azonban a gazdasejtnek a származéka.

7. Míg a *Synchytrium*-fajokon a téli sporangiumsoros túlnyomóan előfordul, ennek a teljes hiányát a rák-organizmus negatív génuszjellegei közé kívánom iktatni.

8. Feltűnő jelenség ezen organizmusra nézve, hogy a zoospórák képződését a sporangiumban nem előzi meg a protoplazma szét-hasadása (Zerklüftung), ami pedig a *Synchytrium* összes fajaira jellemző.

9. Míg a *Synchytrium*-génuszban a zoospórák kiszabadulása szemölcsalakú képződmény kerek nyílásán át történik, addig a rák-organizmusnál a sporangium szabálytalan felhasadása észlelhető.

10. A zoospórák kétfélék: a nyári sporangiumsorosoklan levők apróbbak mint a télisporangiumban levők.

11. A zoospórák fakultatív gaméták gyanánt viselkednek; a zoospórák t. i. vagy önállóan élnek és tovább fejlődnek, vagy a gazdasejten belül egybeolvadnak.

12. Az organizmus jelenléte és eloszlása a gazdaszövetben egészen más, mint a *Synchytraceae*-család bármelyik génuszában, amennyiben az a mélyebb szövetrétegekben észlelhető.

13. A paraszitikus ingerhatás hatalmas pathogen szövetet létesít, amely az apró gubacsegyedekből összetömörült rákos kinövések alakjában jelenkezik. Hasonló eset a *Synchytriaceae*-családnak egyetlen génuszában se fordul elő.

14. Eltérés mutatkozik a burgonyarák esetében abban a körülményben, hogy a kinövés alakulásakor a fertőzött sejtek is osztódnak, miáltal az organizmus a leánysejtekbe kerül. Ilyen eset a *Synchytrium*-fajok gubacsain ismeretlen.

15. Az organizmus rendkívül károsítólag hat a burgonyagumókra és az indákra, amennyiben a rákos kinövések folytatódó fertőzései (autoinfectio) következtében a gubacsszövetnek tökéletes nekrozisa következik be, mi közben a gumónak intakt részei csaknem, vagy egészen kimerülnek. A gombaenzima hatására a gubacsszövetben a sejtfalak megsemmisülnek. Ilyen természetű növénypusztulást a *Synchytrium*-fajok előidézni nem képesek.

16. Míg a szárazföldi növényeken előforduló összes *Synchytrium*-fajok földfeletti növényrészeket támadnak meg, addig a burgonyarák organizmusa jellegzetes subterran élősködő, talajlakó szervezet. Ez oknál fogva a prophylaktikus védelmi törekvéseknek első sorban valamely megfelelő és gyakorlatilag célszerűen teljesíthető talajimmunitatio felé kell irányulniok.

Diagnosis: Chrysophlyctis Schilb.

Fam. Synchytriaceae.

Gubacsképződmény hatalmas, érdes, szemölcsös felületű, sötétbarna színű. Prosorús a gazdasejt nucleusát körülvevő plazmódiumot alkot, mely vékony hárttyával való burkolás után tartalmát kiürítvén (migratio), vékonyfalú sporangiumsorust alkot, amely gömbölyű, aransárga színű, 2—5 sporangiumot tartalmaz; vagy magányos nyári sporangium keletkezik. Téli sporangium a proso-rusból migratio nélkül képződik, vastag burokkal körülvéve, az episporium a gazdasejt származéka. Sporangiumok szabálytalanul felhasadnak. Téli sporangiumsorus hiányzik. Zoospórák egysillan-gósok, tojásdad-golyóalakúak; fakultatív gaméták copulatio után zygotává alakulnak.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA TAGJAI.¹

Elnök: Gr. Apponyi Albert.

Másodelnök: Concha Győző.

Főtitkár: Reiner János.

Igazgatótanács.

A Szent István-Társulat részéről: A Szent István Akadémia részéről:

Gr. Zichy Aladár

Mihályfi Ákos

Túri Béla

Erdősi Károly

Moldoványi Gyula

Simon Ignác

Gr. Zichy János

Elnök

Másodelnök

Főtitkár

Br. Forster Gyula

Serédi Jusztinián

Hutýra Ferenc

Szinnyei József.

Wolkenberg Alajos.

A támogatók közül választott tagok:

Boromissza Tibor

Herceg Eszterházy Pál

Szilvek Lajos

Gr. Wenckheim Sándor

Sipőcz Jenő.

Tiszteleti és rendes tagok.

I. Hittudományi és bölcséleti osztály.

Osztályelnök: Mihályfi Ákos.

Osztálytitkár: Tóth Tihamér

Tiszteleti tagok:

Serédi Jusztinián.

Rendes tagok:

Breznay Béla

Kiss János

Nemes Imre

Tokody Ödön

Mihályfi Ákos

Walter Gyula

Margalits Ede

Piszter Imre

Szilvek Lajos

Mázy Engelbert

¹ Az 1928. évi február 24-iki tagválasztások és az 1928. évi március 16-iki igazgatótanács tagjainak megválasztása utáni állapotot tünteti fel.

Rézbányai József	Pataky Arnold
Zelliger Vilmos	Vass József
Huber Lipót	Scheffler János
Klinda Teofil	Martin Aurél
Csárszky István	Horváth Sándor
Werdenich Endre	Szentiványi Róbert
Kmoskó Mihály	Hajós József
Strommer Viktorin	Babura László
Schütz Antal	Magdics Ignác
Schermann Egyed	Tóth Tihamér
Hanauer A. István	Tower Vilmos
Bangha Béla	Marczell Mihály
Wolkenberg Alajos	Czapik Gyula
Bitter Illés	Kühár Flóris Ferenc
Madarász István	Várkonyi D. Hildebrand
Trikál József	Aistleitner József.

II. Történelem-, jog- és társadalomtudományok osztálya.

Osztályelnök : Kollányi Ferenc.

Osztálytitkár : Balanyi György.

Tiszteleti tagok :

Br. Forster Gyula

Concha Győző

Karácsonyi János.

Rendes tagok :¹

Balits Lajos	Matunák Mihály
Kazaly Imre	Erdélyi László
Novák Lajos	Hanuy Ferenc
Dedek Crescens Lajos	Túri Béla
Kollányi Ferenc	Ernszt Sándor
Baróti Lajos	Lukcsics József
Reiner János	Angyal Pál
Zelliger Alajos	Német Ambrus
Áldásy Antal	Iványi Béla
Lőrincz Gyula	Dőry Ferenc
Notter Antal	Chobot Ferenc
Ujházy László	Magyary Géza
Horn Emil	Király János
Gr. Mailáth József	Kiss Albin
Mohl Adolf	Hóman Bálint

¹ Tuka Béla megválasztott tag megszállott területen tartózkodik, ezért megválasztásának elfogadása tekintetében nem nyilatkozhatott.

Balanyi György
 Balás Károly
 Sipos István
 Holub József
 Heller Farkas
 Erdélyi Aladár
 Kenéz Béla
 Lukinich Imre
 Bajza József
 Patek Ferenc

Pethő Sándor
 Biró Vencel
 Bártfai Szabó László
 Miskolczy István
 Molnár Kálmán
 Pezenhoffer Antal
 Divéky Adorján
 Szandtner Pál
 Meszlényi Zoltán.

III. Nyelvtudományi és szépirodalmi osztály.

Osztályelnök : Négyesy László.

Osztálytitkár: Várdai Béla.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Albert

Berzeviczy Albert

Badics Ferenc.

Rendes tagok:

Zoltvány Irén
 Csicsáky Imre
 Felsmann József
 Szmda Viktor
 Huszka József
 Kőrösi Albin
 Lévai Mihály
 Bartha József
 Divald Kornél
 Bán Aladár
 Kincs István
 Kontor Elek
 Sziklay János
 Demény Dezső
 Erdősi Károly
 Auer István
 Szinnyei József
 Vargha Damján
 Négyesy László
 Gr. Vay Péter
 Angyal Ármánd
 Viszota Gyula
 Széman István
 Láng Nándor
 Járossy Dezső

Gulyás Pál
 Pintér Jenő
 Perényi József
 Horger Antal
 Várdai Béla
 Gerevich Tibor
 Sik Sándor
 Szinnyey Ferenc
 Zlinszky Aladár
 Harsányi Lajos
 Alszeghy Zsolt
 Klemm Antal
 Voinovich Géza
 Sajó Sándor
 Brisits Frigyes
 György Lajos
 Gyulai Agost
 Pitroff Pál Ödön
 Bársony István
 Birkás Géza
 Schwartz Elemér
 Radványi Kálmán
 Tordai Ányos
 Mécs László.

IV. Mennyiségtan- és természettudományi osztály.

Osztályelnök: Suták József.

Osztálytitkár: Papp Károly.

Tiszteleti tagok.

Suták József

Hutýra Ferenc.

Rendes tagok:

Tóth Mike
Székely Károly
Károly Irén
Szarvasy Imre
Plósz Béla
Sárközy Pál
Vörös Cyrill
Szabó Zoltán
Grosschmid Lajos
Rybár István
Tangl Károly
Gróh Gyula
Szökefalvi Nagy Gyula
Papp Károly
Wodetzky József
Marek József
Farkas Géza
Anderko Aurél
Horusitzky Henrik
László Gábor
Bognár Cecil

Aujeszký Aladár
'Sigmond Elek
Poór Ferenc
Entz Géza
Heim Pál
Marosi Arnold
Hüllt Dezső
Oltay Károly
Ifj. Rejtő Sándor
Schilberszky Károly
Gimesi Nándor
Nékám Lajos
Tass Antal.
Herzog Ferenc
Laczkó Rezső
Vendl Aladár
Szabó József
Kádics Ottokár
Rigler Gusztáv
Skrop Ferenc
Weszelszky Gyula.

SZENT ISTVÁN AKADEMIA JEGYZŐKÖNYVEI.

Rendkívüli együttes-ülés.

1928. évi január hó 27-én.

Jelen vannak : Mihályfi Ákos osztályelnök mint helyettes elnök, Badics Ferenc t., Aistleitner József, Aujeszky Aladár, Bártfai Szabó László, Czapik Gyula, Erdősi Károly, Horváth Sándor, Kollányi Ferenc osztályelnök, Lőrincz Gyula, Martin Aurél, Papp Károly o. t., Pataky Arnold, Radványi Kálmán, Schütz Antal, Sík Sándor, Sziklay János, Tóth Tihamér o. t., Várdai Béla o. t., rendes tagok. — Jegyző : a főtítkárr akadályoztatása miatt Balanyi György o. t., r. tag.

1. Pataky Arnold r. tag felolvassa emlékbeszédét Székely Istvánról, — amelyet az együttes-ülés és a nagyszámú vendégek mélyen meghatva hallgattak meg.

2. Az elnök meleg szavakban emlékezik meg Fényi Gyuláról, a világhírű csillagászról, a IV. osztály tagjáról és Petrovác Gyuláról, az I. osztály tagjáról haláluk alkalmából. Az együttes-ülés Fényi Lajos és Petrovác Gyula rendes tagok emlékét jelen ülés jegyzőkönyvébe iktatja s részvétiratot intéz a kalocsai csillagászati intézet-hez és Petrovác József fivéréhez. Egyúttal felkéri a IV. és az I. osztályt, hogy emlékbeszédek tartásáról gondoskodják.

3. Kollányi Ferenc osztályelnök, az elnökség előzetes hozzájárulásával bejelenti, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr hajlandó az Akadémia támogatására, a vallásalapból több évre, évi 10.000 pengő segélyt kieszközölni. Egyidejűleg előterjeszti a miniszter úrhoz intézendő kérvény szövegét. Az együttes-ülés — az előterjesztést elfogadja és hálás köszönetet mond Kollányi Ferenc osztályelnöknek lelkes fáradozásaiért.

4. Az elnök az ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Kollányi Ferenc o. e. és Sziklay János r. tagokat felkéri s az ülést berekeszti.

Az együttes-ülést követi

Az I. osztály első felolvasó-ülése.

Jelen vannak : az előző ülésen jelenvoltak. Elnök : Mihályfi Ákos o. eln. Jegyző : Tóth Tihamér o. titkár, r. tag.

Czapik Gyula r. tag székfoglaló értekezése : Szent Ignác lelkigyakorlatainak válogatott kérdései.

Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözl. Az üdvözlő beszédet a Beszédek és Megemlékezések rovatában közöljük.

A II. osztály első felolvasó-ülése.

1928. évi február hó 3-án.

Jelen vannak : Kollányi Ferenc osztályelnök elnöklete alatt Forster Gyula t., Bártfai Szabó László, Heller Farkas, Király János, Lőrincz Gyula, Novák Lajos, Reiner János ft., r. tagok. — Más osztályokból : Sziklay János, Várdai Béla o. t., rendes tagok. Jegyző : Balanyi György osztálytitkár, rendes tag.

1. Dr. Horváth Jenő vendég előadása : A szabadságharc diplomáciája.
2. Az elnök hálás elismeréssel megköszöni az értékes és eredeti kutatásokon felépült előadást.

A III. osztály első felolvasó-ülése.

1928. évi február hó 10-én.

Jelen vannak : Négyesy László osztályelnök elnöklete alatt Badits Ferenc t., Bán Aladár, Brisits Frigyes, Divald Kornél, Gulyás Pál, Sík Sándor, Szinnyey Ferenc, Vizsota Gyula, Zlinszky Aladár r. tagok. — Más osztályokból : Kollányi Ferenc o. e., Négyesy László o. e., Papp Károly o. t., Reiner János ft., Túri Béla r. tagok. Jegyző : Várdai Béla o. titkár, r. tag.

Vizsota Gyula r. tag előadása : Kossuth Lajos és a Hetilap.

A IV. osztály első felolvasó-ülése.

1928. évi február hó 17-én.

Jelen vannak : Suták József t. t., o. elnök, majd Vörös Cyrill r. tag elnöklése alatt Aujeszký Aladár, Anderkó Aurél, Gimesi Nándor, Horusitzky Henrik, Laczkó Dezső, Rybár István, Szabó Zoltán, Tass Antal r. tagok. — Jegyző : Papp Károly osztálytitkár r. tag.

1. Az elnök mély részvétét fejezi ki a Reiner János főtitkár urat ért nagy csapásban. Ugyanis néhány órával előbb temették el nővérét, Reiner Ilka úrnőt, kinek temetésén az osztályt Horusitzky Henrik rendes tag képviselte. Az elnök az osztály nevében részvétét fogja tolmácsolni a családnak.

2. Papp Károly osztálytitkár meleg elismeréssel emlékezik meg Fényi Gyula és Rejtő Sándor r. tagok haláláról a következő szavakkal :

Igen tisztelt Osztályülés !

Osztályunk utolsó ülése óta ismét két érdemes tagunk költözött el az élők sorából és pedig *Fényi Gyula*, jézustársasági atya, a hírneves kalocsai csillagász, és *Rejtő Sándor* kir. József műegyetemi tanár, a mechanikai technológia kiváló tudósa.

Osztályunk tagjainak sorában első helyen szerepelt *Fényi Gyula*, bár korra nézve idősebb *Tóth Mike*, ugyancsak jézustársasági atya, a hírneves mineralógus és természettudós, aki jelenleg 90-ik életévében van, s már 1887-ben tagja volt Akadémiánk elődjének, a Szent István Társulat tudományos osztályának. *Fényi Gyula* 1854. január 9-én Sopronban született. 1864-ben 19 éves korában a Jézus társaság rendjébe öltözött. Teológiai és filozófiai tanulmányait Innsbruckban végezte, több-éven át tanítással foglalkozott, 1877-ben lelkészi teendőket is végzett. 1885 óta a kalocsai Haynald-obszervatórium igazgatója volt, ahol különösen a Nap felületén végbemenő tűnemények fizikájával foglalkozott. Nem kevesebb mint 120 kisebb-nagyobb értekezést írt a hazai és külföldi szakfolyóiratokba, amelyek nevét a nemzetközi tudományos világban is ismertté tették. Nagyobb önálló munkái 1886 és 1892 között főképp a Nap protuberanciáiról szólnak s német nyelven is megjelentek. Meghalt Kalocsán 82 éves korában, 1927. december 21-én. Temetésén a Szent István Akadémiát *Tass Antal* úr, a csillagvizsgáló intézet igazgatója képviselte, ahol gyászbeszédet mondott s ravatalára koszorút helyezett.

Rejtő Sándor 1853. aug. 21-én Kassán született, ahol édesatyja posztógyáros volt. A királyi József műegyetemet végezve, 1877. november 12-én ő nyerte az első gépészmérnöki oklevelet. Három esztendő telt el külföldön, ahol főképp a textilipart tanulmányozta. Az 1886. évben a József műegyetemen a szövetek tartósságának megállapításáról szóló műve alapján megintanár lett, s 1891-ben a mechanika

technológia ny. rendes tanára. Tevékeny részt vett az 1885. évi országos s az 1896. évi millenáris kiállítás rendezésében, sőt az 1900. évi párisi világkiállítás magyar csoportjában is közreműködött. A Magyar Mérnök és Építész Egylet a Hollándíjjal, majd a nagy aranyéremmel tüntette ki. Működésének ötvenéves jubileumán a királyi József műegyetem arany diplomával tüntette ki, 1927 november havában emlékére tanítványai 10.000 pengős Rejtő-alapot létesítettek.

Székfoglaló értekezését : a *Széchenyi lánchíd vasanyagának kimerüléséről* 1919 február 14-én tartotta ; eme tanulmányában kimutatta, hogy az 1847-ben épült lánchíd régi anyaga, foszfor tartalmú szennyező anyagainál fogva csekély képlékenységű volt s így ki kellett cserélni. Az új anyag honi gyártmánya, a diósgyőri vasgyárban készült s minthogy 1847 óta a vasgyártás lényegesen haladt, az új anyag emberileg szólva hosszú életűnek mondható. A régi lánchíd anyaga 60 év múlva kezdett kimerülni, az új lánccsere vasanyaga 3600 évig tartana, ha egyéb hátrányos jelenségek jóval előbb le nem rombolnák.

Ezen értekezése Akadémiánk Értesítőjének 1919. évi 1. számában jelent meg s benne a tudományos mechanika legmagasabb foka a legfinomabb mikroszkópos vizsgálattal párosult.

Meghalt 1928 február 5-én 75 éves korában. Temetésén a Szent István Akadémiát *Horusitzky Henrik* ny. földtani intézeti igazgató képviselte, s búcsúbeszéd kíséretében ravatalára osztályunk nevében koszorút helyezett.

Elköltözött kiváló tagjaink emlékét kegyelettel őrizzük.»

3. Az elnöklést átveszi Vörös Cyrill r. tag.

4. Suták József elnök előadása : Az egymásra lefejtethető terek.

5. Vörös Cyrill r. tag elismerését fejezi ki az új megállapítások felett.

Első együttes-ülés.

1928. évi február hó 24-én.

Jelen vannak : Mihályfi Ákos o. e., elnökhelyettes elnöklése alatt Badics Ferenc és Suták József t.-, Alszeghy Zsolt, Anderkó Aurél, Auer István, Aujeszky Aladár, Áldásy Antal, Balanyi György o. t.-, Bán Aladár, Bártfai Szabó László, Bitter Illés, Brisits Frigyes, Divald Kornél, Dóry Ferenc, Erdősi Károly, Gimesi Nándor, Groh Gyula, Grosschmid Lajos, Gulyás Pál, Hajós József, Heller Farkas, Horusitzky Henrik, Kiss János, Kollányi Ferenc o. e., Kontor Elek, Kőrösi Albin, Kühár Flóris, Lőrincz Gyula, Madarász István, Marczell Mihály, Marek József, Marosi Arnold, Miskolczy István, Négyesy László o. e., Novák Lajos, Papp Károly o. t., Pataky Arnold, Pintér Jenő, ifj. Rejtő Sándor, Sajó Sándor, Schilberszky Károly, Schütz Antal, Sigmond Elek, Sík Sándor, Strommer Viktorin, Szabó Zoltán, Sziklay János, Szinnyei Ferenc, Tangl Károly, Tóth Tihamér o. t., Vargha Damján, Várdai Béla o. t., Voinovich Géza, Vörös Cyrill, Wodetzky József, Zlinszky Aladár r. tagok. Jegyző : Reiner János főtitkár, r. tag.

1. Az elnök bejelenti, hogy úgy az elnök, mint a másodelnök akadályozvák a megjelenésben.

2. A főtitkár az osztályok jelentései alapján bejelenti, hogy

az I. osztály tiszteleti tagnak jelöli:

Serédi Jusztniánt egyhangúlag ;

a II. osztály rendes tagnak jelöli :

Divéky Adorjánt egyhangúlag,

Meszlényi Zoltánt egyhangúlag,

Szandtner Pált egyhangúlag ;

a III. osztály rendes tagnak jelöli :

Mécs Lászlót 17 szavazattal 3 ellen,

Tordai Ányost 16 szavazattal 4 ellen ;

a IV. osztályban tiszteleti tagnak jelöli :

Hutýra Ferenc r. tagot közfelkiáltással ;

rendes tagnak jelöli :

Rigler Gusztávot 15 szavazattal egyhangúlag,

Skrop Ferencet 15 szavazattal egyhangúlag,

Weszelszky Gyulát 14 szavazattal 1 ellen,

Kadič Ottokárt 12 szavazattal 3 ellen.

3. A főtitkár előterjesztésére kimondja az együttes-ülés — hogy a IV. osztály tagjai is csak akkor gyakorolhatják a szavazati jogot, ha széküket elfoglalták, miután az osztálynak már elég oly tagja van, aki székét már elfoglalta.

4. Az elnök elrendeli a szavazást a jelöltek felett.

5. Az elnök a beadott szavazatok alapján megállapítja, hogy a beadott 58 szavazatból esett

az I. osztályban tiszteleti tagnak jelölt

Serédi Jusztiniánra 58 ;

a II. osztályban rendes tagságra :

Divéky Adorjánra 57 szavazat 1 ellen,

Szandtner Pálra 57 szavazat 1 ellen,

Meszlényi Zoltánra 49 szavazat 9 ellen ;

a III. osztályban rendes tagságra :

Tordai Ányosra 54 szavazat 4 ellen,

Mécs Lászlóra 49 szavazat 9 ellen ;

a IV. osztályban tiszteleti tagságra :

Hutýra Ferencre 58 szavazat ;

rendes tagságra :

Rigler Gusztávra 57 szavazat 1 ellen,

Weszelszky Gyulára 56 szavazat 3 ellen,

Kadič Ottokárra 53 szavazat 5 ellen,

Skrop Ferencre 45 szavazat 13 ellen.

6. Az elnök a felsoroltakat a Szent István Akadémia megválasztott tagjainak jelenti ki.

7. Meghívók érkeztek : Az Országos Széchényi Szövegségtől 1928. évi jan. hó 16-ára, Sík Sándornak Ady és a magyar ifjúság címén tartandó előadására — amelyen az Akadémia számos tagja vett részt ; a Magyar Statisztikai Társaságnak f. évi febr. hó 4., 14. és 28-án tartandó felolvasó ülésére — amelyen az Akadémiának az illető tudományosakkal foglalkozó tagjai vettek részt ; az Aquinói Szent Tamás Társaságtól f. é. febr. hó 8-án tartandó felolvasó-ülésére — amelyen részt vett Kiss János r. tag ; a temesvári Arany János Társaság f. é. febr. hó 17-én Temesvárott tartandó jubileumi ünnepi felolvasó ülésére — Akadémiánk köszönettel fogadta ; a Petőfi-Társaságtól f. é. febr. hó 19-én tartandó felolvasó ülésére — amelyen az Akadémia több tagja vett részt ; az Országos Katolikus Szövegségtől f. é. febr. hó 19-én tartandó gyűlésére — az érdeklődőkkel közölve ; a Numizmatikai Társulat f. é. febr. hó 23-án tartandó felolvasó-ülésére — amelyen az illető szaktudománnyal foglalkozó tagok vettek részt. — Tudomásul szolgál.

8. Az elnök jelen ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Kiss János és Tangl Károly r. tagokat kéri fel s az ülést berekeszti.

Az I. osztálynak második felolvasó-ülése.*1928. évi március hó 2-án.*

Jelen vannak : Mihályfi Ákos osztályelnök elnökleite alatt Aistleitner József, Hajós József, Horváth Sándor, Kiss János, Martin Aurél, Pataky Arnold rendes tagok. — Más osztályokból : Erdősi Károly, Reiner János ft., Sziklay János, Várdai Béla o. t., r. tagok. Jegyző : Tóth Tihamér osztálytitkár. r. tag.

1. Tower Vilmos r. tag székfoglalója : A képességvizsgálatok bírálata pszichologiai és paedagógiai szempontból.

2. Az elnök üdvözlő a székét elfoglaló rendes tagot. Üdvözlő szavait a Beszédék és Méltatások rovatában közöljük.

Második rendkívüli együttes-ülés.*1928. évi március hó 16-án.*

Jelen vannak : Mihályfi Ákos osztályelnök, elnök helyettes elnökleite alatt Aujeszky Aladár, Áldasy Antal, Balanyi György o. t., Bártfai Szabó László, Hütl Dezső, Kollányi Ferenc o. e., Körösi Albin, Miskolczy István, Molnár Kálmán, Novák Lajos, Sajó Sándor o. e., Sík Sándor, Suták József o. e., Sziklay János, Várdai Béla o. t., Vörös Cyrill, Wodetzky József r. tagok. — Jegyző : Reiner János főtitkár, rendes tag.

1. Az elnök megható szavakkal jelenti be Rejtő Sándor rendes tagnak ez évi február hó 4-én bekövetkezett halálát. Részletesen ismerteti és méltatja az elhunyt tudományos munkásságát és hálásan emlékezik meg arról a szeretetről, amellyel az elhunyt az Akadémia munkásságában részt vett. Bejelenti továbbá, hogy Bársony István a magyar vidék s természet költője írója március 12-én meghalt. Az együttes-ülés fájdalmas együttléssel hallgatja meg a megemlékezéseket.

2. A főtitkár ezzel kapcsolatban bejelenti, hogy az Akadémia nevében Horvitzky Henrik r. tag búcsúztatta el Rejtő Sándort s tette le ravatalára az Akadémia koszorúját. Az elnökség az Akadémia nevében részvétiratot intézett a M. Kir. József-Műegyetem Tanácsához és a családhoz. Bársony István haláláról az Akadémia csak a lapokból értesült. Temetésén az Akadémia nagyszámú tagja vett részt. Az együttes-ülés a bejelentést tudomásul veszi, Rejtő Sándor és Bársony István emlékét jelen ülés jegyzőkönyvébe iktatja s felkéri a IV. osztályt, hogy Rejtő Sándor s a III. osztályt, hogy Bársony István felett emlékbeszéd tartásáról gondoskodják.

3. A Szent István Akadémia Igazgatótanácsa megüresedett helyeire az együttes-ülés titkos szavazással — egyhangúlag Serédi Jusztinián, Hutýra Ferenc tiszteleti- és Wolkenberg Alajos rendes tagot választotta meg.

4. A budapesti Közgazdaságtudományi kar gyászjelentést küld Dr. Krolopp Hugó egyetemi tanár haláláról. A Szent István Akadémia bensőséges részvétellel vesz tudomást a gyászjelentésről és részvétét fejezi ki a Közgazdaságtudományi karnak.

5. Az elnök az ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Hütl Dezső és Sík Sándor r. tagokat kéri fel.

Ezt követi :

A II. osztálynak második felolvasó-ülése.

Jelen vannak az együttes-ülésen jelenvoltak. Elnök : Kollányi Ferenc o. el. — Jegyző : Balanyi György r. tag, osztálytitkár.

1. Balanyi György o. t., r. tag előadása : A római kérdés szerepe a hármasszövetség megkötésében.

2. Friedreich Endre vendég : Czuczor Gergely pöre.

A III. osztálynak második felolvasó-ülése.

1928. évi március hó 30-án.

Jelen vannak: A távollévő osztályelnök helyett elnökölt Badics Ferenc tt., Alszegehy Zsolt, Auer István, Bartha József, Bán Aladár, Brisits Frigyes, Kontor Elek, Kőrösi Albin, Radványi Kálmán, Sajó Sándor, Sík Sándor, Sziklay János r. tagok. — Más osztályokból: Balanyi György o. t., Kollányi Ferenc o. e., Reiner János ft., r. tagok. — Jegyző Várdai Béla r. t., osztálytitkár.

1. Radványi Kálmán r. tag székfoglalója: A jenisszeji magyarok. (Elbeszélés.)
2. Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözli.
3. Kőrösi Albin r. tag felolvasása: Fray Luis de Léon, spanyol misztikus költő emlékezete.
4. Sík Sándor r. tag felolvas: Költemények-et.

A IV. osztálynak második felolvasó-ülése.

1928. évi április hó 20-án.

Jelen vannak: Suták József t. t., osztályelnök elnöklete alatt Hutýra Ferenc tt., Anderko Aurél, Aujeszky Aladár, Grosschmid Lajos, Horusitzky Henrik, Schilberszky Károly, Szabó József, Szabó Zoltán, Vörös Cyrill r. tagok. — Más osztályokból: Reiner János ft., Sziklay János r. tagok. — Jegyző: Papp Károly o. titkár, r. tag.

1. Szabó József r. tag székfoglalója: A fogextrakciós seb gyógyulása (szövet-tani vizsgálatok állatkísérletekből).

Az elnök a székét elfoglaló r. tagot melegen üdvözli.

2. Schilberszky Károly r. tag felolvasása: A burgonyarák gombáknak biológiai viszonyai és rendszertani helyzete.

Második együttes-ülés.

1928. évi május hó 11-én.

Jelen vannak: Mihályfi Ákos osztályelnök elnöklete alatt Aistleitner József, Alszegehy Zsolt, Aujeszky Aladár, Balanyi György o. t., Bártfai Szabó László, Grosschmid Lajos, Horusitzky Henrik, Iványi Béla, Kollányi Ferenc o. eln., Kincs István, Négyesy László o. eln., Nékám Lajos, Pitroff Pál, Sajó Sándor, Scheffler János, Schütz Antal, Sziklay János, Tóth Tihamér o. t., Turi Béla, Várdai Béla o. t., Wodetzky József, Wolkenberg Alajos i. tagok. — Jegyző: Reiner János főtítkár, r. tag.

1. A főtítkár bemutatja Dr. Serédi Jusztinián bíbornok, herceprimás Ő Főmagasságának levelét, amellyel értesíti az Akadémiát, hogy a tiszteleti tagságot elfogadja. — Örvedetes tudomásul szolgál.

2. Primási leirat a megválasztott tagok megerősítéséről. — Tudomásul szolgál.

3. Serédi Jusztinián, Hutýra Ferenc tiszteleti- és Wolkenberg Alajos rendes tag levele az Igazgatótanácsi tagság elfogadásáról. — Örvedetes tudomásul szolgál.

4. A megválasztott tagok nyilatkozata a tagság elfogadásáról. — Tudomásul szolgál.

5. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1927—28 évi államsegély fejében 2000 pengőt utalt ki. — Hálás köszönettel vétetik.

6. A m. kir. földművelésügyi miniszter az Akadémia kérelmére 500 pengő segélyt utalt ki Aujeszky Aladár rendes tagnak, az Akadémiában előterjesztett «A házi állatok vesztségi elleni védőójtása Magyarországon» című tanulmánya kiadásának támogatására. Az együttes-ülés hálás köszönetét fejezi ki ezért a segélyezésért Mayer János

miniszter, Schandl Károly és Tóth Jenő államtitkár uraknak s az elnök a jelenlevő Tóth Jenő államtitkár úrnak szóval is kifejezi köszönetét a segély kieszközlése körüli fáradozásáért.

7. Britsis Frigyes és Divald Kornél r. tagok javaslata, Várdai Béla r. tag, osztálytitkár «Dürer Albert halálának négy százéves fordulója alkalmából» című tanulmányának kiadása tárgyában. — Elfogadtatik.

8. A Magyar Tudományos Akadémia felkéri Akadémiánkat, hogy a néhai Fraknoi Vilmos tiszteleti és igazgatótanácsai tag, a Szent István Akadémia nagy jótévő siremlékének a Magyar Tudományos Akadémiával egyetértésben eszközendő felállításához járuljon hozzá. Az együttes-ülés kimondja, hogy a tervbe vett siremlék felállítását melegen óhajtja, annak felállítása érdekében közreműködni kíván, ebből a céliből Mihályfi Ákos elnöklete alatt Hómann Bálint és Divald Kornél rendes tagokból álló bizottságot küld ki és megkéri az Igazgatótanácsot, hogy erre a célra 5000 pengőt bocsásson rendelkezésre.

9. A Magyar Irodalmi és Művészeti Kongresszus Előkészítő-Bizottsága kéri, hogy Akadémiánk képviseltesse magát a Bizottságban. Az együttes-ülés — elvi állásfoglalás nélkül felkéri Divald Kornél és Várdai Béla o. t., r. tagokat, hogy vegyenek részt az előkészítő tárgyalásokban.

10. A Magyar Statisztikai Társaság megköszöni, hogy Akadémiánk képviselőt küldött az 1928 május 5-én Pécsen tartott ünnepi-ülésére. — Tudomásul szolgál.

11. Merli Ascoli Picono postestája táviratban megköszöni a Bonfini-ünnepségek alkalmából küldött távirati üdvözlést. — Tudomásul szolgál.

12. A M. Kir. József-Műgyetem gyászjelentése Dr. Ferenczy József nyug. ny. r. tanár haláláról. — A Szent István Akadémia bensőséges részvétét fejezi ki a haláleset alkalmából a M. Kir. József-Műgyetemnek.

13. A Magyar Földhitelintézet gyászjelentése gr. Desseffy Aurél országbíró haláláról. — A Szent István Akadémia mélységes, fájdalmas részvétét fejezi ki a magas országos méltóságban és sok országos tevékenységben nagyértékű munkásságot végzett férfi halála alkalmából.

14. Meghívók érkeztek: Az Országos Katholikus Szövetség meghívója az 1928. évi nemzeti zárandoklásainak részletes programjával. — Közölve az érdeklődőkkel; A Magyar Katholikus Nőegyesületek Országos Szövetsége március folyamán liturgikus Konferenciákat rendez az Egyetemi templomban és pedig: márc. 6-án, márc. 13-án, márc. 20-án. — Az érdeklődőkkel közöltük; a Petőfi-Társaságnak f. évi márc. hó 11-én tartandó LII. nagygyűlésére, — amelyen résztvett Voinovich Géza, Pintér Jenő r. tagok és az Akadémia több tagja; az Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület XVI-ik évi közgyűlésére f. évi márc. hó 11-ére, — amelyen résztvett a főtítkár és az Akadémia több tagja; a Korvin Mátyás magyar-olasz tudományos, irodalmi, művészeti és társadalmi egyesület f. évi márc. 11-én Ugo Foscolo halálának 100 éves fordulójának alkalmából tartandó nyilvános ünnepi ülésére. — Jelen volt Berzeviczy Albert t.-t., Gerevich Tibor r. tag; az Aurora-Kör magyar irodalmi Társaság f. évi márc. hó 16-án tartandó szerzői estjére, — jelen volt a főtítkár; a Benczur Társaság Zichy Mihály születésének 100-ik évfordulója alkalmából f. évi márc. hó 18-án tartandó emlékünnepejére, — amelyen résztvett a főtítkár; az Aquinói Szent Tamás Társaság f. évi márc. hó 21-én tartandó évi közgyűlésére, — amelyen résztvett Kiss János és Notter Antal r. tagok; a Postavezérigazgatóságnak ismertető előadására f. évi márc. hó 21-én, — amelyen résztvett az Akadémia több tagja; a Magyar Numizmatikai Társulat f. évi márc. hó 29-én Dr. Gohl Ödön emlékére tartandó ünnepélyére, — amelyen részt vettek az Akadémiának e tudományszakkal foglalkozó tagjai; a Magyar Ujságírók Egyesülete f. évi márc. 30-án Kultúr István halála száz éves évfordulóján tartott emlékünnepejére, — az emlékbeszédet mondotta Sziklay János, az Egyesület alelnöke s Akadémiánk rendes tagja, az Akadémiát képviselte Négyesy László o. e. s a főtítkár; a Magyar Katholikus Nőegyesületek Országos Szövetsége által rendezett s f. évi április hó 16—18-án tartandó Családvédelmi Kongresszusára, —

közölve az Akadémia érdeklődő tagjaival; a Maurinum alapkövetétele alkalmából f. évi április hó 21—22-én Pécsen tartandó ünnepségekre, — megjelenésre felkérve az Akadémia pécsi tagjai; a Magyar Meteorológiai Társaságnak f. évi április hó 24-én P. Fényi Gyuláról tartandó emlékbeszédére, — megjelenésre felkérve Papp Károly o. t., r. tag; a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság irodalmi és művészeti osztálya részéről f. évi április hó 24-én tartandó előadó estre, — amelyen résztvett a főtítkár; Magyar Elektrotechnikai Egyesületnek f. évi május hó 3-án Jedlik Ányos emlékének szentelt ülésére, — amelyen a főtítkár, Papp Károly osztálytitkár és több tag vett részt; a Magyar Statisztikai Társaság f. évi május hó 3-án tartandó előadására, — amelyen az illető szaktudománnyal foglalkozó tagok jelentek meg; a Magyar Statisztikai Társaság f. évi május 5—6-án Pécsen tartandó VI. ünnepi ülésére, — amelyen az Akadémiát Molnár Kálmán r. tag képviselte; a budapesti kath. egyetemi és főiskolai hallgatók «Szent Imre Köré»-nek f. évi május hó 5. és 6. napján Szegeden tartandó XI. Országos vándorgyűlésére, — amelyen Akadémiánk részéről résztvett Tóth Tihamér o. t., r. tag; a temesvári Arany János Társaságnak f. évi május hó 6-án Temesváron tartandó harmadik ünnepi felolvasó ülésére — köszönettel vétetik. — Tudomásul szolgál.

15. Az elnök jelen ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Aujeszky Aladár és Türi Béla r. tagokat kéri fel.

Ezt követi:

Az I. osztálynak harmadik felolvasó-ülése.

Jelen vannak: Az együttes-ülésen jelen voltak. — Elnök: Mihályfi Ákos o. elnök. — Jegyző: Tóth Tihamér r. tag, osztálytitkár.

1. Scheffler János székfoglaló értekezése: Hám János szatmári püspök és ki-nevezett prímás emlékiratai 1848—49-ről.

2. Az elnök a felolvasót székfoglalója alkalmából melegen üdvözl.

A II. osztálynak harmadik felolvasó-ülése.

1928. évi május hó 19-én.¹

Jelen vannak: Kollányi Ferenc o. eln. elnökle alatt Áldásy Antal, Bártfai Szabó László, Divéky Adorján, Lőrincz Gyula, Lukinics Imre, Miskolczy István, Novák Lajos, Reiner János ft., r. tagok. — Más osztályokból: Anderko Aurél, Mihályfi Ákos o. eln., Szabó Zoltán, Sziklay János r. tagok. — Jegyző: Balanyi György o. titkár, rendes tag.

1. Divéky Adorján r. tag székfoglaló értekezése: «Hová tartozott a Felvidék a XI. században?»

2. Az elnök a székét elfoglaló Divéky Adorján rendes tagot melegen üdvözl. Üdvözlő szavait a Beszédék és Méltatások rovatban közöljük.

3. Lukács Pál vendég: «Magyar papszentelő okmányok a XV. század első feléből a vatikáni levéltárban.»

A III. osztálynak harmadik felolvasó-ülése.

1928. évi október hó 5-én.

Jelen vannak: Négyesy László o. eln. elnökle alatt Badics Ferenc t. t., Bartha József, Brisits Frigyes, Divald Kornél, Gulyás Pál, Pintér Jenő, Sajó Sándor, Schwartz Elemér, Szémán István, Sziklay János, Zlinszky Aladár r. tagok. — Más osztályok-

¹ A május hó 18-ára kitűzött felolvasó-ülést, a Magyar Tudományos Akadémia nagyhetének pénteki ülésére való tekintettel tette át az osztály erre a napra.

ból: Kollány Ferenc o. e., Mihályfi Ákos o. e., Reiner János ft., r. tagok. — Jegyző: Várdai Béla r. t., osztálytitkár.

1. Schwartz Elemér r. tag: Nyelvészeti problémák nyugati helységneveinkben. (Székfoglaló.)

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözlí székfoglalója alkalmából.

3. Szémán István r. tag: Tolsztoj lelke. (Emlékezés születésének százéves fordulóján.)

A IV. osztálynak harmadik felolvasó-ülése.

1928. évi október hó 19-én.

Jelen vannak: Suták József t., t. o. eln. elnökle alatt Hutýra Ferenc t. t., Anderkó Aurél, Aujeszky Aladár, Horusitzky Henrik, Kadič Ottokár, Sigmond Elek, Szabó Zoltán, Vendl Aladár, Vörös Cyrill, Weszelszky Gyula, Wodetzky József r. tagok. — Más osztályból: Reiner János ft., r. tag. — Jegyző: Papp Károly osztálytitkár, r. tag.

1. Vendl Aladár: A budai hegység kialakulása. (Székfoglaló értekezés.)

2. Az elnök Vendl Aladár rendes tagot székfoglalója alkalmával melegen üdvözlí.

3. Anderkó Aurél r. tag: Néhány jellemző időjárás helyzetről.

4. Wodetzky József r. tag: Véges trajektóriák a háromtest problémában.

Harmadik együttes-ülés.

1928. évi október hó 26-án.

Jelen vannak: Az elnök és másodelnök akadályoztatása miatt, Mihályfi Ákos o. eln. elnökle alatt: Badics Ferenc, Hutýra Ferenc t., Áldásy Antal, Balanyi György, Bártfai Szabó László, Hajós József, Horusitzky Henrik, Kollányi Ferenc o. e., Perényi József, Sajó Sándor, Szabó József, Szabó Zoltán, Sziklay János, Várdai Béla o. t., r. tagok. — Jegyző: Reiner János r. tag, főtitkár.

1. Az elnök meleg s bensőséges fájdalommal jelenti be a veszteségek sorát, amely Akademiánkat, az Akadémia igaz barátja, Boromissza Tibor igazgatótanácsi, Breznay Béla, Lőrincz Gyula és Magyary Géza r. tagok halálával érte. — A megemlékezés meghallgatása után az együttes-ülés Boromissza Tibor igazgatósági-, Breznay Béla, Lőrincz Gyula és Magyary Géza rendes tagok emlékeztét jelen ülés jegyzőkönyvében megörökíti. Breznay Béla és Magyary Géza halála feletti részvétét a budapesti kir. m. P. P. Tudományegyetemmel és a hozzátartozókkal közli és felkéri az I. osztályt, hogy Breznay Béla, a II. osztályt, hogy Lőrincz Gyula és Magyary Géza feletti emlékezés tartásáról gondoskodják.¹

2. Megemlékezés Meiszer János irodavezető haláláról, annak bejelentésével, hogy az Akadémia lelkiismeretes irodavezetőjének ravatalára koszorút tett. — Tudomásul vétetik.

3. A budapesti kir. m. P. P. Tudományegyetem gyászjelentése Ballagi Aladár volt rektor haláláról. — A Szent István Akadémia bensőséges mély részvétellel fogadja a gyászjelentést s részvétíratot intéz a Tudományegyetemhez.

4. Gyászjelentés Szendrői Geöcze Sarolta haláláról. — Az együttes-ülés mély részvétellel fogadja.

5. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter leirata, amellyel értesíti Akademiánkat, hogy rendkívül segély címén 10.000 pengót engedélyezett. Kollányi Ferenc o. e. bejelenti, hogy a miniszter úrtól azt a biztosítást kapta, hogy ezt a rendkívüli segélyt az Akadémia kérésére a jövőben is engedélyezni fogja. — Az együttes-ülés —

¹ Lőrincz Gyula haláláról Akademiánk nem kapott értesítést.

hálás köszönetet mond a segély engedélyezéséért s kieszközléséért s ezt közli Serédi Jusztinián hercegprímás őfőmagasságával; gr. Klebelsberg Kunó miniszter úr ónagyméltóságával és Kollányi Ferenc o. eln. őméltóságával.

6. Budapest Székesfővárosi Köznevelési Részvénytársaság 2000 pengő adományt szavazott meg Akadémiánk javára. — Az Akadémia hálás köszönetét fejezi ki az adományért.

7. Elnöki előterjesztésre — az osztálytitkárok készkiadásainak fedezésére 100—100 pengőt állapít meg átalányképen az Akadémia.

8. Matunák Mihály rendes tag — a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója útján — megküldi Kőrmöcbánya történetét tárgyaló Z. dejin Globodného a Havného Banského Mesta Kremnica Napisal 1928. című művét, mintegy székfoglalóul. — Az együttes ülés köszönettel fogadja a munkát azzal, hogy Matunák Mihály rendes tag, mint a Tudományos és Irodalmi Osztálynak volt tagja nem köteles székfoglalót tartani.

9. Röck Gyula «Regnum Marianum» c. munkája bírálatát kéri. Az együttes ülés kiadja a III. osztálynak.

10. Meghívók érkeztek: A Dunántúli Közművelődési Egyesületnek 1928. évi május 13-iki díszközgyűlésére, amelynek vezérszónokai Serédi Jusztinián, Akadémiánk tiszteleti tagja, Gr. Apponyi Albert Akadémiánk elnöke s t. t. s megjelentek Akadémiánk részéről Négyesy László o. eln. s a főtítkár; a Budapesti Kir. Magy. P. P. Tudományegyetem f. évi május hó 14-én tartandó ünnepélyes közgyűlésére, amelyen részt vett Mihályfi Ákos, Négyesy László o. elnökök, a főtítkár és számos tag; a Magyar Kath. Nőegyesületek Országos Szövetsége f. évi május 16., 17. és 18-án tartandó Családvédelmi Kongresszusára, amelyen részt vett Tóth Tihamér o. titkár; a Magyar Tudományos Akadémia f. évi május hó 20-án tartandó LXXXVIII. ünnepélyes közgyűlésére, amelyen résztvettek Kollányi Ferenc, Négyesy László o. elnökök, a főtítkár és számos tag; Budapest székesfővárosi törvényhatósága a Hősök Emlékezetére 1928. május 20-án tartandó Emlékünnepére, amelyen Szabó Zoltán r. t. jelent meg Akadémiánk részéről; a Jézus Szíve Lelkigyakorlatos ház f. évi május hó 22—24-én tartandó felszentelésére, közölve az érdeklődőkkel; a Magyar Numizmatikai Társulatnak f. évi május hó 24-én s október 25-én tartandó felolvasó-ülésére, amelyeken az illető szaktudósok vettek részt; a Magyar Nemzeti Múzeum 1919—1928. évi szerzeményeiből rendezett kiállításnak f. évi május hó 24-én leendő megnyitására, amelyen a főtítkár jelent meg; a Balatoni Társaság május 28-án Veszprémben emléktáblával jelöli meg a Jánosi Gusztáv által lakott házat, az Akadémiát ezen az ünnepélyen Sziklay János r. t. képviselte; a Magyar Lengyel Egyesület f. évi június 1-én Divéky Adorján s Tomcsányi János tiszteletére tartandó ünneplésre, amelyen az Akadémia több tagja vett részt; a Magyar Kérlügyi Társaság f. évi május hó 8-án tartandó évi rendes közgyűlésére, amelyen gr. Apponyi Albert, Akadémiánk elnöke elnökölt; Semaine Internationale Catholique de Cologne 1928. június 16-tól 21-ig tartó üléseire, amelyet az Akadémia köszönettel fogad; a III. Finn-Ugor Közművelődési Kongresszusra és ünnepélyére, amelyek f. évi június hó 10—17-ig tartanak, s amelyeken részt vettek Színnyei József és Bán Aladár r. tagok; az «Országos Vitézi Szék»-nek meghívója a f. évi június 17-én d. e. 9 órakor tartandó ünnepélyes vitézi avatásra — közölve a tagokkal; a Magyar Adria Egyesület f. évi június hó 24-én tartandó Havass-émlékünnepélyére, amelyen több tag vett részt; az Országos Szövetség értesítése a f. évi július hó 28-án Csernoch János bíbornok hercegprímás lelkiüdvéért tartandó ünnepies requiemére, közölve a tagokkal; a Fehérház Bajtársi Egyesülete f. évi aug. hó 7-én tartandó szentmisére és este fél 9 órakor tartandó ünnepi vacsorára, közölve az Akadémia tagjaival; a Budapesti Kir. Magyar P. P. Tudományegyetem Tanácsának f. évi szept. hó 17-én tanévet megnyitó ünnepélyes nyilvános ülése, amelyen Mihályfi Ákos, Négyesy László osztályelnökök, a főtítkár és számos tag jelent meg; a Magyar Királyi Állatorvosi Főiskolának f. évi szept. hó 18-án tartandó Tanévmegnyitó Ünnepélyére, amelyen Papp Károly o. titkár vett részt; Nemzetközi Sakkverseny f. évi szept. hó 20-tól okt. 2-ig — közölve a tagokkal; a M. Kir. József-Műegyetem f. évi

szept. hó 23-án tartandó Megnyitó Közgyűlésére, amelyen Tangl Károly r. t. és az Akadémia több tagja jelent meg; Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Karnak f. évi okt. hó 8-án tartandó ünnepélyes rendkívüli ülésére, amelyen Papp Károly osztálytitkár s Akadémiánk több tagja vett részt; az Aquinói Szt. Tamás Társaság f. évi okt. hó 10-én tartandó felolvasó ülésére, amelyen Kiss János r. t. s több tag vett részt; a Budapesti Kir. Magy. P. P. Tudományegyetem rektori hivatala f. évi okt. hó 18-án Magyar Géza ny. r. tanár lelkiüdvéért tartandó gyászistentiszteletre, amelyen Wolkenberg Alajos r. t. és az Akadémia számos tagja vett részt. — Tudomásul szolgál.

11. Az elnök jelen ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri Hajos József és Horusitzky Henrik r. tagokat.

Az I. osztálynak negyedik felolvasó-ülése.

1928. évi november hó 9-én.

Jelen vannak: Mihályfi Ákos o. eln. elnökle alatt Aistleitner József, Hajós József, Kiss János, Marcell Mihály, Martin Aurél, Pataky Arnold, Schütz Antal r. tagok. — Más osztályokból: Reiner János ft., Sziklay János r. tagok. — Jegyző: Tóth Tihamér o. t. akadályozva lévén — helyettesként Aistleitner József r. tag.

1. Dr. Szabady Béla vendég felolvasása: A katolikus restauráció győri püspökeinek munkássága.

2. Az elnök meleg elismeréssel köszöni meg az előadó vendégnek előadását.

A II. osztálynak negyedik felolvasó-ülése.

1928. évi november hó 23-án.

Jelen vannak: Kollányi Ferenc o. eln. elnökle alatt Áldásy Antal, Bártfai Szabó László, Dőry Ferenc, Miskolczy István, Reiner János ft., Túri Béla r. tagok. — Más osztályokból: Négyesy László o. e., Mihályfi Ákos o. e., Szinnyi József, Várdai Béla o. t., r. tagok. — Jegyző: Balanyi György r. t., osztálytitkár.

B. Szabó László rendes tag előadása: Gróf Széchenyi István levele az Akadémiához 1858-ban.

A III. osztálynak negyedik felolvasó-ülése.

1928. évi december hó 7-én.

Jelen vannak: Négyesy László osztályelnök elnökle alatt Birkás Géza, Brisits Frigyes, Divald Kornél, Erdősi Károly, Gulyás Pál, Radványi Kálmán, Sajó Sándor, Sík Sándor, Zlinszky Aladár r. tagok. — Más osztályokból: Kollányi Ferenc o. e., Madarász István, Reiner János ft., r. tagok. — Jegyző: Várdai Béla r. t., osztálytitkár.

1. Birkás Géza r. tag: A katolicizmus és a modern francia irodalom. (Székfoglaló.)

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot beható méltatással melegen üdvözl.

3. Gulyás Pál r. tag: A kolozsvári nyomda első korszaka.

Negyedik együttes-ülés.

1928. évi december hó 14-én.

Jelen vannak: Mihályfi Ákos o. eln., mint helyettes-elnök elnökle alatt Suták József o. e. t., Alszegehy Zsolt, Áldásy Antal, Anderko Aurél, Aujeszy Aladár, Balanyi György o. t., Bártfai Szabó László, Brisits Frigyes, Dőry Ferenc, Horusitzky Henrik, Láng Nándor, Négyesy László o. e., Papp Károly o. t., Pataky Arnold, Rejtő

Sándor, Sajó Sándor, Sigmond Elek, Sik Sándor, Szabó József, Szabó Zoltán, Sziklay János, Várdai Béla o. t., Vörös Cyrill, Weszelszky Gyula r. tagok. — Jegyző: Reiner János főtítká, r. t.

1. A II. osztály jelentése a történelmi tárgyú munkák jutalmazására kitűzött Fraknoi-nagyjuttalom tárgyában hozott javaslatáról, amely szerint a bizottság javaslatának elfogadásával Jablonkay Gábor S. J. «Loyolai Szent Ignác, Jézusársasága alapítójának élete és működése» című, 1921-ben 2 kötetben megjelent művét találja jutalmazandónak. Az együttes-ülés Mihályfi Ákos elnökhelyettes támogató felszólalása után — a javaslatot elfogadja s az alapítvány értéksökkenése miatt a jutalom összegét 300 pengőben, a bizottság előadójának tiszteletdíját 50, a bizottság tagjait 25—25 pengőben állapítja meg. — A bizottság jelentését a Bíráló és Véleményes jelentések rovatában közöljük.

2. A Szent István Akadémia kihirdeti a szépirodalmi Fraknoi-nagyjuttalom pályázatot.

3. Mihályfi Ákos elnökhelyettes, a Fraknoi síremlék felállításának előkészítésére kiküldött bizottság részéről jelenti, hogy a síremlék felállításának gondolata úgy a Szent István Akadémiában, mint a Magyar Tudományos Akadémiában felmerült volt. Időközben a M. T. Akadémia felkérte Akadémiánkat a síremléknek közös erővel eszközölendő felállítására s ezért Akadémiánk hozzájárulásával, mindkét Akadémia részéről kiküldött 3—3 tagból álló bizottság alakult, Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének elnöke alatt. Mindkét Akadémia 5000—5000 pengővel járul a síremlék költségeihez; amely összeget Akadémiánk a Fraknoi-hagyatékából fedezheti. A síremlék elkészítésére Damkó József művészt szemelték ki. Kollányi Ferenc o. e. bizottsági tag a síremlék kivitelével azt óhajtja, hogy az elhunynak papi jellege kifejezésre jusson. — A jelentést az együttes-ülés köszönettel veszi tudomásul.

4. Mihályfi Ákos o. e. elnökhelyettes, mint a Tudományos Társulatok és Intézmények stb. Szövetségébe kiküldött megbízott jelenti, hogy államsegélyként a jövő évre is 200 pengőt állapítottak meg. — A bejelentés köszönettel vétetik tudomásul.

5. Az együttes-ülés tudomásul veszi, hogy az elnök a december 16-ára kitűzött ünnepi-ülés tárgysorozatát a következőkben állapította meg:

A Szent István Akadémia 1928. évi december 16-án, vasárnap d. e. 11 órakor a Szent István-Társulat dísztermében (VIII., Szentkirályi-u. 28. sz. a.) XII. rendes ünnepi ülését tartja, amelyre a tudomány és irodalom barátait meghívja. — Tárgysorozat: 1. Elnöki megnyitó. Gróf Apponyi Albert elnöktől. 2. Főtítkári jelentés. Reiner János főtítkártól. 3. Szent Benedek és a szerzetesi életeszemély. Strommer Viktorin rendes tagtól. 4. A községi harangok. Elbeszélés. Kincses István rendes tagtól. 5. Költemények. Sik Sándor rendes tagtól.

6. Az együttes-ülés megállapítja a jövő évi ülésrendet; amelyet a tagokkal közlünk.

7. A főtítkári jelentést tesz a betöltendő tagsági helyekről. A tagokkal az elnök köriratban közölte.

8. Meghívók érkeztek: Az Orsz. M. Kath. Főiskolai Diákszövetség rendezésében 1928. évi okt. hó 26—dec. 3-ig tartandó III. Hittudományi Kurzusra, amelyeken közreműködtek: Tóth Tihamér, Schütz Antal, Triál József, Mihályfi Ákos, Martin Aurél és Wolkenberg Alajos r. tagok; a «Falu» Orsz. Földműves-Szövetség f. évi október hó 28-tól, dec. hó 5-ig bezárólag rendezendő kiállítására — közölve a tagokkal; a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság f. évi nov. hó 13-án tartandó irodalmi estélyére, amelyen a főtítkári vett részt; az Aquinói Szt. Tamás Társaságnak f. évi nov. hó 14-én és dec. 19-én tartandó felolvasó ülésére, amelyen Kiss János r. t. és több tag vett részt; a Magyar Statisztikai Társaság f. évi nov. 27-én tartandó előadó ülésére, amelyen több tag jelent meg; a Magyar Numizmatikai Társulatnak f. évi nov. hó 29-én tartandó felolvasó-estélyére, amelyen e szaktudománnyal foglalkozó tagok vettek részt; az Aurora Kör Magyar Irodalmi Társaságnak f. évi nov. hó 29-én tartandó felolvasó-

ülésére, amelyen a főtítkár jelent meg; a Magyar Luther-Társaságnak f. évi dec. hó 17-én tartandó felolvasó-ülésére, amelyen részt vett a főtítkár. — Tudomásul szolgál.

9. Az elnök az ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Láng Nándor és Pataky Arnold rendes tagokat kéri fel.

Ezt követi:

A IV. osztálynak negyedik felolvasó-ülése.

Jelen vannak: a fentiek. Elnök: Suták József t. t., o. eln. — Jegyző: Papp Károly r. t., o. titkár.

Weselszky Gyula székfoglaló értekezése: A Geiger-Nuttal-féle szabály és a rádióaktív jelenségek.

Az elnök melegen üdvözlö a székét elfoglalt rendes tagot. Az üdvözlő szavakat a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

BESZÉDEK ÉS MÉLTATÁSOK.

Mihályfi Ákos osztályelnök üdvözlő beszédei.

1. 1928. évi január hó 27-én Czapik Gyula rendes tag székfoglalója alkalmából.

Kartárs úr megtartva székfoglaló értekezését, teljesjogú tagja lett Akadémianknak. Mint illetet őszinte kartársi tisztelettel üdvözlöm.

Nekem alkalom volt még a béke idejében figyelemmel kísérni az akkor még nagyon fiatal temesvári teológiai tanár első irodalmi munkásságát, amely igen szép reményekkel biztatott s joggal várhattuk, hogy Czapik Gyula dr. csakhamar nagyobb irodalmi munkával fogja gazdagítani szegényes teológiai irodalmunkat. De a közbejött világháború, az azt követő összeomlás és a gyalázatos trianoni béke Czapik Gyula dr. életének és működésének is más irányt adott. Elhagyta Temesvárt, öreg szüleivel Budapestre jött s itt elsősorban a megélhetést kellett maga és szülei számára biztosítani. Először új életre támasztotta az Egyházi Közlönyt Egyházi Lapok címen, majd vállalta a Magyar Kultúra és a Szív újság szerkesztését. És nemcsak szerkeszti ezt a három lapot, illetve folyóiratot, hanem mindegyikében számos cikket ír; valóban okos és higgadt tanácsadója a papságnak liturgikus dolgokban és a lelkipásztorkodás terén; bátor és szókimondó védője a szigorú katolikus felfogásnak a liberális katolikusokkal szemben éppen úgy, mint a katolicizmust folyton támadó protestánsokkal szemben is.

De ezen nagy szerkesztői és publicisztai elfoglaltsága mellett talál időt szakértőnek, a lelkipásztorkodástannak tudományos művelésére.

A lelkipásztorkodás eszközei közül éppen azt választotta tudományos kutatása tárgyává, amit éppen napjainkban mind szélesebb rétegekben karolnak fel, t. i. a lelkigyakorlatokat. Két önálló munkája jelent meg az utóbbi években; az egyik a lelkigyakorlatokkal, mint a gyermekpásztoráció eszközével foglalkozik; a másikban megállapítja, hogy a lelkigyakorlatok adásának napjainkban divó módja a lelki-gyakorlatokat a szentbeszéd egyik fajtájává osztja, úgyhogy a lelkigyakorlatok szerkesztését a homiletika körébe kell utalni.

Székfoglaló értekezése is a lelkigyakorlatokkal foglalkozik. Nagyon helyes, hogy nálunk is akad tudós, aki e kérdést teszi tudományos vizsgálódása tárgyává, amely kérdésnek ma már a külföldön beláthatatlan nagy, gazdag irodalma van.

Midőn Kartárs Urat még egyszer szeretettel üdvözlöm, egyszersmind figyelmébe ajánlom, hogy ne gondolja, mintha a székfoglaló értekezéssel már lerőta volna az Akadémia iránt minden kötelezettségét. Nem lehet eléggé az Akadémia fiatal tagjai előtt hangsúlyozni, hogy az Akadémiai tagsággal jár az osztályülések szorgalmas látogatása; mert csak ily módon tudunk egymás tudományos működésébe bekapcsolódni s egymásnak segítségére lenni.

2. 1928. évi március 2-án Tower Vilmos rendes tag székfoglalója alkalmából.

Tisztelt Kartárs!

Székfoglaló előadásával teljes jogú tagja lett Akadémiánknak. Mint ilyen őszinte tiszteléttel üdvözlöm Kartárs Urat, akit mint írórt már több mint húsz év óta nagyrabecsülök. Különösen hatott reám, hogy Kartárs Úr nem teológiai főiskolán, nem is egy püspöki város légkörében, hanem csendes falusi plébánia szerény káplán-szobájában kezdett a teológiai szakirodalommal foglalkozni. Semmi nem ösztönözte ebben a környezetben, csakis a tudomány szeretete. Itt írta meg első művét latinul: *Instructio practica de missis votivis et de requie*, 1905-ben. A Katolikus Szemlében, mint a rubricisztika terén jelentős munkát ismertettem. 1907-ben jelent meg második liturgikus munkája: A búcsúnap megünneplése a legújabb liturgiai jog szerint, melyet a Katolikus Szemlében szintén nagy elismeréssel ismertettem 1907-ben s melyet ugyanazon évben a budapesti egyetem hittudományi kara a Horváth-díjjal jutalmazott.

Sajnálom, hogy a liturgika művelését később abbahagyta. E téren hivatott és rátermett volt nagy alkotásokra is. 1908—10-ben a papnevelésről írt «Reform-eszmék a papnevelést illetőleg» cím alatt. A közbejött háború, forradalmak és összeomlás Kartárs Úr csendes irodalmi munkásságát is megzavarta. De a háborúból nem mint rokkant tért haza, — ismét új erővel és lelkesedéssel feküdt neki az irodalmi munkásságnak.

A hitvédelemmel, a neveléssel és a modern okkultizmus különböző jelenségeivel foglalkozott, — a hipnotikus állapotról s annak jelenségeiről három figyelemreméltó tanulmánya jelent meg a Katolikus Szemle 1925 és 1926-ik évfolyamaiban.

Kiváló tankönyvet is írt Katolikus hitvallás címen, mely rövid idő alatt két kiadást ért el.

Hiszem, hogy Kartárs Urat az Akadémia megkoszorúzása csak serkenteni fogja, hogy szegényes katolikus irodalmunknak olyan buzgó munkása legyen ezredesi rangjában, amilyen volt szerény káplán korában. Még egyszer szívből üdvözlöm.

Kollányi Ferenc osztályelnök üdvözlő beszéde 1928. évi május hó 19-én Divéký Adorján rendes tag székfoglalója alkalmából.

Amidőn az Akadémiánkban követett gyakorlatnak megfelelően Divéký Adorján Igen Tisztelt Tagtársunkat az elhangzott székfoglaló alapján a Szent István Akadémia teljesjogú rendes tagjául elismerem és mint ilyen Osztályunk nevében melegen üdvözlöm, nem hallgathatom el őszinte örömet afelett, hogy Akadémiánk igen tisztelt tagtársunk megválasztásával éppen azt a történetírónkat érdemesítette kikitüntetésre, aki úgyszólván egész életét azon kapcsolatok megvilágítására szenteli, amelyek köztünk és a lengyel nemzet között évszázadokon keresztül létrejöttek.

Egészen bizonyos, hogy ezen kapcsolatok nem kizárólag bizonyos történelmi események bekövetkezése, nem is csak egyes kimagasló egyének szereplése folytán állottak elő, hanem valami sajátságos, bensőségteljes, ahogy most mondani szokták, tudatalatti meleg vonzalom teremtette meg ezeket, amely éppen úgy közel hozta egymáshoz a két nemzet szívét, lelkét, mint ahogy egymásra talál az élet forratagában minden külső körülmény közrejátszása nélkül két rokonszenves emberi lélek. Jobban szerettük lengyel testvéreinket másoknál, mert ők is époly forrón tudják szeretni a hazát, a vallást, a szabadságot, mint mi, mert époly nagylelkűen tudják ezekért vérüket áldozni, mint a magyar. Szerettük őket, mert ők is kimondhatatlan sok küzdelmen, szenvedésen és szerencsétlenségen mentek keresztül, mint mi. Mert őket is elnyomták, leigázták, szétdarabolták akár csak bennünket és éppen úgy nem vesztítették el bizalmukat, reményüket a feltámadásban, mint ahogyan mi nem akarjuk elveszíteni.

Ennek a bensőségteljes igaz, évszázadokon keresztül élő rokonérzésnek a jeleit,

megnyilvánulásait és bizonyítékait kutatja, hirdeti Igen Tisztelt Tagtársunk évek hosszú során keresztül kifejtett irodalmi munkásságával. Hisszük, hogy mint Akadémiánk tagja is folytatni fogja ezt a nagyérdemű és közérdekű munkásságot, hogy a hagyományos lengyel és magyar barátság az elmúlt századok tanulságai által is erősítve mindkét nemzetet közelebb hozza az isteni Gondviselés által eléjük szabott rendeltetés betöltéséhez.

Suták József elnök üdvözlő beszéde az 1928 december 14-iki osztályülésen Weszelszky Gyula rendes tag székfoglalója alkalmából.

Weszelszky Gyula rendes tag urat csak a múlt évi tagválasztó gyűlés óta tiszteljük *Akadémiánk tagjai sorában* és már mai székfoglaló előadásával eleget tett abbeli köteletségének, amelyet Ügyrendünk 63. §-a a megválasztástól számított öt éven belül szab meg. Legújabb tagtársunk életrajzának vázlatát a következőkben terjesztem elő.

Weszelszky Gyula a verőcemegyei Szlatinán 1872 május 10-én született. Középiskoláit a pécsi cisztercita rendű főgimnáziumban, egyetemi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1896-ban a nagy hírű *Lengyel Béla* kémiai tanár asszisztensül hívta meg, 1913-ban az anorganikus kémia magántanára lett, s 1914 óta a Pázmány Péter tudományegyetem keretében szervezett radiológiai intézet igazgatója.

Tudományos munkássága főképp a radiológia és a forrásvizek tanulmányozása körében mozog, s e tekintetben tudományos vizsgálatai alapvetőek. Értekezései a hazai és külföldi szakfolyóiratokban alaposágukkal tűnnek ki. A Természettudományi Társulat 1917-ben kiadta *Radioaktivitás* című nagy munkáját, míg a Szent István Társulat 1925-ben *Rádium és atomelmélet* című művét jelentette meg.

Érdemekben gazdag munkássága a hazai gyógyító hévizek ismertetése terén számos elismerésben részesült.

Mai székfoglaló értekezésével Ügyrendünk 63. §-ának eleget tévén, *Weszelszky Gyula* tagtárs urat a Szent István Akadémia teljes jogú tagjának jelentem ki.

BÍRÁLATOK ÉS VÉLEMÉNYES JELENTÉSEK.

JELENTÉS

a Szent István Akadémia Fraknói Nagyjutalma tárgyában.

Tekintetes Szent István Akadémia!

A Szent István Akadémiának Fraknói Nagyjutalma ez alkalommal történettudományi munkák jutalmazására lévén esedékes, alulírt bizottság a következőkben tesz előterjesztést annak odaítélése tárgyában.

A bizottság mindenekelőtt megállapította, hogy a főtktkári hivatalhoz az ügyrend alapján kitűzött határidő elteltéig egyetlen egy munka sem küldetett be, mint a nagyjutalomra pályázó. Ennek következtében a bizottságnak a nagyjutalmi ügyrend 6. §-ának rendelkezése értelmében a lefolyt nyolcévi időközben megjelent történettudományi munkákat kellett számbavenni, amire különben a bizottságot az ügyrend még akkor is kötelezi, ha a nagyjutalomra pályázó munkák be is küldetnek. Magától értetődik, hogy a bizottság saját tagjainak munkáitól eltekintett és azokat nem vette figyelembe.

A bizottság szemlét tartva a lefolyt évkörben megjelent és a Szent István Akadémia munkásságának tárgyát képező történettudományi munkák felett, úgy találta, hogy a következő munkák azok, melyek az ügyrend 2. és 4. §-ai alapján a nagyjutalom odaítélésénél tekintetbe jöhetnek.

1. *Balanyi György* : Assisi Szt. Ferencz. Budapest, 1927. — 2. *Bölcskey Ödön* :

Capistranói Szent János élete és kora. 3 kötet, Székesfehérvár, 1924. — 3. *Jablonkay Gábor S. J.* : Loyolai Szt. Ignác Jézus társasága alapítójának élete és működése. 2 kötet, Budapest, 1921. — 4. *Karácsonyi János* : Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. 2 kötet, Budapest, 1923—24.

Balanyi György munkájának méltatásától a bizottság felmentve érzi magát. E munka tudományos jelentőségét részletesen méltatta az a jelentés, melynek alapján a Szt. István Társulat azt a folyó évi nagygyűlésen a Gróf Zichy Nándor díjjal tüntette ki. A nagyjutalmi ügyrend ugyan nem mondja, hogy már jutalomban részesült munka nem nyerheti el a nagyjutalmat, mindazonáltal tekintettel arra, hogy a munka a Szent István Akadémiával oly szoros kapcsolatban álló Szent István Társulat részéről már jutalomban részesült, a bizottság úgy véli, hogy Balanyi műve a nagyjutalom odaítélésénél ki volna kapcsolandó.

Bölcskey Ödön műve hosszú éveken át ernyedetlen szorgalommal folytatott munkásságának gyümölcse. A szerző rendkívüli buzgalommal és lelkiismeretes pontossággal gyűjtötte össze a XV. század e kiváló szentjének életére vonatkozó forrásokat és ezeknek, valamint az irodalomnak gondos felhasználásával oly munkát nyújtott, mely a tárgyat teljesen kimeríti, úgy hogy Capistranói János életéhez és működéséhez a további kutatások aligha fognak már újabb ismeretlen adatokat napfényre hozni, legfeljebb, ha egyes részletek fognak újabb megvilágítást nyerni. Az első két kötet Capistranói János életét és működését tárgyalja minden vonatkozásaiban. Itt a főszó a szentnek, hogy úgy mondjuk politikai szereplésén fekszik. Nem egyszerű életrajz, hanem annak a nagy történeti szerepnek megfelelőleg, melyet a szent, főleg a török elleni küzdelmekben játszott, magának a kornak története az életrajz keretében. A III. kötet Capistranói János működését az egyházi és hitélet terén tárgyalja, valamint irodalmi hagyatékát, a reá vonatkozó okleveles anyagot, elsősorban a szent levelezését tartalmazza, és így irodalomtörténeti szempontból bír nagy értékkel. Hibája a munkának, hogy előadása bizonyos mérvig szíjjelfolyó, nem mindig szabatos, a szövegbe felvett hosszú idézetek az előadást vontatottá és némileg fárasztóvá teszik, azonkívül részletkérdésekkel kellett volna hosszabban foglalkozni. Bölskey munkája ennek dacára tudományos érték tekintetében egyetemes történeti munkákban oly szegény hazai irodalmunknak nagyértékű gyarapodását jelenti, mely a külföldi irodalomban is számottevő volna.

Jablonkay Gábor munkája két évtizedre terjedő kutatások eredménye, melynek célja a kútfők alapján tárgyilagos képet nyújtani Szt. Ignác életéről és működéséről. Szent Ignácnak tudományos értelemben vett életrajzát eddig tulajdonképpen nélkülöztük. Csak a Monumenta Historica Societatis Jesu nagyszabású vállalatnak befejeztével volt lehetséges kimérítő képet adni Szt. Ignác életéről és működéséről, és ezt a feladatot Jablonkay munkája teljes mértékben megvalósította. A Monumenta anyagának alapján a nagyterjedelmű irodalom gondos felhasználásával a szerző oly művet alkotott, mely a tudományos követelményeknek mindenben eleget tesz. A két kötetre terjedő munka első kötete Szt. Ignác életét, fejlődését és küzdelmeit mondja el egészen társasága szervezéséig, a második kötet a szervezési munka befejezését és a renddel való működését tárgyalja. Tudományos kvalitásai mellett a munka előadása világos és egyenletes, ami a munka értékét kétségkívül nagyban emelni alkalmas. Alaposság tekintetében aligha találunk Loyolai Szt. Ignácnak életrajzát, mely Jablonkay művét felülmulná. E jelentés nem terjeszkedhetik ki a munka részletesebb ismertetésére, ezt a feladatot a szakkritika annakidején elvégezte, kiemelve azokat a részeket, amelyek különösebb figyelmet érdemelnek, jelentésünk csak ama ténynek konstataására szorítkozhatik, hogy Jablonkay munkája Szent Ignácnak első, magyar nyelven, önálló kutatások alapján megírt életrajza, mely tudományos módszere, kritikája, alapossága és szabatos előadása tekintetében méltó az egyháztörténet e kiemagasló, nagy alakjához.

Karácsonyi János munkája szintén hosszú, több mint egy évtizedre terjedő ernyedetlen levéltári kutatások eredménye. Szerzőt e munka megírásával a Magyar

Tudományos Akadémia bízta meg és a Forster-Scitovszky díjjal tüntette ki. A két kötetre terjedő munka a Szt. Ferenc-rend történetét hazánkban minden vonatkozásaiban mutatja be, s ezenkívül az egyes kolostorok történetére, birtokviszonyára stb. is kiterjeszkedik. Azok a részek, melyek a rend külső és belső történetét, tagjainak működését az irodalom és művészet terén ölelik fel, az eddig homályba burkolt kérdések egész sorát helyezik új világításba és a rend működésének jelentőségét hazánk egyházi életében a maga érdeme és értéke szerint kellő megvilágításba helyezik. Az egyes kolostorok történetével és birtokviszonyaival foglalkozó fejezetek ezekre menő okleveles anyagon épülnek fel, és család- és birtoktörténeti kutatóinknak nagybecsű anyagot juttatnak kezükbe, míg az egyes kolostorok előljáróinak névsorai egyházi archontológiánk becses gyarapodását jelentik. A magyar történettudomány nagy-érdemű, fáradhatatlan munkásának ez a munka egyik legjelentősebb alkotása, mely a magyar egyháztörténeti irodalomnak az utolsó évtizedekben legkiválóbb gyarapodása.

Ezek előrebocsátása után áttérve a Fraknói Nagyjutalom odaítélésére vonatkozó érdembeli javaslatra, a bizottság nagyon nehéz helyzetben érezte magát. Mindhárom, utóbb említett munka hazai történeti irodalmunknak számottevő terméke és mindegyikük hézagpótló. *Bölcskey Ödön* munkája a magyar történetben a nagy Hunyady János mellett oly kiváló szerepet játszott és hazánkban a török elleni küzdelmei körül magának örök érdemeket szerzett szentnek és korának kimerítő története. *Jablonkay Gábor* műve az egész világra kiterjedő, hatalmas szervezeti rend alapítójának magyar nyelven írt első tudományos életrajza. *Karácsonyi János* műve elsőnek világítja meg szintén az egész világra kiterjedő szerzetesrend magyarországi történetét. Mindegyik munka önálló tudományos kutatásokon épül fel, befejezett egész ad, és a nagyjutalmi ügyrend 4. §-a első bekezdésében foglalt követelményeknek mindenben megfelel.

A bizottság körében a fentiek alapján az a vélemény alakult ki, hogy a felsorolt munkák között Karácsonyi János munkája jöhetne a Fraknói Nagyjutalomra elsősorban tekintetbe. Hogy a bizottság mindamellett nem Karácsonyi János munkája mellett foglalt állást, abban őt az a körülmény befolyásolta, hogy a magyar tudományos intézmények csak korlátozott mérvben élhetnek azzal a lehetőséggel, hogy a magyar tudományos irodalomnak számottevő termékeit a maguk elismerésével tüntethessék ki. Karácsonyi János munkáját a Magyar Tudományos Akadémia már jutalomban részesítette és így a magyar tudományos élet egyik vezető fóruma részéről elnyerte azt az elismerést, melyre tudományos értékénél és jelentőségénél fogva számot tarthat. A bizottság véleménye továbbá az, hogy az egyetemes egyháztörténet körébe vágó tudományos munkák jutalmazására ezidőszert a Szent István Akadémia a legilletékesebb fórum. E két körülményt tekintetbe véve, a bizottság figyelme a másik két munka felé fordult és mérlegelve a fent elmondottakat, azzal a tiszteletteljes egyhangú javaslattal járul a tekintetes Szent István Akadémia elé, hogy a Fraknói Nagyjutalmat *Jablonkay Gábor S. J.*: Loyolai Szent Ignác, Jézus társasága alapítójának élete és működése c. művének ítélje oda.

Kelt a bizottságnak 1928. évi november hó 8-án tartott üléséből.

Áldásy Antal
bizottsági előadó.

Kollányi Ferenc
bizottsági elnök.

Lukinics Imre
bizottsági tag.

HALÁLOZÁSOK.

Rejtő Sándor rendes tag, meghalt 1928. évi február hó 4-én Budapesten.
 Bársony István rendes tag, meghalt 1928. évi március hó 12-én Budapesten.
 Breznay Béla rendes tag, meghalt 1928. évi május hó 22-én Balatonlellén.
 Lőrincz Gyula rendes tag, meghalt 1928. évi október hó 4-én Budapesten.
 Magyary Géza rendes tag, meghalt 1928. évi október hó 9-én Budapesten.

Rejtő Sándor ravatalára a Szent István Akadémia koszorúját Horusitzky Henrik rendes tag a következő búcsúztató beszéddel tette le:

Rejtő Sándor koporsójára nemcsak egy mélyen gyászoló család, hanem a magyar ipar, az egész műszaki és tudományos világ, az egész gyászoló magyar nemzet hullatja könnyeit. Ebből a gyászból a Szent István Akadémia is részt kér magának, melynek megalakulása óta tagja volt. Kiknek szívébe markolna fájóbban a halál kegyetlen tragikuma, mint a harcos bajtársainak szívébe, kiknek sorából harc közben emelte őt ki a mindnyájunk felett álló isteni akarat. Ilyenkor elnémulnak egy pillanatra a fegyverek, meghajlik a lobogó és felszakad a szívekből egy könnyes «Isten veled!» A tudomány harcosainak kezében is megáll ma a toll sercegeése, s eljönnek a mikroszkópok, laboratóriumok és könyvtárak világából bajtársaid, hogy meghajtsák koporsód előtt a lobogót. Eljött a Szent István Akadémia is, aki magáénak tudott Téged és Veled együtt nagy szellemed minden sikerét és pompás alkotását.

Rejtő Sándor! Egy pár búcsúszóban hogyan emeljünk emléket Neked? A harcos sírjára nem kell mauzoleum. Az Ő emlékét úgy sem a szürke fakereszt hirdeti. Hirdetik azt a végtelen rónák, az égbenyúló hegyek, amerre győztes fegyverével elvonult. Életteddel, nagyszerű munkáddal Te is ilyen örökkévaló emléket állítottál Magadnak! A gyárkémények száza, a tudományos anyagkutatásnak általad megnyitott és világszerte új útjai hirdetik a pályát, melyen életed győzelmesen átvonult és kivívta magának az örökkévalóságot.

Az anyag tudósa voltál! Az anyag rejtett mélyén kerested a törvényt és az igazságot! Nagy lelked most egy másik világba költözött, ahol már nincs anyag, de megtalálod, akit kerestél, Istent, a végtelen Törvényt és a végtelen Igazságot!

Rejtő Sándor, szeretett akadémikus társunk, Isten veled!

FÜGGELÉK.

Sankt Benedikt und das monastische Lebensideal.

Auszug aus dem Festvortrag des o. Mitgl. *Viktorin Strommer*.

Die heutige Festversammlung der Sankt Stephans-Akademie gilt — zum Teil wenigstens — dem bevorstehenden grossen Benediktinerjubiläum. Im folgenden Jahre, im Jahre 1929 feiern wir dessen vierzehnhundertjähriges Jubiläum, dass der heilige Benediktus das Gesetzbuch seines Ordens verfasste. In der Tat ist es das eigentliche Begründen des Benediktinerordens, es bezeichnet aber zugleich die Schaffung des geordneten, organisierten Ordenslebens in der Westkirche.

Wenn wir das Lebensideal des monastischen Lebens nach Benedikts Erdenken betrachten, so fällt sogleich die Mannigfaltigkeit der denselben Ratschlägen des Evangeliums folgenden Orden auf. Teils folgt dies aus der differenzierten Seelenanlage der Ordensstifter, in welcher sich das Christusbild trotz der unerlässlichen Identität verschiedenartig widerspiegelt; teils ist es ein Erfolg jenes weltgeschichtlichen Berufs, den die göttliche Vorsehung den einzelnen Orden mit Güte und Weisheit auferlegte. Keines dieser Momente vergeht spurlos in der Verfassung und im Geiste des Ordens. Der heilige Benedikt, um seine Seele zu retten, wird erstens zum Einsiedler, danach aber gründet er einen Orden. Die Weltflucht — in edlem Sinne genommen — hat hier auch eine Rolle, denn das Vertiefen, das Sichauflösen in Gott erfordert diese Flucht von der Welt. Seine welthistorische Mission aber besteht darin, dass er auf den Trümmern der verfallenen heidnischen Welt und Kultur eine neue Welt, neue Gesellschaft erschaffe und dass er die in der Völkerwanderung zutage geförderten rauhen, halbwilden Völker bekehre und zivilisiere. Die sich krafterfüllt ausprägende und charakteristisch-asketische Richtung des Stifters, nicht minder als die in der Lösung seines weltgeschichtlichen Berufs sich prachtvoll und siegreich geltendmachende bekehrende, zivilisierende und organisierende Kraft lebt und arbeitet in seinem Orden institutionell weiter. Dieses Benediktinerleben ist ein Klosterleben im strengsten Sinne

des Wortes, wo der Mönch sein Leben in Zurückgezogenheit, Entsagung, in einem lieblichen Familienkreis, unter väterlicher und nicht militärischer Disziplin verbringt, seine Zeit nach dem Wunsch des hl. Benediktus in zwei Aufgaben teilend. Die eine dieser ist der strenggenommene Gottesdienst, die Liturgie, oder wie sie der hl. Benediktus nennt, das Opus Dei. Das ist für immer das Fundament des Lebens eines Benediktiners. Die andere ist die eigentliche Arbeit. Aber diese hat im Orden des hl. Benedikt einen ganz eigentümlichen Charakter. Die Benediktiner haben keinen von ihrem Stifter vorgeschriebenen Wirkungskreis. Die Feststellung dieses Wirkungskreises ist in diesem Orden die Aufgabe des gesetzlichen Vorgesetzten. Und es ist die Pflicht des Benediktiners, seiner Verpflichtung seine ganze Kraft zuwendend mit Gehorsam und Herzen eines Benediktiners nachzukommen dort, wohin er von seiner Obrigkeit gestellt wurde. Dieser Gehorsam ist wieder etwas Eigentümliches und Charakteristisches. Es ist nicht ein einfaches Erfüllen des Befehls, sondern ein kindlicher Gehorsam, also der des Kindes seinem Vater gegenüber, dessen höchstwichtigster Bestandteil die dem Ordenshaupte gegenüber mit Bewusstsein gepflegte Liebe und Ehrfurcht ist. Zwischen Liturgie und mit solchem Benediktinergehorsam unternommene Arbeit vergeht das Leben eines Benediktiners. Mit diesem einen solchen Familiencharakter tragenden, gütlichen, aber stets sorgsam und von Verantwortlichkeit durchdrungenen väterlichen Führung, sich in Liturgie und Arbeit auflösenden Klosterleben ist die kirchliche Gesinnung, *pax et gaudium* in *Spiritu Sancto* verbunden. Eine solche Seele grübelt nicht überflüssig, liebt das Negativum nicht; das Lebensprinzip der Freude und des Friedens ist das Positivum. Daher die positive Richtung des Ordens, das still schaffende Wirken. Daher die Wärme, die Offenheit und natürliche Unmittelbarkeit der eigentlichen Benediktinerseele. Einer der grössten Geister der Neuzeit, Kardinal Newman, sieht im Benediktinerorden die Stabilisierung der Jugendzeit der Kirche, in den Dominikanern aber die Vertreter des Verstandes der kirchlichen Wissenschaft, und in den Jesuiten die der Tatkraft des reifen Mannes. Um jeden Irrtum zu vermeiden, müssen wir behaupten, dass wir die Repräsentation der immer erquickenden Jugend der Kirche dankbaren und freudevollen Herzens annehmen, wir fühlen uns aber gezwungen, die Verbindung des Benediktinerordens mit der Wissenschaft und dem aktiven Leben der Kirche hervorzuheben. Europas Bekehrung, Zivilisierung, gesellschaftliche und staatliche Organisierung sind Werke des Benedik-

tinierordens. Bedürfen wir einer grösseren Aktivität? Von den Wissenschaften nur so viel: alle unsere Ehre sei dem systematisierenden Genie des hl. Thomas von Aquino gezollt, der originellste Denker des Mittelalters aber ist ein Benediktiner — der hl. Anselm. Ohne ihn ist keine Scholastik und ohne die Klosterschulen des Benediktinerordens ist ein Sankt Anselm undenkbar. Diese sind keine aus privatem Vergnügen hervorgehende Ausflüge zum aktiven Leben und der Wissenschaft, sondern natürliche Folge des Erdenkens der Arbeit und Pflichterfüllung nach dem hl. Benedikt.

Le catholicisme et la littérature française contemporaine.

Extrait du discours de réception prononcé par G. Birkas le 7 dec. 1928 à la III-e section de l'Académie Saint-Etienne.

La renaissance du sentiment religieux est un des problèmes qui occupent particulièrement les penseurs et les critiques de la France contemporaine. Ce qui démontre l'actualité et l'importance de cette question, c'est que pendant l'hiver de 1926—1927 l'Ecole libre des Sciences sociales à Paris a cru opportun de consacrer toute une série de conférences à l'étude de ce mouvement. Des conférenciers représentant les religions et les philosophies les plus différentes: catholiques, protestants, juifs, libres penseurs essayèrent d'éclaircir ce courant religieux, d'en chercher les causes et d'en mesurer la profondeur.

En ce qui concerne la situation actuelle du catholicisme français, il est évident que les masses moins cultivées des villes et des campagnes témoignent une attitude hostile ou au moins indifférente vis-à-vis de l'Eglise. C'est la conséquence de la propagande antireligieuse poursuivie depuis deux siècles au moyen de la littérature, de la presse, de la politique et de l'école. A côté de l'aristocratie peu nombreuse et peu influente c'est surtout dans la bourgeoisie cultivée, dans les milieux intellectuels qu'on trouve en France les partisans du catholicisme. Un certain nombre de Français exaspérés par la politique anticléricale de la III-e République qui considère l'Eglise comme l'ennemi du progrès et de la démocratie, retournèrent au catholicisme humilié et maltraité et forment une élite active et dévouée.

La renaissance catholique peut être expliquée par une autre raison. Cette tendance n'est qu'une des manifestations du puissant courant idéaliste et antipositiviste qui caractérise en France la vie intellectuelle des dernières dizaines d'années. Les attaques violentes adressées contre la science, la littérature et l'art positivistes servirent indirectement la cause du catholicisme et contribuèrent de leur part au réveil du sentiment religieux.

Grâce à la réaction produite par la politique antireligieuse de l'Etat et par la renaissance spiritualiste, la littérature catholique a

pris récemment un essor considérable. La France était toujours un grand pays catholique, elle avait toujours ses écrivains et ses artistes catholiques, mais il y avait des époques où ces écrivains et ces artistes étaient isolés et ne travaillaient que pour un cercle très restreint de lecteurs. Aujourd'hui la situation est favorable pour les écrivains catholiques, ils ont un public nombreux et intelligent et la renommée de plusieurs d'entre eux, comme Claudel, Bazin, Bourget, Mauriac, dépassent les frontières de la France.

